

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Mat og industri 2015

Status og utvikling i norsk matindustri

UTGITT AV:
NORSK INSTITUTT FOR BIOØKONOMI – NIBIO
SIGNE KÅRSTAD (RED.)

I SAMARBEID MED:
NORSK LANDBRUKSSAMVIRKE, FORSKNINGSRÅDET, NHO MAT OG DRIKKE, NORSK NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELARBEIDERFORBUND, LANDBRUKSDIREKTORATET

OMSLAGSFOTO: ©TINE MEDIEBANK

Mat og industri 2015

Status og utvikling i norsk matindustri

Signe Kårstad (red.)

16089 – Mat og industri • 9. oktober 2015

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Norsk
Landbrukssamvirke

Forskningsrådet

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

NHO
MAT OG DRIKKE

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektoráhtta

Redaktør	Signe Kårstad
Tittel	Mat og industri 2015. Status og utvikling i norsk matindustri
Prosjekt	Mat og industri 2015 (16089)
Utgiver	Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2015
Antall sider	158
ISBN	978-82-7077-917-8
ISSN	1502-1491
Emneord	Norsk matindustri, matindustri, mat- og drikkevarer, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling, konjunkturer, konkurranse
Trykk	www.kursiv.no

Om NIBIO

Instituttet forsker og leverer kunnskap om mat- og planteproduksjon, miljø, kart, arealbruk, genressurser, skog, foretaks-, nærings- og samfunnsøkonomi.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til mat-sikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.

Forord

Mat og industri 2015 er en årlig statusrapport for norsk matindustri, og publiseres i år for 16. gang. Rapporten beskriver status og trender på sentrale områder for norsk matindustri som struktur, verdiskaping, lønnsomhet, FoU-arbeid etc. I tillegg ser den nærmere på matindustriens rammebetingelser og konkurransevne. Statusbeskrivelsen komplementeres med en egen konjunkturundersøkelse gjennomført blant norske matindustribedrifter våren 2015. Mat og Industri 2015 er en rapport som retter seg mot et bredt publikum; mot matindustrien selv og dens leverandører, distributører, ansatte, politikere, studenter og andre med interesse for norsk matindustri.

Oppdragsgiverne for rapporten har i år har vært NHO Mat og Drikke, Norges forskningsråd, Norsk Landbruksamvirke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Landbruksdirektoratet.

Signe Kårstad har vært prosjektleder og redaktør. Prosjektmedarbeidere har vært Mads Svennerud, Anne Strøm Prestvik og Ingunn Nebell. Ivar Pettersen har bistått som fagfelle. Siri Fauske har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking.

Takk til prosjektets referansegruppe, med representanter for oppdragsgiverne, medarbeidere og andre ressurspersoner for godt samarbeid og nyttige innspill underveis. Takk også til Statistisk sentralbyrå som har bidratt med mye av data-materialet, samt vært tilgjengelig for spørsmål gjennom hele prosjektperioden.

Oslo, oktober 2015

Sjur Spildo Prestegard
Seksjonsleder
Seksjon økonomi og samfunnsforskning
Matdivisjonen i NIBIO

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
SUMMARY	3
1 OM NORSK MATINDUSTRI	5
1.1 Matindustriens bransjer	5
1.2 Norsk matindustri – En del av verdikjeden for mat	9
1.2.1 Matindustrien og internasjonal konkurranse	9
1.2.2 Matindustriens markeder	10
2 STATUS OG UTVIKLING	15
2.1 Struktur	17
2.1.1 Sysselsetting	17
2.1.2 Bedrifter	20
2.1.3 Industristruktur	22
2.1.4 Regional betydning	24
2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå	25
2.2 Produksjon og verdiskaping	30
2.2.1 Produksjonsverdi	30
2.2.2 Verdiskaping	35
2.2.3 Produktivitetsutvikling	36
2.3 Lønnsomhet og investeringer	39
2.3.1 Lønnsomhetsindikatorer	39
2.3.2 Lønnskostnader	43
2.3.3 Investeringer	45
2.4 Handel med mat- og drikkevarer	48
2.4.1 Handel med næringsmidler og drikkevarer	48
2.4.2 Handel med betydning for enkeltbransjer	49
2.5 Status og utvikling i EUs matindustri	53
2.5.1 Trender og utvikling	53
2.5.2 Handel med mat- og drikkevarer	56
2.5.3 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede	57
2.5.4 Forskning og innovasjon	59
2.5.5 Horisont 2020	60
3 RAMMEBETINGELSER	61
3.1 Nasjonal landbrukspolitikk	61
3.2 Handelspolitiske avtaler	64
3.2.1 WTO – Landbruksavtalen	64
3.2.2 EØS-avtalen	65
3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler	68
3.2.4 Import fra utviklingsland og GSP-ordningen	69
3.2.5 Innenlands og utenlands bearbeiding av landbruks varer	70

	Side
3.2.6 Endringer i EUs landbrukspolitikk	71
3.3 Avgifter og gebyrer	74
3.3.1 Kort om ulike særavgifter	76
3.3.2 Andre avgifter og gebyrer	78
3.4 Tilskuddsordninger av betydning for mat- industrien	79
3.4.1 Frakt- og transportstøtte	79
3.4.2 Andre ordninger	80
4 KONKURRANSEEVNE	83
4.1 Prisutvikling	83
4.1.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser	83
4.1.2 Prisutvikling for utvalgte råvarer i Norge og EU	84
4.2 Økonomisk utvikling 2014/2015	91
4.2.1 Norsk økonomi	91
4.2.2 Internasjonal økonomi	93
4.2.3 Valuta	94
4.2.4 Lønnskostnader	95
4.3 Utvikling i hjemmemarkedet	97
4.4 Forskning og utvikling	99
4.4.1 Bruk av FoU-ressurser	100
4.4.2 Finansieringskilder	102
4.4.3 Strategier og programmer for forskning	103
5 KONJUNKTURUNDERSØKELSEN	107
5.1 Formål og gjennomføring	108
5.2 Resultater for matindustrien 2014	109
5.2.1 Økt omsetning og høyere priser	109
5.2.2 Godt resultat før skattekostnad	110
5.2.3 Stabil sysselsetting totalt, nedgang for de store	111
5.2.4 Økning i investeringer	113
5.2.5 Stor innovasjonsevne blant de små	114
5.2.6 Bransjevis oppsummering	115
5.3 Forventninger til 2015	116
5.3.1 Fortsatt tro på omsetningsvekst, særlig blant de store bedriftene	116
5.3.2 Bedre resultat før skatt, særlig for de store bedriftene	118
5.3.3 Uendret eller lavere sysselsetting	119
5.3.4 Stabil investerings- og innovasjonsvilje	120
5.3.5 Hjemmemarkedet begrenser aktivitet	122
5.3.6 Bransjevis oppsummering	124
5.4 Forskning og utvikling	126
5.4.1 Midler brukt til forskning og utvikling	126
5.4.2 Innovasjon i fokus	129
5.5 Mer om gjennomføring og svarprosjenter	130

	Side
REFERANSER	133
Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling.....	139
Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte	140
Vedlegg 3: Internasjonal handel.....	142
Vedlegg 4: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften	145
Vedlegg 5: Avgifts- og tilskuddssatser	153

Sammendrag

Norsk matindustri er en av Norges største fastlandsindustrier og har stor sysselsetting i distriktene med bedrifter spredt ut over hele landet. Matindustrien er en stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring, og med unntak av fiskebransjen, selger matindustrien produktene sine først og fremst i det norske markedet. Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger utgjorde om lag 236,8 mrd. kroner i 2014.

Tall for 2013, og beregninger gjort for 2014, viser at utviklingen for matindustrien sett under ett er positiv. Det er en økning i flere sentrale konjunkturindikatorer, som antall sysselsatte, bedrifter, produksjonsverdi, bruttoinvesteringer og verdiskaping. Verdiskapingen i matindustrien har vært sterkere enn i øvrig industri de siste årene, og særlig etter finanskrisen i 2008. Dette kan forklares med at matindustrien er mindre sårbar ovenfor konjunktursvingninger.

Økt konkurranse

De siste 15 årene har det vært en betydelig økning i import av mat- og drikkevarer, mens eksportutviklingen har vært langt mer moderat. Importverdien på 34,7 mrd. kroner i 2014 innebærer en økning med 8,7 prosent fra 2013. Eksportverdien på 7,1 mrd. kroner innebærer en økning med 13,0 prosent fra 2013.

Norsk matindustri opplever økt internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet. Mens matindustriens hjemmemarkedsandel lå på 88,2 prosent i 2003, er denne nå på om lag 80 prosent. Lønnsvekst i industrien, økende prisforskjeller og pris-svingninger på sentrale råvarer i EU og Norge, påvirker matindustriens konkurransevne.

EU er Norges viktigste handelspartner. EUs matindustri har erfart tap av markedsandeler på verdensmarkedet, men svekket euro har bidratt til å øke konkurransevnen noe.

FAKTA OM MATINDUSTRIEN I 2014:

Sysselsetter 48 029 mennesker

Består av 2 134 bedrifter

Produksjonsverdi er 185,3 mrd. kr

Bruttoinvestering er 6,4 mrd. kr

Driftsmargin (ekskl. samvirke) på 3,0 % (2013)

Egenkapitalrentabilitet (ekskl. samvirke) på

13,6 % (2013)

Lønnskostnader er 24 mrd. kr (2013)

Import av industriell mat og drikkevarer lå på 34,7 mrd. kr, mens eksporten lå på 7,1 mrd. kr (ekskl. fisk)

Verdensøkonomien er inne i en usikker tid som gir svekket tiltro til markedene for matvarer. Norges handelspartnere har noen utfordrende år framfor seg, med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om det fortsatt er positive

utsikter for norsk økonomi, vil utviklingen hos våre handelspartnere kunne ha stor betydning for norsk industris konkurransevne.

Norsk matindustri blir stadig tettere knyttet opp mot omverden gjennom internasjonale forpliktelser. EUs interne marked og, i økende grad, globale markedsforhold er med på å forme rammene. Tross liten fremgang i WTO-forhandlingene, er det likevel blitt fremforhandlet flere bilaterale handelsavtaler, og det er knyttet stor spenning til en eventuell avtale mellom USA og EU. Norsk matindustri må være forberedt på at økt internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet vil skjerpe konkurranse-situasjonen. For å styrke konkurransevnen er forutsigbarhet i ramme-betingelser en fordel for matindustrien.

I tillegg til sektorspesifikke rammebetingelser fra landbruks- og handels-politikken, er det en rekke generelle faktorer som påvirker kostnadsnivået i norsk matindustri. Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter og gebyrer. I mat- og drikkeindustrien ble det i 2014 totalt innkrevd 25 mrd. kroner i avgifter. I tillegg kommer forskningsavgiften. Ulike bransjer belastes i ulik grad av avgiftene.

2 SAMMENDRAG

Summary

The food and drink industry is one of Norway's greatest industries¹. The industry employs people living in rural areas and has companies throughout the country. With the exception of the fish industry, the domestic market is the most important market to the Norwegian food and drink industry. The main share of food and beverages are bought in grocery stores and are consumed within the households. The total consumer expenses on food and beverages in Norway in 2014 were 236.8 billion NOK.

The calculations and results of this report indicate a positive development in the food and drink industry. Employment has increased, as well as the number of firms, the total value of production and the value added. Recent years, and especially after the financial crises, the value added has grown more rapid in the food and drink industry than in any other industry². This is mainly because the food and drink industry is not as sensitive to economic shifts as other industries.

Increased competition

The past 15 years there has been a considerable increase in the import of food and beverages, while the development of exports has been quite moderate. The estimated value of imported processed³ food (excl. fish) is 34.7 billion NOK in 2014, which represents a 8.7 percent increase from 2013. The estimated value of exports (excl. fish) is only 7.1 billion NOK, an increase of 13.0 percent since 2012.

The Norwegian food industry is facing increased competition in the domestic market. While the domestic market share was 88.2 percent in 2003, it is now around 80 percent. Increased wages, as well as volatile international prices and increasing differences in Norwegian and EU prices, pressures the competitiveness of the Norwegian food and drink industry to some extent.

Uncertainty in the world economy weakens confidence in the world food markets. Norway's trading partners have some challenging years ahead, with high public debts, low growth rates and high rates of unemployment.

FOOD INDUSTRY FACTS 2014:

48 029 employees
Consists of 2 134 companies
Production value of 185.3 billion NOK
Investments of 6.4 billion NOK
Operating margin of 3.0 %
Return on net capital of 13.6 % (2013)
Labor costs of 24 billion NOK (2013)
Imports industrial food and beverage to a value of 34.7 billion NOK and exports to a value of 7.1 billion NOK (excl. fish)

¹ This does not include industry located on the continental shelf.

² Ibid 1.

³ Food and drink products (excluding fish products).

Predictable political framework is important in order to strengthen the competitiveness of the food and drink industry. The importance of international commitments is increasing and policy in Norway is influenced by EU's internal market. Under Article 19 of the EEA agreement, Norway and the EU have agreed on increasing trade on agricultural goods. This will over time lead to increased import quotas for cheese.

In addition to the policy framework concerning trade, food, and agriculture, several other factors influence the production costs in the Norwegian food and drink industry. The total amount of taxes and duties paid by the food and drink industry was around 25 billion NOK in 2014. Different sectors within the food and drink industry are charged different levels of fees.

4 SUMMARY

1 Om norsk matindustri

Norsk matindustri er en av Norges største fastlandsindustrier. Matindustrien er sammensatt og består av svært ulike aktører – fra store børsnoterte foretak og samvirkebedrifter med mange tusen ansatte, til enkeltpersonforetak med hjemmeproduksjon. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer som i all hovedsak er basert på norske råvarer. Matindustrien er en sentral del av verdikjeden for mat i Norge og produserer hovedsakelig varer til hjemmemarkedet. Norske matindustribedrifter er med andre ord de største kundene til norsk jordbruk og er de viktigste leverandørene til det norske dagligvaremarkedet.

1.1 Matindustriens bransjer⁴

I matindustri bearbeides produkter fra landbruk og fiske til matvarer, fôr og drikkevarer til henholdsvis mennesker og dyr. Bransjer i matindustri har ulikt råvarebehov og -tilgang, og dermed også ulike politiske rammebetingelser. Dette er med på å påvirke bransjestrukturen. Her deles matindustri inn i bransjer basert på råvarer og produkter, og bransjene er som følger:⁵

- Kjøttbransjen
- Fiskevarebransjen
- Frukt- og grønntbransjen (inkl. konserverindustrien og potetindustrien)
- Olje- og fettbransjen
- Meieribransjen (inkl. iskrem)
- Kornbransjen (inkl. produksjon av stivelse og stivelsesprodukter)
- Dyrefôrbransjen
- Bransjen for andre næringsmidler (inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen, bakerbransjen og bransjen for næringsmidler ellers)
- Drikkevarebransjen.

Matindustrien er i kontinuerlig endring. Nye produkter og merkevarer lanseres, anleggsstrukturen endres og eierskap skiftes. Bedrifter som nevnes i bransjeinndelingen under, er aktører som ut fra størrelse har hatt betydning innen bransjene. Dette innebærer at enkelte bedrifter også vil kunne ha aktivitet i andre bransjer.

Kjøttbransjen

Kjøttbransjen slakter og foredler råvarer fra norske storfe, fjørfé, svin, sau og reinsdyr. I kjøttbransjen finnes det flere relativt store bedrifter i norsk måle-

⁴ Bedriftsinformasjon er hentet fra Brønnøysundregisteret gjennom ravninfo.no.

⁵ Vedlegg 1 gir en oversikt over inndeling i bransjer og varegrupper i matindustrien.

stokk. Størst er Nortura SA (heretter; Nortura), et samvirke eid av norske bønder og som har markedsreguleringsansvar for kjøtt. I 2014 hadde Nortura en omsetning på om lag 22 mrd. kroner på konsernnivå. Kjøttbransjen har flere store bedrifter med milliardomsetning, slik som Grilstad AS, Nordfjord Kjøtt AS, Prima Gruppen AS⁶, Norsk Kylling AS og Fatland AS på konsernnivå med bl.a. produksjonsbedriften Skjeggerød AS. I kjøttbransjen finnes det flere små og mellomstore bedrifter. Etter bakerbransjen og fiskevarebransjen er kjøttbransjen den bransjen med flest antall bedrifter.

Fiskevarebransjen

I motsetning til de fleste andre bransjene i norsk matindustri er fiskevarebransjen eksportrettet. De største selskapene i bransjen på konsernnivå er Marine Harvest ASA og Lerøy Seafood Group ASA, med en omsetning på hhv. 25,5 og 12,7 mrd. kroner i 2014. Disse selskapene, samt flere av de andre store selskapene i fiskevarebransjen, driver både med fangst/oppdrett og foredling av fisk. Fangst og oppdrett blir definert som primærproduksjon, og denne delen av aktiviteten går ikke inn som en del av SSBs industristatistikk. Fiskevarebransjen består på samme måte som kjøttbransjen, av en rekke mindre bedrifter. Disse er naturlig nok i hovedsak spredd langs kysten.

Meieribransjen

TINE SA (heretter; Tine) er et samvirke eid av norske melkebønder, samt det klart største foretaket i meieribransjen. TINE hadde en omsetning på 21,4 mrd. kroner på konsernnivå i 2014. Avdeling TINE Råvare ivaretar markedsreguleringen av melk. Dette innebærer blant annet en plikt til å motta melk fra alle norske melkeprodusenter, og et ansvar for at de andre industriaktørene forsynes med melk til samme pris. Synnøve Finden AS (heretter; Synnøve Finden) og Q-meieriene AS (heretter; Q-meieriene) har etablert seg som konkurrenter til TINE. Q-meieriene og Synnøve Finden kjøper melk fra TINE Råvare, men Q-meieriene har også egne bønder som leverer direkte til meieriene i Gausdal og på Jæren. Synnøve Finden og Q-meieriene hadde i 2014 en omsetning på henholdsvis 1,33 mrd. kroner og 1,28 mrd. kroner i 2014. Iskremproduksjon er en del av meieribransjen. Diplom-Is AS og Hennig-Olsen Is AS er de største aktørene på det norske markedet. Diplom-Is AS er eid av TINE, og hadde i 2014 en omsetning på 1 058 mill. kroner. Hennig-Olsen Is AS hadde samme år en omsetning på 730,7 mill. kroner.

Foto: ©Bente Birkeland

⁶ I 2014 kjøpte Nortura SA deler av virksomheten til Prima Gruppen AS (som per 13.01.2015 heter Øglend Kapital AS).

Frukt- og grøntbransjen

Denne bransjen omfatter kun frukt og grønnsaker som bearbeides i industrien. Frukt- og grøntbransjen omfatter konserverindustrien som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker med mer og potetindustrien som blant annet produserer potetmos, potetmel og potetgull. Bama Industri AS, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker, og HOFF SA, som produserer en rekke potetprodukter, er de største aktørene i bransjen. Bama Industri er eid av BAMA Gruppen, og hadde i 2014 en omsetning på 813,4 mill. kroner på konsernnivå. HOFF SA er et samvirke som i 2014 omsatte for 412,4 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus Norge AS også en stor produksjon innen dette markedet. Findus Norge AS er en del av Findus Group med virksomhet i Europa og Asia. De produserer blant annet dypfrost fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som A/S Røra Fabrikker og Lerum AS inngår også i denne bransjen. I tillegg har TINE en betydelig juiceproduksjon.

Kornbransjen⁷

Kornbransjen produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger med mer. Det finnes to store møller som produserer mel i Norge, Lantmännen Cerealia AS og Norgesmøllene AS. I tillegg finnes det noen mindre lokale møller rundt om i landet. Norgesmøllene AS er eid av Felleskjøpet Agri og Stiftelsen Fritt ord, og hadde en omsetning på 1 013,2 mill. kroner i 2014. Lantmännen Cerealia AS er eid av svenske bønder og hadde en omsetning på 1 019 mill. kroner i 2014. På bakgrunn av næringsklassifiseringen hos SSB ligger også produksjon av stivelse og stivelsesprodukter innenfor kornbransjen, men dette utgjør en svært liten del av bransjen. Idun Industri AS og HOFF SA er to aktører som driver med produksjon av stivelse og stivelsesprodukter.

Foto: @Victoria Forsberg

⁷ Ettersom en bedrift kun kan klassifiseres i en bransje, vil man i kornbransjen også ha bedrifter som bearbeider korn til dyrefôr.

Andre næringsmidler

Bransjen for andre næringsmidler omfatter sjokolade- og sukkervarebransjen, bakerbransjen og bransjen for næringsmidler ellers.

Bakerbransjen er den av matindustriens bransjer som har flest bedrifter. I bakerwarebransjen finnes det noen store bedrifter. Bakers AS er et heleid selskap av NorgesGruppen Merkevare AS og hadde en omsetning på om lag 1,3 mrd. kroner i 2014. Gomanbakeren Holding AS er eid av Coop Norge Industri AS og hadde en omsetning på 841,3 mill. kroner i 2014 på konsernnivå. Mesterbakeren AS er eid av Felleskjøpet Agri og Stiftelsen Fritt ord og hadde en omsetning på 975,3 mill. kroner i 2014. Bakervarebransjen har imidlertid i gjennomsnitt de minste bedriftene i norsk matindustri.

Foto: ©Tine Mediebank

De tre største selskapene i sjokolade- og sukkervarebransjen er Mondelez Norge AS, Nidar (paraplymerke som inngår i Orkla Confectionery & Snacks Norge AS) og Brynild Gruppen AS. I 2014 hadde Mondelez i Norge en omsetning på ca. 2,3 mrd. kroner, mens Nidar hadde en omsetning på 1,9 mrd. kroner⁸ i 2014. I tillegg finnes det flere mindre selskaper, som for eksempel Hval Sjokoladefabrikk ASA, og små lokale sjokoladerier.

Bransjen for næringsmidler ellers produserer i hovedsak bearbejdede varer som pastavarer, supper, sauser, te og kaffe og smakstilsetninger. Store aktører er blant annet Orkla Foods Norge AS, Orkla Food Ingredients og Jacobs Douwe Egberts Norge AS (tidligere Kaffehuset Friele AS).

Drikkevarebransjen

Drikkevarebransjen produserer øl, mineralvann og leskedrikker. Store produsenter i norsk drikkevarebransje er Ringnes AS (eid av Carlsberg Group) og Coca-Cola Enterprises Norge AS. Ringnes AS hadde en omsetning på 3,6 mrd. kroner i 2014, mens Coca-Cola Enterprises Norge AS omsatte for 2,4 mrd. kroner i 2014. Hansa Borg Bryggerier AS er tredje største aktøren i drikkevarebransjen, og hadde omsetning på 1,2 mrd. kroner i 2014. I tillegg finnes det flere regionale bryggerier, som Mack i Tromsø, Oskar Sylte Mineralvannfabrikk AS i Molde, Aass i Drammen og Grans Bryggeri AS (eid 50 prosent av REMA Industrier AS). Andre aktører som inngår i drikkevarebransjen, er Lerum AS som produserer blant annet nektar og saft fra frukt og bær, og Arcus AS som produserer brennevin basert på norsk potetsprit.

⁸ Omsetningstall mottatt fra Robert Rønning, 07.07.2015.

1.2 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat

1.2.1 Matindustrien og internasjonal konkurranse

Norsk matindustri består av virksomheter som benytter norske og utenlandske råvarer i ulikt omfang, og samspillet med norsk primærnæring varierer derfor mellom bransjer og etter produktsegment. Handelspolitikken åpner for internasjonal konkurranse på fisk og fiskevarer og for industrielt bearbejdede produkter (RÅK-varer). Den delen av matindustrien som er basert på landbruksvarer er relativt godt beskyttet gjennom importvernet, se del 3.1.⁹ Landbruksbasert matindustri er hovedsakelig rettet mot hjemmemarkedet.

Matindustri som produserer ferdig foredlede matvarer, såkalte RÅK-varer (f.eks. pizza, yoghurt, syltetøy og diverse bakervarer m.m.), er usatt for importkonkurranse, se del 3.2.2. Årsaken er at det kun gis tollbeskyttelse for jordbruksråvarene som inngår i ferdigvarene, mens det er lagt opp til full konkurranse på bearbejdings- eller industriledet. Drikkevareindustrien er, med unntak av enkelte drikkevarer som søtmeik og noen typer juice, i liten grad beskyttet med toll. Fisk og fiskevarer er i hovedsak ikke beskyttet med toll.¹⁰ Fiskevarebransjen eksporterer over halvparten av sin produksjonsverdi¹¹ og er avhengig av markedsadgangen på verdensmarkedet.

Varer produsert av matindustrien har verdi i markedet, og denne måles gjerne med produksjonsverdien. I 2013 hadde norsk matindustri en samlet produksjonsverdi på 176,7 mrd. kroner, hvorav 24 prosent kan knyttes til fiskevarebransjen, 23 prosent til RÅK-industrien og 52 prosent til matindustrien ellers. Figur 1.1 viser fordelingen av produksjonsverdi¹² mellom fisk og fiskevarer, RÅK-varer, og matindustri ellers.¹³

⁹ Handel med landbruksvarer mellom Norge og EU reguleres av EØS-avtalens artikkel 19 om basis landbruksvarer og protokoll 3 om bearbejdede landbruksvarer, se del 3.2.

¹⁰ Fiskefôr står oppført med toll i tolltariffen, men her kan det søkes til Landbruksdirektoratet om tollfritak.

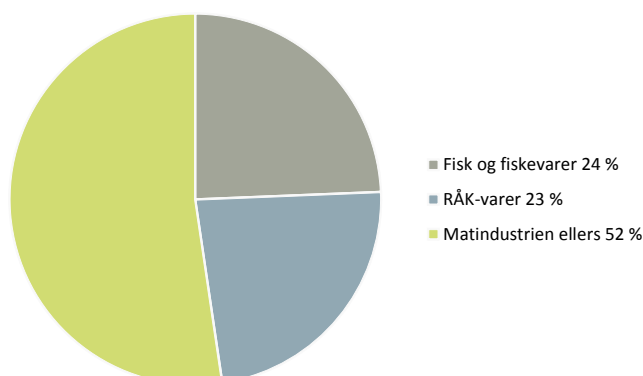
¹¹ Med produksjonsverdi menes omsetning korrigeret for endringer i netto varelager og tjenester for videresalg, se del 2.2.

¹² Se fotnote over.

¹³ Grovt anslag. RÅK-industrien defineres her som NACE-kodene: 10.42, 10.52, 10.51, 10.62, 10.7, 10.82, 10.84, 10.85, 10.86, 10.89, 11.05, 11.07. For meierivarebransjen (10.51) er det antatt at 25 prosent kan knyttes til RÅK-industri (anslag basert på omsetning i dagligvare i 2013). Uttrekket er basert på korrelasjonsmatrisen CN 2014 - CPA 2008. Denne metoden går ut på å knytte handelsstatistikken til SSBs Standard for næringsgruppering.

Figur 1.1¹⁴

Produksjonsverdi fordelt etter fisk og fiskevarer, RÅK-varer og matindustri ellers, 2013

Også eierstrukturen i matindustrien følger noen grove inndelinger. I all hovedsak kan det skilles mellom matindustri som er organisert som aksjeselskaper, og matindustri som er organisert som samvirker. Bedrifter innen fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er utelukkende aksjeselskaper, mens samvirkene preger kjøtt-, meieri- og kornbransjen. Ikke medregnet fiskevarebransjen, står samvirkene for 29,3 prosent av den totale produksjonsverdien.

1.2.2 Matindustriens markeder

Den norske matindustrien selger hovedsakelig produktene sine på hjemmemarkedet. Unntaket fra dette er fiskerivarebransjen. Anslagsvis sto norsk produsert mat for 45,8 prosent av det totale matforbruket målt i kalorier (selvforsyningsgrad) i 2014.¹⁵

Markedet for mat- og drikkevarer i Norge omfatter:

- Dagligvaremarkedet
- Servicemarkedet (kiosker og bensinstasjoner)
- Storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner).

I tillegg foregår det noe omsetning av mat gjennom direkte salg, Bondens marked, gårdsutsalg, internetthandel etc.

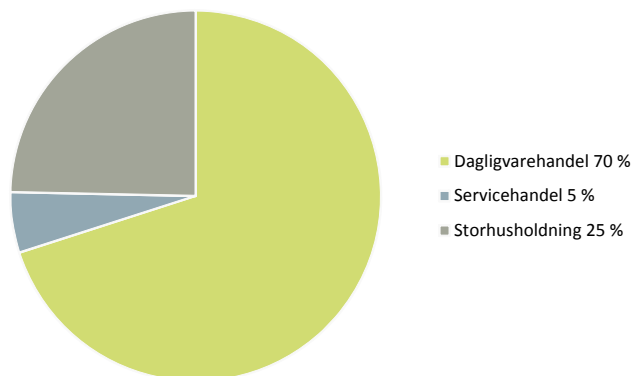
¹⁴ SSBs strukturstatistikk og egne beregninger.

¹⁵ Beregnet av NILF for Helsedirektoratet, foreløpige tall for 2014.

Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Total omsetning i dagligvare, service og storhusholdningsmarkedet var anslagsvis på 244 mrd. kroner i 2013. Fordelingen i de ulike markedene er vist i figur 1.2¹⁶

Figur 1.2¹⁷

Fordeling av omsetning i dagligvarehandel, servicehandel og storhusholdningsmarkedet, 2013 (målt i verdi)

Tre store aktører operer i det norske dagligvaremarkedet i 2014, (Norges-Gruppen, Coop Norge og REMA 1000), og fire frem til oktober 2014 da ICA Norge AS ble kjøpt av Coop Norge Handel AS for 2,5 mrd. kroner. Oppkjøpet ble meldt til Konkurransetilsynet i november 2015, og 4. mars 2015 ble oppkjøpet godkjent med vilkår om å selge 93 av 553 butikker. Av 93 butikker ble 50 solgt til Norgesgruppen, og 43 til Bunnpris¹⁸. Butikkene som Coop Norge Handel AS overtar skal driftes av datterselskapet Norsk butikkdrift AS.

Konsentrasjonen i dagligvaremarkedet i Norge er blant den høyeste i Europa.¹⁹ Dagligvarehandelen omsatte i 2014 for totalt 160,1 mrd. kroner (eksklusiv mva.).²⁰ Dette tilsvarer en økning på 4,3 prosent sammenlignet med året før. I dagligvaremarkedet i 2014 hadde Norgesgruppen en markedsandel på 39,9 prosent, Coop en markedsandel på 22,3 prosent, REMA 1000 en markeds-

¹⁶ Omsetningstallene inkluderer omsetning i dagligvarebutikker, kiosker/bensinstasjoner, Spesialforretninger med mat- og drikkevarer, vinmonopol/taxfree, samt servering på hotell-/restauranter, kantiner/catering og institusjoner.

¹⁷ Kilde: Flesland Markedsinformasjoner, Storhusholdningsmarkedet 2015/16 og Handelsbladet FK, Dagligvarekartet 2015. Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2014.

¹⁸ Konkurransetilsynet (2015). Vedtak V2015-24-Coop Norge Handel AS- ICA Norge AS-konkurranseloven § 16, jf. § 20- inngrep mot foretakssammenslutning – vilkår. 04.03.2015.

¹⁹ NOU 2013:6. God handelsskikk i dagligvarekjeden.

²⁰ Virke Dagligvarehandelen (2015).

andel på 23,7 prosent og ICA Norge en markedsandel på 10,5 prosent. Bunnpris er en selvstendig detaljist som benytter REMA 1000 som grossist. De hadde en markedsandel i 2014 på 3,4 prosent.

Matindustrien har ofte forpliktelser overfor dagligvarekjedene. Slike forpliktelser, som gjerne omtales som ulike typer kontraktsklausuler, regulerer kjøp og salg mellom ulike vertikale ledd i verdikjeden for mat. Kontraktsklausuler mellom dagligvarekjedene og matindustrien kan ta ulike former, enten i form av eierskap (vertikal integrasjon), produksjon av kjedenes egne merkevarer (EMV), eller avtaler om felles markedsføring og produktutvikling m.m.²¹ I verdikjeden for mat har dagligvarekjedene gradvis integrert bakover til å overta grossistfunksjonen, men også til produsentleddet.

I 2014 avvirket Aass Bryggeri og Macks Ølbryggeri sin egenstyrte distribusjon.²² Dagligvarekjedenes grossister sikrer nasjonal distribusjon for bryggeriene.

Utvikling i konsumet av mat- og drikkevarer

Matindustriens produserer i all hovedsak for norske forbrukere. Tabell 1.1 er basert på SSBs nasjonalregnskapsstatistikk og gir en oversikt over utviklingen i konsumet av mat- og drikkevarer.

I 2014 var den beregnede samlede utgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger på om lag 236 mrd. kroner. Verdien av det totale forbruket av mat- og drikkevarer har økt med 115 prosent fra 1996 til 2014, og økte med 5 prosent fra 2013 til 2014. Markedet med kraftigst vekst i perioden 1996–2014 (164 %) er hotell- og restaurantmarkedet. Forbruket av matvarer og alkoholfrie drikkevarer og alkoholfrie drikkevarer i husholdningene har vokst med henholdsvis 96 prosent og 123 prosent siden 1996.

Foto: ©Tine Mediebank

²¹ Gabrielsen, S. T. (2010). Betydningen av ulike vertikale relasjoner på konkurranseforholdet i verdikjeden for mat. Rapport avlevert matkjedeutvalget. UiB.

²² Årsrapport Hansa Borg Bryggerier 2014.

Tabell 1.1²³

Konsum i norske husholdninger per år, 1996–2014 (i løpende priser, mill. kroner)

	1996	2000	2006	2012	2013	2014
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	73 022	88 763	107 628	133 829	137 736	143 383
Alkoholholdige drikkevarer	11 293	15 135	18 321	22 115	23 092	25 158
Hotell- og restaurantmarkedet	25 890	33 495	39 644	61 153	64 435	68 305
Totalt konsum av mat- og drikkevarer	110 205	137 393	165 593	217 097	225 262	236 845

Forbruk av mat- og drikkevarer på institusjoner som sykehus, fengsler etc., er ikke inkludert i statistikken i tabell 1.1. Innkjøpskostnaden på institusjonsmarkedet utgjorde om lag 2,2 mrd. kroner i 2014.²⁴

Husholdningenes utgifter til mat- og drikkevarer

I 2012 brukte private husholdninger i gjennomsnitt 51 429 kroner på matvarer og alkoholfrie drikkevarer, og i 2014-kroner tilsvarer dette 54 077 kroner²⁵. Dette utgjør 11,8 prosent av den totale forbruksutgiften. Siden 1997 har andel av det totale forbruket som går til mat og alkoholfrie drikkevarer gått svakt ned (0,4 prosentpoeng).

Foto: ©Tine Mediebank

²³ SSB (2015). Tabell 09172. Konsum husholdninger. Tobakk og hotelltjenester er fjernet ved å benytte Tabell 04882. Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. Siste års priser. Pga. endringer hos SSB er tall presentert i årets rapport forskjellig fra tidligere år.

²⁴ Flesland Markedsinformasjoner (2015). Storhusholdningsmarkedet 2015/16.

²⁵ Prisjustert med KPI for mat og alkoholfrie drikkevarer.

Tabell 1.2²⁶

Gjennomsnittlig forbruksutgift per husholdning per år, i kroner og i løpende priser

	1999*	2007*	2009*	2012
Forbruksutgift i alt	266 554	365 131	395 093	435 507
Utgifter til matvarer og alkoholfrie drikkevarer	32 409	41 379	46 530	51 429
Andel utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer av totale forbruksutgifter (i %)	12,2	11,3	11,8	11,8

* På grunn av små årlige utvalg er forbruksundersøkelsene fra 1997 til 2009 slått sammen tre og tre år, og er regnet om til siste års priser. Dette gjelder ikke for forbruksundersøkelsen i 2012, som hadde et mye større utvalg.

Foto: ©Tine Mediebank

²⁶ SSB (2013). Tabell 10235. Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. Løpende priser. Undersøkelsen er planlagt oppdatert i 2018.

2 Status og utvikling

Norsk matindustri er en av de største industrigrenene i Norge, og har dermed en sentral rolle i norsk økonomi. Matindustrien sysselsetter om lag 48 000 personer, og har anlegg spredt utover hele landet. Matindustriens bidrag til sysselsetting i distriktene er med andre ord betydelig. Oppdatert statistikk viser følgende utvikling for matindustrien:

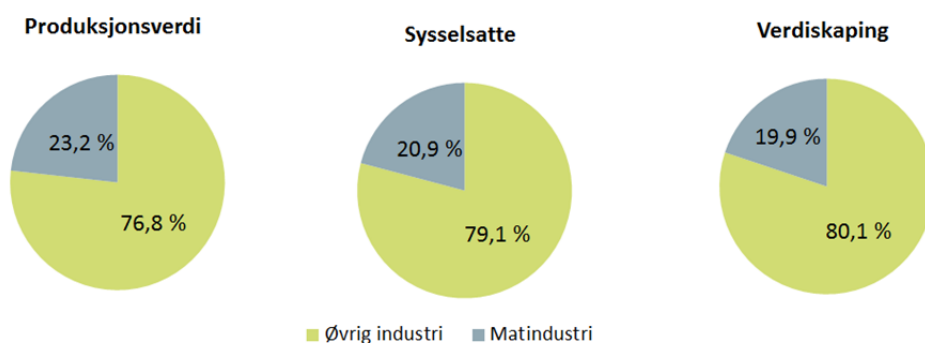
- Foreløpige tall for 2013 og beregninger for 2014 viser at utviklingen for matindustrien sett under ett er positiv. Det er en økning i flere sentrale konjunkturindikatorer som antall bedrifter, produksjonsverdi, bruttoinvesteringer og verdiskaping. Til tross for positive tall sett under ett, er det viktig å understreke at det er klare variasjoner mellom bransjene i matindustrien.
- Verdiskapingen i matindustrien har vært sterkere enn i øvrig industri de siste årene, særlig etter finanskrisen i 2008. Dette kan forklares med at matindustrien er noe mindre sårbar ovenfor konjunktursvingninger.
- Fra 2012 til 2013 gikk bruttoinvesteringene i matindustrien ned med omlag 15 prosent, men foreløpige tall viser en økning i bruttoinvesteringer fra 2013–2014 på 18 prosent. Vekst i bruttoinvesteringer har vært på 77 prosent i perioden 2003–2014 i matindustrien, og investeringene i matindustrien er dermed langt høyere enn i øvrig industri som har hatt en vekst på 42 prosent fra 2003–2014.
- Handelsstatistikken viser at import og eksport av næringsmidler og drikkevarer fortsetter å øke i 2014. I 2014 utgjorde importverdi av industrielt bearbejdede produkter om lag 21 prosent av den totale produksjonsverdien i matindustrien.
- Lønnsomhetsindikatorene som presenteres i dette kapittelet gjelder kun for 2013, og er uten samvirkene. Matindustriens driftsmarginen gikk ned med 0,4 prosentpoeng fra 2012–2013. I 2013 lå den gjennomsnittlige driftsmargin for matindustrien på 3,0 prosent, mens for industri totalt var den 4,3 prosent.
- Omlegging av kompetansestatistikk hos SSB, gjør det vanskelig å sammenligne de sysselsattes kompetanse før og etter 2014. Andel sysselsatte i matindustrien med universitets- eller høyskoleutdanning har imidlertid økt over tid. I 2014 er andel sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning på 19,0 prosent. Høyere krav til utdanning og kompetanse i matindustriens bransjer henger sammen med den teknologiske utviklingen.

- *Andel innvandrere som arbeider i matindustrien fortsetter å øke. I 2014 var 27,1 prosent av arbeidskraften innvandrere. Om lag halvparten av denne arbeidskraften er fra EU-land i Øst-Europa.*

Matindustriens andel av produksjonsverdi i norsk industri var i 2014 på 23,2 prosent, andel sysselsatte var på 20,9 prosent og verdiskaping utgjorde en andel på 19,9 prosent, jf. figur 2.1. Matindustriens andel av produksjonsverdi, sysselsatte og verdiskaping i norsk industri har økt i 2014.

Figur 2.1

Matindustriens betydning i norsk industri, 2014

Om statistikkgrunnlaget

Nøkkeltall i kapittel 2 er hovedsakelig basert på SSBs industristatistikk. For årene 2003–2013 er tallene oppgitt fra SSB NACE 2007, mens for årene 1996–2002 er tallene oppgitt fra NACE 2002. NIBIO har anvendt korrelasjonstabell over gammel og ny NACE, slik at tallene skal være sammenlignbare. For fullstendig oversikt over hvilke næringskoder som definerer de ulike bransjene, se vedlegg 1. Data fra SSB er bearbeidet av NIBIO slik at samtlige bedrifter med en omsetning på mindre enn 50 000 kroner er fjernet. Videre er bedrifter med «null» i både ansatte og sysselsatte fjernet. En del tall for 2013 er beregnet av NIBIO med utgangspunkt i nasjonalregnskapet, og bør anses som foreløpige.

Kilde: SSB (2014). Industristatistikk 1998–2013.

2.1 Struktur

2.1.1 Sysselsetting

Beregninger for 2014 viser at norsk industri sysselsatte 229 941 personer, hvorav 48 029 var i matindustrien. Med andre ord er om lag hver femte ansatte i industrien sysselsatt i matindustrien. Fra 2013 til 2014 er økningen i antall sysselsatte anslått til 0,7 prosent i industrien og 0,3 prosent i matindustrien.²⁷

For perioden 2003 til 2014 har antall sysselsatte i industrien gått ned med 5,7 prosent, i matindustrien har antall sysselsatte gått ned med 8,7 prosent, mens nedgangen i antall sysselsatte i «øvrige industri»²⁸ er 4,9 prosent (jf. figur 2.2). Utviklingen i antall sysselsatte i matindustrien var relativt stabil fra 2005 til 2008, mens antall sysselsatte i øvrige industri økte i disse årene. I forbindelse med finanskrisen i 2008/09, gikk sysselsettingen i matindustrien og øvrige industri ned. Fra 2011 har sysselsettingen i matindustrien og øvrige industri vært relativt stabil (liten årlig økning av antall sysselsatte).

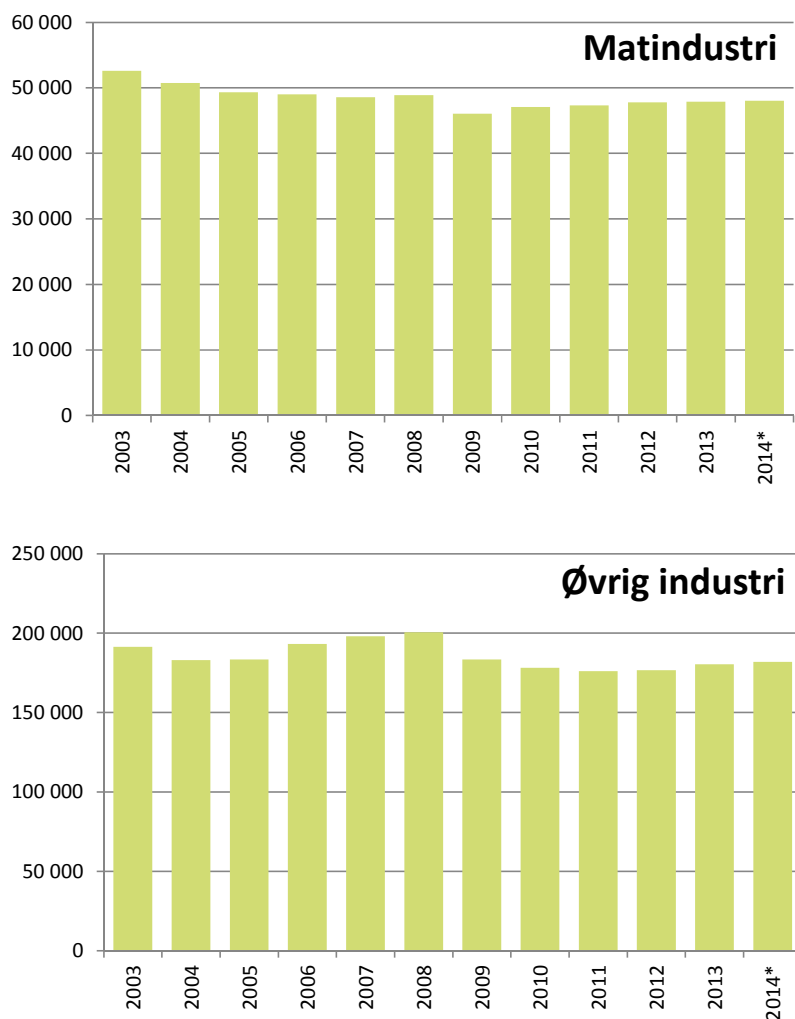
Foto: ©Bente Birkeland

²⁷ Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2014 tall.

²⁸ Med øvrige industri menes all industri i Norge unntatt matindustri. Omfatter NACE koder f.o.m. 05 t.o.m. 33 (ekskl. 10 og 11 som er «matindustri»).

Figur 2.2

Utvikling i antall sysselsatte i matindustri og øvrig industri, 2003–2014*

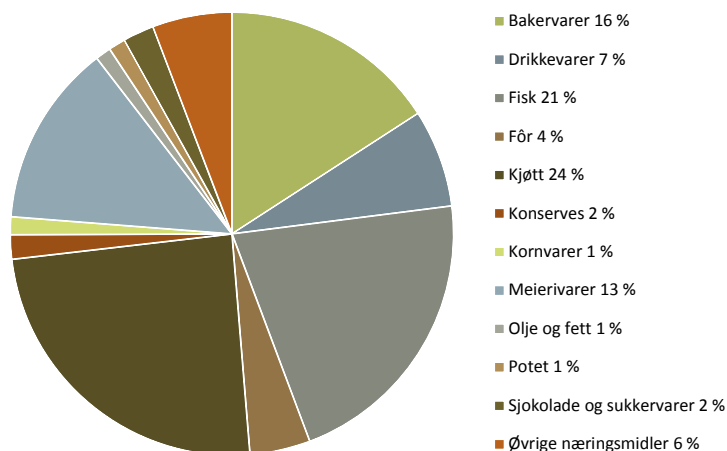

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Av bransjer i matindustrien er sysselsetter kjøttbransjen flest i 2013. Om lag 24 prosent av alle sysselsatte i matindustrien tilhører kjøttbransjen (jf. figur 2.3).

Figur 2.3

Andel sysselsatte innenfor bransjer i matindustrien, 2013

Tabell 2.1 viser utvikling i antall sysselsatte innenfor bransjer i matindustrien for utvalgte år i perioden 2003 til 2013. Utviklingen i antall sysselsatte varierer en god del mellom bransjer. Drikkevarer hadde størst nedgang i antall sysselsatte fra 2012–2013 med 18,9 prosent, etterfulgt av kornvarer med 9,2 prosent. Ser man perioden fra 2003 til 2013 under ett, har nedgangen i antall sysselsatte vært størst i sjokolade- og sukkervarebransjen med 44,9 prosent. Både bransjen fôr, meierivarer og øvrige næringsmidler har flere sysselsatte i 2013 enn i 2003.

Foto: ©Bente Birkeland

Tabell 2.1

Antall sysselsatte i industrien, matindustrien og bransjevis fordeling i matindustrien for utvalgte år, samt prosentvis endring fra 2012 til 2013

Sysselsatte	2003	2011	2012	2013	%-vis endring 2012/2013
Industri	243 924	223 428	224 441	228 243	1,7
Matindustri	52 592	47 320	47 798	47 874	0,2
Bakervarer	8 068	7 523	7 349	7 594	3,3
Drikkevarer	5 420	4 319	4 208	3 411	-18,9
Fisk	10 883	9 187	9 629	10 201	5,9
Fôr	1 884	2 058	2 131	2 104	-1,3
Kjøtt	12 897	10 981	11 710	11 710	0,0
Konserves	960	832	841	849	1,0
Kornvarer	711	742	694	630	-9,2
Meierivarer	5 947	6 498	6 276	6 378	1,6
Olje og fett	675	582	515	543	5,4
Potet	650	616	582	590	1,4
Sjokolade og sukkervarer	1 980	1 085	1 039	1 091	5,0
Øvrige næringsmidler	2 517	2 897	2 824	2 773	-1,8

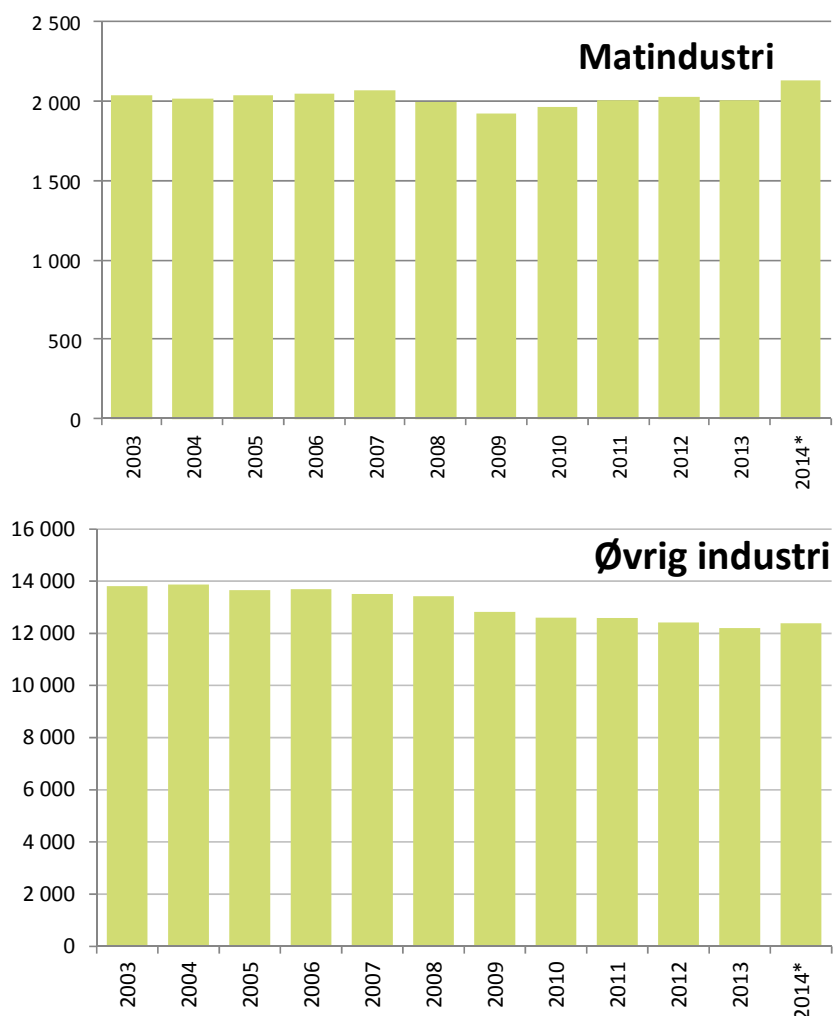
2.1.2 Bedrifter

Beregninger for 2014 viser at det var 14 523 bedrifter i norsk industri. Av disse tilhørte 2 134 eller 14,7 prosent matindustri.²⁹ I perioden 2003–2014 har antall bedrifter i matindustrien økt med 5,0 prosent, mens antallet bedrifter i øvrig industri er redusert med 10,3 prosent (jf. figur 2.4). Anslag for 2014 viser at antall bedrifter i matindustrien er 6,4 prosent høyere enn i 2013, mens antall bedrifter i øvrig industri økte med 1,6 prosent.

²⁹ Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2014 tall.

Figur 2.4

Utvikling i antall bedrifter i matindustrien og øvrig industri, 2003–2014*

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Struktur og utvikling i antall bedrifter varierer mellom bransjer i matindustrien (jf. tabell 2.2.). Bakerbransjen hadde 30,1 prosent av alle bedrifter i matindustrien i 2013, fiskevarebransjen hadde 21,9 prosent og kjøttbransjen hadde 15,3 prosent. Sjokolade- og sukkervarebransjen hadde størst prosentvis økning i antall bedrifter fra 2012 til 2013 (7,9 %) etterfulgt av konserver (3,8 %), mens potetbransjen (–12,5 %) og olje- og fettbransjen (–10,3 %) hadde størst prosentvis nedgang.

Tabell 2.2

Antall bedrifter i industrien, matindustrien og bransjevis fordeling i matindustri, samt prosentvis endring fra 2012 til 2013

Bedrifter	2003	2011	2012	2013	%-vis endring 2012/2013
Industri	15 846	14 594	14 438	14 202	-1,6
Matindustri	2 033	2 002	2 027	2 006	-1,0
Bakervarer	599	604	601	604	0,5
Drikkevarer	79	86	99	101	2,0
Fisk	526	431	443	439	-0,9
Fôr	130	112	114	109	-4,4
Kjøtt	291	325	312	306	-1,9
Konserves	43	52	53	55	3,8
Kornvarer	69	50	49	46	-6,1
Meierivarer	110	119	118	114	-3,4
Olje og fett	26	36	39	35	-10,3
Potet	32	24	24	21	-12,5
Sjokolade og sukkervarer	28	36	38	41	7,9
Øvrige næringsmidler	100	127	137	135	-1,5

2.1.3 Industristruktur

Med unntak av noen store bedrifter, er hovedsakelig bedrifter i matindustrien små og mellomstore (mindre enn 100 sysselsatte per bedrift, jf. tabell 2.3). I 2013 hadde 73,7 prosent av bedriftene i matindustrien under 20 sysselsatte (småskala-bedrifter). Småskalabedrifter sto i 2013 for 17,8 prosent av total sysselsetting i matindustrien. 5,5 prosent av bedriftene hadde 100 eller flere sysselsatte i 2013, og disse sto for 47,2 prosent av all sysselsetting i matindustrien. I perioden 2011–2013 har den prosentvise veksten i antall sysselsatte vært størst for store bedrifter med over 100 sysselsatte (+6,2 %) og for små bedrifter med 1–4 sysselsatte (+3,8 %), mens bedrifter innenfor alle andre størrelseskategorier har hatt en nedgang i antall sysselsatte.

Tabell 2.3

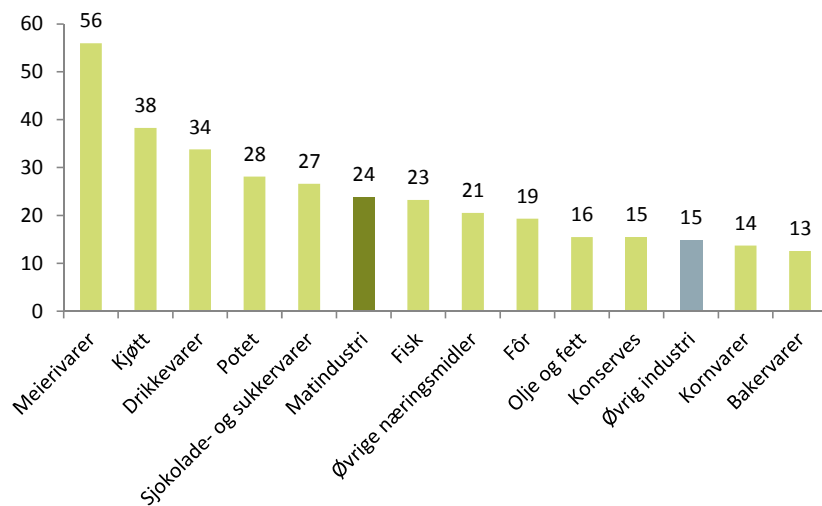
Antall bedrifter og sysselsatte etter sysselsettingsgruppe, 2011–2013

	Bedrifter			Sysselsatte		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
1–4 sysselsatte	771	808	797	1 497	1 548	1 554
5–19 sysselsatte	701	695	681	7 097	7 057	6 988
20–49 sysselsatte	313	305	311	9 613	9 471	9 548
50–99 sysselsatte	112	107	106	7 839	7 201	7 183
100+ sysselsatte	105	112	111	21 274	22 521	22 601
Sum	2 002	2 027	2 006	47 320	47 798	47 874

Gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift i matindustrien i 2013 var 24, jf. figur 2.5. Blant bransjer i matindustrien er meieribransjen størst med 56 sysselsatte i gjennomsnitt, kjøttbransjen sysselsatte i gjennomsnitt 38 personer og drikkevarebransjen sysselsatte i gjennomsnitt 34 personer. Bransjen kornvarer sysselsatte i gjennomsnitt 14 personer og bakerverer sysselsatte i gjennomsnitt 13, og har med det færrest sysselsatte per bedrift. Øvrig industri har i gjennomsnitt 15 sysselsatte per bedrift i 2013.

Figur 2.5

Gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift, totalt og bransjevis, 2013

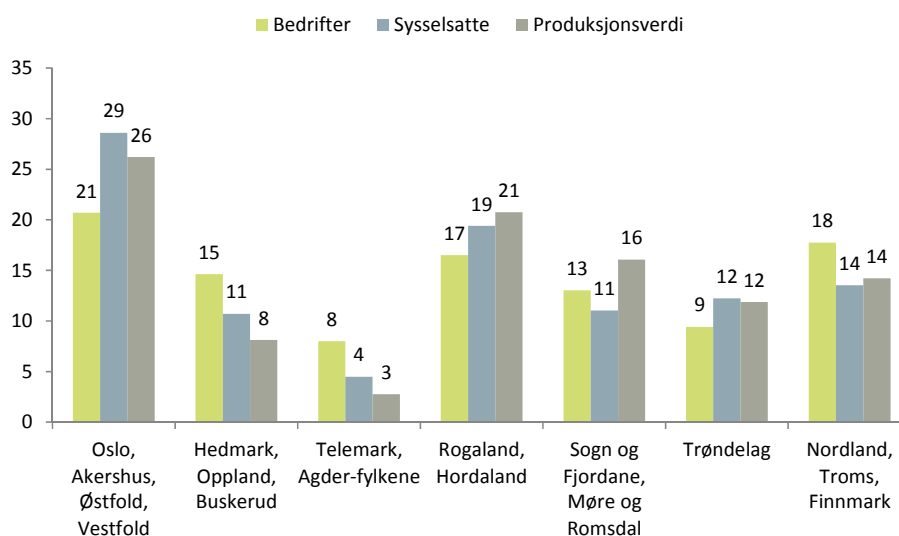
2.1.4 Regional betydning

Norsk matindustri er representert i hele landet og er en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Figur 2.6 viser prosentvis fordeling av bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi³⁰ for matindustrien i ulike regioner i 2013.

Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) har størst andel bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi i 2013 sammenlignet med ulike regioner i Norge, mens Telemark og Agderfylkene har minst andel.

Figur 2.6

Nøkkeltall i matindustrien fordelt på regioner, 2013 (i prosent)

Tabell 2.4 viser prosentvis fordelingen av sysselsatte i bransjer i matindustrien fordelt mellom regioner. For bransjene bakervarer (31 %), drikkevarer (51 %), kjøtt (37 %), konserver (45 %), kornvarer (45 %), meieri (30 %), olje- og fett (48 %) og sjokolade- og sukkervare (62 %) er andel sysselsatte høyest på det sentrale Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold). I Rogaland og Hordaland er andel sysselsatte høyest i bransjene øvrige næringsmidler (40 %) og fôr (33 %), mens bransjen for fisk har høyest andel sysselsatte i Finnmark, Troms og Nordland (41 %). Potetbransjen har høyest andel sysselsatte i Hedmark, Oppland og Buskerud (52 %).

³⁰ Med produksjonsverdi menes omsetning korrigeret for endringer i netto varelager og tjenester kjøpt for videresalg.

Tabell 2.4

Fordeling av sysselsatte i industrien, matindustrien og bransjevis fordelt mellom regioner, 2013 (i prosent)

	Oslo Akershus Østfold Vestfold	Hedmark Oppland Buskerud	Telemark Agder- fylkene	Rogaland Horda- land	Sogn og Fjordane Møre og Romsdal	Trøn- delag	Nordland Troms Finnmark
Industri	24	14	11	23	13	8	7
Matindustri	29	11	4	19	11	12	14
Bakerverer	31	14	11	20	9	9	8
Drikkevarer	51	7	10	14	7	7	5
Fisk	4	1	1	16	23	13	41
Fôr	14	12	0	33	14	14	13
Kjøtt	37	14	1	19	8	14	6
Konserves	45	31	5	6	6	7	0
Kornvarer	45	11	5	33	1	5	0
Meierivarer	30	13	7	20	8	16	6
Olje og fett	48	0	0	3	33	1	15
Potet	26	52	6	3	1	9	3
Sjokolade- og sukkerverer	62	1	1	3	0	32	0
Øvrige nærings- midler	33	11	4	40	2	7	3

2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå³¹

Andel ansatte med universitets- eller høyskoleutdanning i matindustrien er økende. Høyere krav til utdanning og kompetanse henger sammen med teknologisk utvikling. Krav til produktutvikling, logistikk, kvalitetsstyring og dokumentasjon er høyere. Færre arbeidsoperasjoner utføres manuelt, automatisering og produksjonsovervåking tar over, og spesialiseringen øker. Tilgang på kompetente medarbeidere har betydning for bedrifters verdiskaping og for bedrifters endrings- og omstillingsevne. Riktig kompetanse er i tillegg viktig for å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører.

³¹ Kompetanse- og utdanningsstatistikken som her presenteres er på NACE 4-siffernivå. Det innebærer at potet og konserves ikke er skilt ut, men inngår i gruppen frukt- og grøntbransjen. Sjokolade- og sukkerverebransjen inngår i gruppen øvrige næringsmidler.

Tabell 2.5 gir en oversikt over utdanningsnivået i matindustrien fordelt på bransjer for 4. kvartal 2014.³² I olje- og fettbransjen er andel sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning høyest, og bakerbransjen har lavest andel sysselsatte med høyere utdanning.

Tabell 2.5

Utdanningsnivå for sysselsatte, 4. kvartal 2014 (i prosent)

	Grunn- skole	Videre- gående	Universitet og høyskole		Uspesifisert
			< 4 år	>4 år	
MATINDUSTRI	28,7	51,3	13,1	5,9	1,1
Kjøttbransjen	27,8	55,7	10,9	4,7	0,9
Fiskevarebransjen	31,2	45,7	15,4	6,0	1,7
Frukt- og grøntbransjen*	30,9	52,1	10,7	5,2	1,1
Olje- og fettbransjen	20,2	50,9	17,0	11,5	0,3
Meieribransjen	22,3	55,5	13,8	7,9	0,4
Kornvarebransjen	26,2	56,3	12,1	4,3	1,1
Bakerverer	35,4	48,0	11,2	4,0	1,4
Øvrige næringsmidler**	27,4	49,8	14,9	6,9	1,0
Dyrefôrbransjen	21,4	56,2	12,2	9,8	0,5
Drikkevarebransjen	27,4	49,9	16,2	5,7	0,8

* Omfatter potetbransjen og konservesbransjen

** Inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen

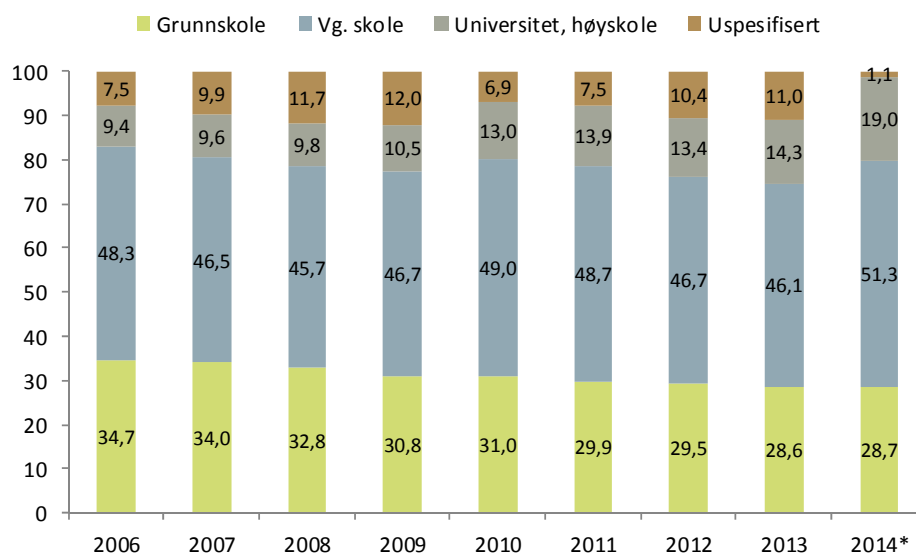
Utvikling i sammensetning av utdanningsnivå i matindustrien er illustrert i figur 2.7. Fra 2006 til 2013 økte andel sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning fra 9,4 prosent til 14,3 prosent, og til 19 prosent i 2014 på grunn av omlegging av beregningsmetode i SSB³³. Gruppen med videregående skole som høyeste utdanning dominerer med 51,3 prosent. Andel med grunnskolenivå som høyeste utdanning er på 28,7 prosent i 2014, mens andel med uspesifisert utdanningsnivå er på 1,1 prosent i 2014.

³² SSB (2015). Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå, datafil mottatt fra Pål Nordby, 13.08.15.

³³ SSB mangler opplysninger om utdanningsnivå for mange innvandrere og vil fra og med 2014 beregne verdier for denne gruppen. I praksis betyr omleggingen at det er færre med uoppgitt utdanning og SSB har valgt å slå sammen uoppgitt utdanning med ingen utdanning pga små tall.

Figur 2.7

Utvikling i utdanningsnivå i matindustrien, fra 4. kvartal 2006 til 4. kvartal 2014 (prosentvis andel fordelt på type utdanning)

*Omlegging av beregning, se fotnote 33.

I perioden 2008 til 2014 økte andel sysselsatte innvandrere³⁴ fra 16,2 prosent til 27,1 prosent.³⁵ Om lag halvparten av denne arbeidskraften i 2014 er fra EU-land i Øst-Europa (51,0 %), mens en betydelig andel kommer fra Asia (22,7 %). Figur 2.8 gir en oversikt over andel sysselsatte innvandrere og sysselsatte ekskludert innvandrere i ulike bransjer i matindustrien. Fiskeri- og fiskevarebransjen benytter i størst grad sysselsatte innvandrere (47,1 %), mens dyrefôrbransjen hadde lavest andel (6,4 %).

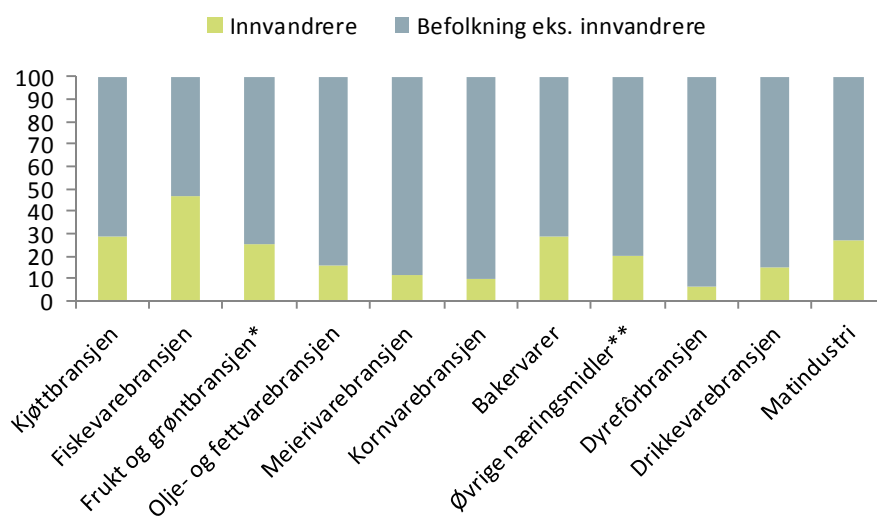
Foto: ©Silje Nordby Skjøien

³⁴ Innvandrere skal her forstås som personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre.

³⁵ SSB (2015). Sysselsatte etter næring, utdanningsnivå og landbakgrunn, datafil mottatt fra Pål Nordby, 13.08.15.

Figur 2.8

Andel sysselsatte i ulike bransjer og i matindustrien samlet, 4. kvartal 2014

* Omfatter potetbransjen og konserverbransjen

** Inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen

Figur 2.9 skiller på sysselsatte i matindustrien som er innvandrere³⁶ og befolkning ekskludert innvandrere, og er fordelt på utdanningsnivå.³⁷ For innvandrere som er sysselsatt i matindustrien har 28,5 prosent utdanning fra høyskole eller universitetsnivå, mens 27,3 prosent hadde grunnskole som høyeste utdanning. Den vanligste utdannelsen blant innvandrere er videregående skole og 41,6 prosent har dette som høyeste utdanning.

Foto: ©Anders R. Nordlund

Få innvandrere som er sysselsatt i matindustrien har ingen utdanning eller ikke oppgitt utdanning, og havner i gruppen uspesifisert (2,6 %).

³⁶ Se fotnote 34.

³⁷ SSB har lagt om metoden for 2014, se fotnote 33.

Figur 2.9

Sysselsatte i matindustrien fordelt på utdanningsnivå, 4. kvartal 2014

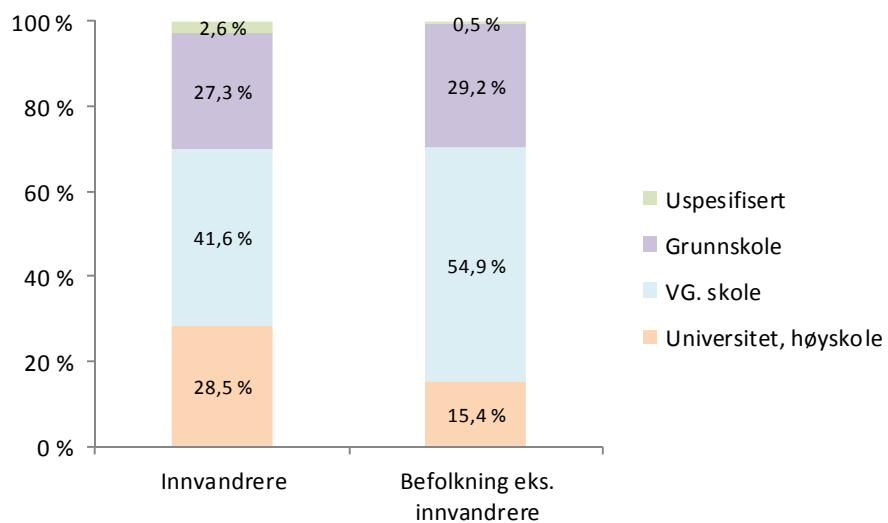

Foto: ©Tine Mediebank

2.2 Produksjon og verdiskaping

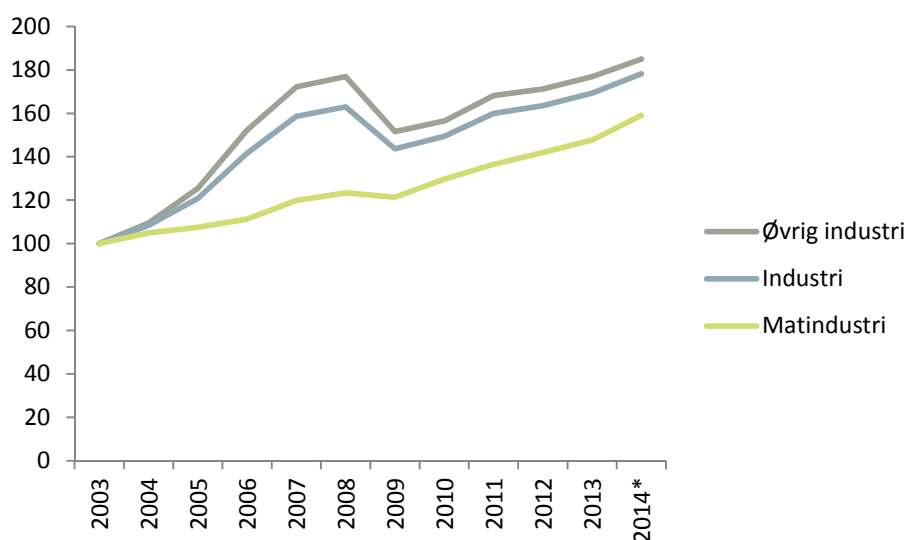
2.2.1 Produksjonsverdi

Beregninger for 2014³⁸ viser en samlet produksjonsverdi for norsk industri på 819,6 mrd. kroner, hvorav 185,3 mrd. kroner (22,2 %) kan tilskrives matindustrien. Fra 2003 til 2014 har matindustrien hatt en svakere vekst i produksjonsverdi (+59,1 %) enn øvrig industri med (85,0 %), jf. figur 2.10. Likevel indikerer utviklingen i matindustrien et aktivitetsnivå som er mindre følsomt for konjunkturer sammenlignet med øvrig industri. I 2014 er det beregnet en vekst i produksjonsverdien på 7,7 prosent i matindustrien og 4,6 prosent i øvrig industri.

Med produksjonsverdi menes omsetning korrigert for endringer i netto varelager og tjenester kjøpt for videresalg.

Figur 2.10

Utvikling i produksjonsverdi for industrien, matindustrien og øvrig industri, i løpende priser, indeks 2003=100

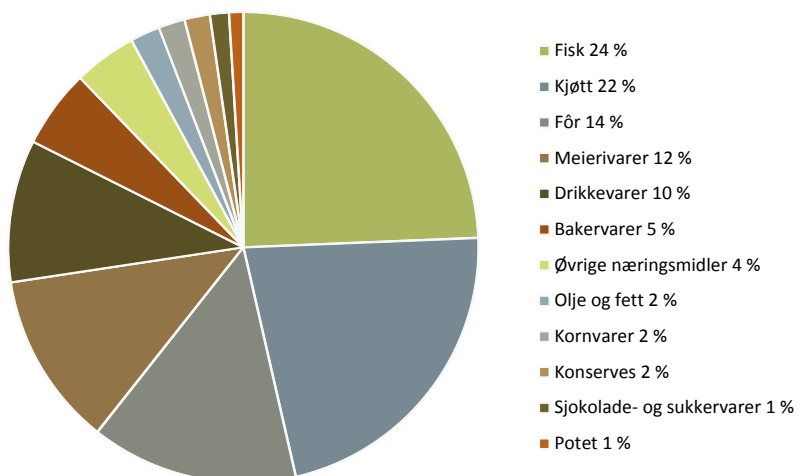
* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Fiskevare- og kjøttbransjen har størst produksjonsverdi av alle bransjer i matindustrien, med henholdsvis 24 og 22 prosent av total produksjonsverdi i 2013 (jf. figur 2.11). Potet- og sjokolade- og sukkervarebransjen har lavest andel produksjonsverdi.

³⁸ Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2014 tall.

Figur 2.11

Matindustriens produksjonsverdi fordelt på bransjer, 2013 (i prosent)

Utvikling i produksjonsverdi varierer mellom bransjer i matindustrien. Fra 2012 til 2013 økte produksjonsverdien i olje- og fettbransjen mest med 10,4 prosent, mens øvrige næringsmidler opplevde størst fall på 6,4 prosent (jf. tabell 2.6).

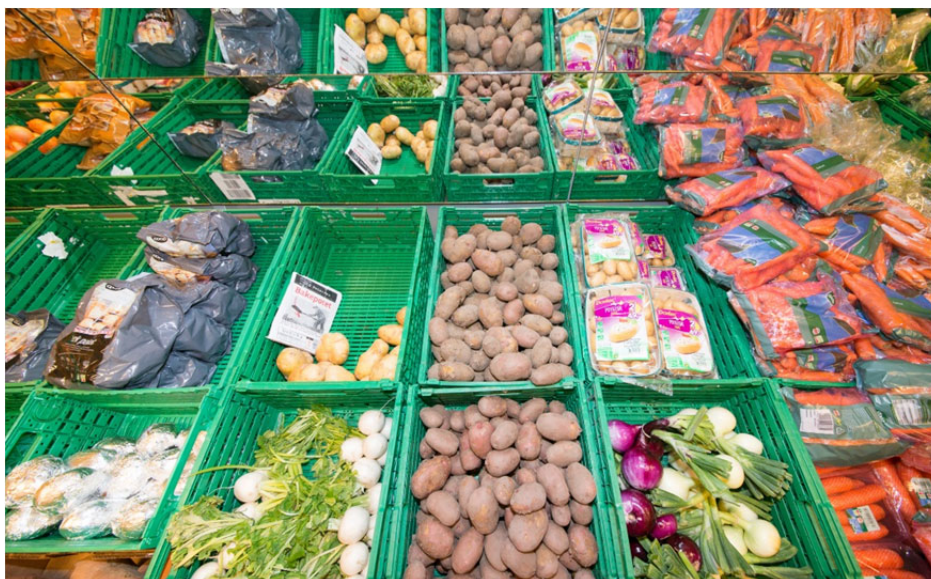

Foto: ©Erling Fløistad/NIBIO

Tabell 2.6

Produksjonsverdi i industrien, matindustrien og i matindustriens bransjer for utvalgte år (i mill. kroner, løpende priser) samt prosentvis endring fra 2012 til 2013

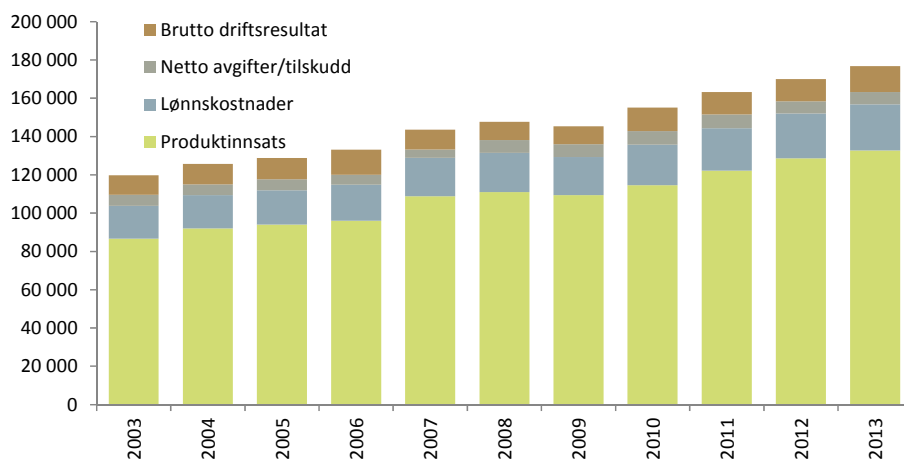
	2003	2011	2012	2013	%-vis endring 2012/2013
Industri	459 807	735 119	751 956	778 645	3,5
Matindustri	119 675	163 294	169 917	176 721	4,0
Øvrig industri	340 132	571 825	582 039	601 924	3,4
Bakervarer	7 541	9 141	9 507	9 497	-0,1
Drikkevarer	13 804	16 608	17 264	17 298	0,2
Fisk	20 688	39 001	39 614	43 056	8,7
Fôr	11 168	21 108	23 670	25 177	6,4
Kjøtt	34 984	35 175	37 751	38 964	3,2
Konserves	1 973	2 816	2 893	3 092	6,9
Kornvarer	2 850	3 279	3 136	3 218	2,6
Meierivarer	14 466	19 390	20 564	21 127	2,7
Olje og fett	2 813	3 542	3 268	3 609	10,4
Potet	1 347	1 711	1 758	1 733	-1,5
Sjokolade og sukkervarer	3 392	2 820	2 307	2 290	-0,8
Øvrige næringsmidler	4 650	8 703	8 185	7 662	-6,4

Figur 2.12 viser utvikling i produksjonsverdi fordelt etter produktinnsats, lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og brutto driftsresultat. Produktinnsats utgjør den største andelen av produksjonsverdien. Produktinnsats har økt med 53,3 prosent fra 2003 til 2013, og utgjorde 75,1 prosent av produksjonsverdien i 2013. Til sammenligning utgjorde produktinnsats 72,3 prosent i 2003. Lønnskostnad er den nest største driveren til produksjonsverdien, og utgjør 13,6 prosent av produksjonsverdien i 2013. Lønnskostnadene har økt med 40,2 prosent fra 2003 til 2013. Netto avgifter og tilskudd utgjør 3,7 prosent av produksjonsverdien, og i løpet av perioden 2003 til 2013 har økningen vært på 12,0 prosent. Brutto driftsresultat utgjorde 7,6 prosent av produksjonsverdien i 2013, og har økt med 32,5 prosent fra 2003 til 2013.

Med produktinnsats menes verdien av anvendte innsatsvarer og innsattjenester, unntatt kapitalslit/avskrivninger. Viktige faktorer i produktinnsatsen er varekostnad, leie av maskiner o.l. og transportkostnader.

Figur 2.12

Produksjonsverdi for matindustrien fordelt på produktinnsats, lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og brutto driftsresultat, 2003–2013 (i mill. kroner, løpende priser)

Tabell 2.7 viser andel lønnskostnad av produksjonsverdi i 2003, 2008, 2011, 2012 og 2013. Ser man matindustrien under ett, utgjør lønnskostnad en mindre andel av produksjonsverdien i 2013 enn i 2003. Andel lønnskostnad av produksjonsverdi varierer imidlertid mellom ulike bransjer i matindustrien. I perioden 2013 var andel lønnskostnad av produksjonsverdi størst innen bakerbransjen, og lavest innenfor fôrbransjen. Sammenlignes andel i 2003 med 2013, har andel lønnskostnad økt mest i sjokolade- og sukkervarebransjen, mens fiskevarebransjen har hatt sterkest nedgang.

Foto: ©Matthias Koesling/NIBIO

Tabell 2.7

Andel lønnskostnad av produksjonsverdi for utvalgte år

	2003	2011	2012	2013
Industri	19,7	16,7	17,3	17,5
Matindustri	14,3	13,6	13,8	13,6
Øvrig industri	21,6	17,6	18,3	18,7
Bakervarer	26,7	28,3	28,2	29,3
Drikkevarer	15,3	14,7	14,4	12,1
Fisk	15,4	10,8	11,4	11,2
Fôr	6,9	6,0	5,7	5,4
Kjøtt	11,6	14,6	14,1	14,2
Konserves	15,0	14,0	14,1	15,5
Kornvarer	9,2	12,5	12,4	11,7
Meierivarer	15,2	15,9	17,5	18,0
Olje og fett	9,6	9,4	10,9	10,7
Potet	17,5	16,2	16,4	16,9
Sjokolade og sukkervarer	22,0	18,0	23,1	25,2
Øvrige næringsmidler	20,9	17,2	19,5	19,5

Foto: ©Bente Birkeland

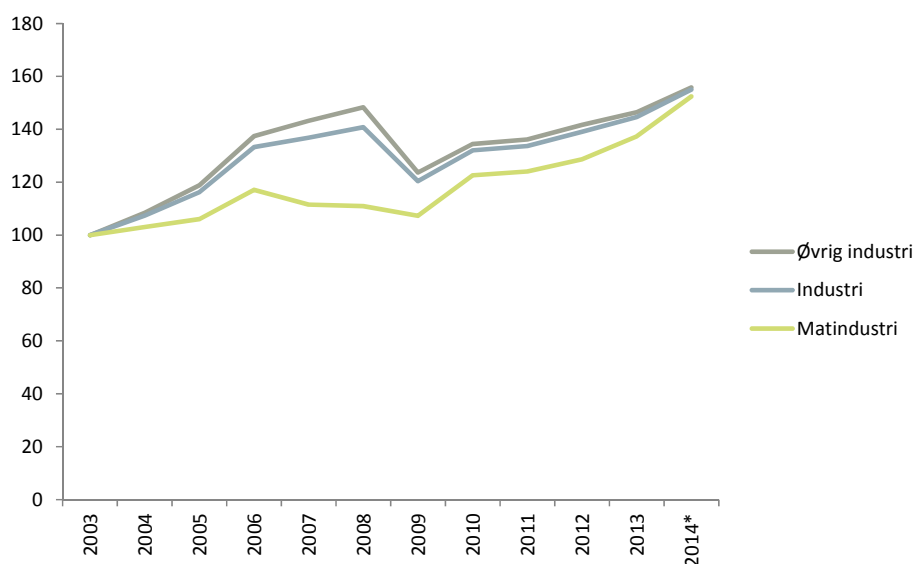
2.2.2 Verdiskaping

Samlet verdiskaping i norsk industri er beregnet til 209,4 mrd. kroner i 2014, hvorav 41,6 mrd. kroner (19,9 %) kan tilskrives matindustrien. Matindustriens verdiskaping har hatt en noe svakere utvikling enn øvrig industri i deler av perioden fra 2003 til 2014 (jf. figur 2.13). Verdiskapingen i matindustrien har økt med 52,4 prosent i perioden fra 2003 til 2014, mens verdiskapingen i øvrig industri økte med 55,8 prosent. Fra 2013 til 2014 økte verdiskapingen i matindustrien med 11,0 prosent, mens øvrig industri økte med 6,3 prosent.

Her måles verdiskaping som bearbeidingsverdi. Bearbeidingsverdi defineres som produksjonsverdi minus produktinnsats. Bearbeidingsverdi presenteres her som faktorpriser (løpende priser). Faktorpriser er den verdien som produsentene sitter igjen med etter at man har betalt merverdiavgift og andre produktskatter, og mottatt eventuelle produktsubsidier fra det offentlige.

Figur 2.13

Bearbeidingsverdi (i løpende faktorpriser) for industrien og matindustrien, 2003–2014 (indeks 2003=100)

*Beregnet ved hjelp av nasjonalregnskapstall

2.2.3 Produktivitetsutvikling

Produktivitetsutviklingen i norsk matindustri har stor betydning for næringens evne til å konkurrere internasjonalt og nasjonalt. Produktivitet er her målt som bruttoprodukt i faste 2005-priser per timeverk (heretter; arbeidsproduktivitet).³⁹ Figur 2.14 viser at fra 1996 til 2014 hadde matindustrien en svakere økning i arbeidsproduktivitet (24,6 %) enn øvrig industri (49,0 %). Fra 2013 til 2014 økte matindustriens arbeidsproduktivitet med 2,0 prosent, mens den økte med 2,4 prosent i øvrig industri. Svak utvikling i arbeidsproduktivitet i matindustrien over tid skyldes særlig nedgangen i 2006 og 2007. I disse to årene falt arbeidsproduktivitet i matindustrien med 7 prosent i gjennomsnitt per år.

Foto: ©Tine Mediebank

Produktivitetsvekst betyr vekst i produksjonen per enhet av de ressursene som er satt inn i produksjonen. Det enkleste og mest brukte produktivitetsbegrepet er arbeidsproduktivitet, som måler veksten i produksjon per timeverk, eventuelt bruttoprodukt per timeverk (som benyttes her).

Et annet mye brukt produktivitetsbegrep er «totalfaktorproduktivitet» (TFP). Veksten i TFP defineres som den delen av produksjonsveksten som ikke kan tilskrives endringer i innsatsfaktorer (arbeid, kapital og produktinnsats).

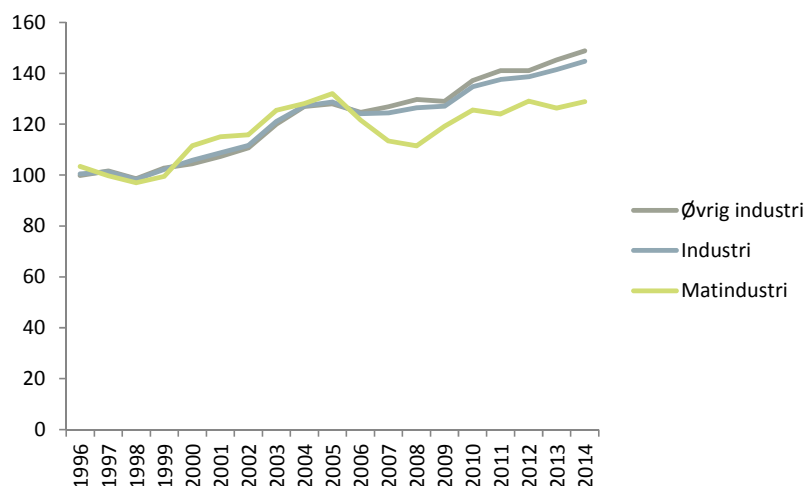
Fallet skyldtes at antall timeverk økte med 3 prosent i gjennomsnitt per år, samtidig som bruttoproduktet falt med 5 prosent i gjennomsnitt per år. Andre fastlandsnæringer enn matindustrien opplevde også en økning i antall timeverk i samme periode, blant annet som følge av høy arbeidsinnvandring.⁴⁰

³⁹ Arbeidsproduktivitet er definert her som bruttoprodukt i faste 2005-priser (basisverdi) dividert på utførte timeverk for lønnstakere og selvstendig næringsdrivende. Bruttoproduct angir produksjonsverdi fratrukket produktinnsats. For informasjon om produksjonsverdi og produktinnsats se del 2.2.1.

⁴⁰ SSB (2015). Økonomisk utsyn over året 2014. Avsnitt 3.2, s. 55.

Figur 2.14

Utvikling i arbeidsproduktivitet i matindustrien, øvrig industri og industrien, 1996–2014 (indeks gjennomsnitt 1996–1998=100), i faste 2005-priser

Arbeidsproduktivitet tar ikke hensyn til vekstbidrag fra andre innsatsfaktorer. Økt produktivitet kan blant annet skyldes teknologiforbedring i form av nye maskiner ol., endret organisasjonsstruktur, og at arbeidskraft erstattes av kapital eller andre innsatsfaktorer. En måte å anslå slike forhold er å dele arbeidsproduktivitet inn i bidrag fra «total faktorproduktivitet» (heretter; TFP) og bidrag fra «kapitalintensitet». Kapitalintensitet måler kapitaltjenester per timeverk, mens TFP er en restfaktor som beskriver den del av produksjonsveksten som ikke kan tilskrives økt bruk av arbeidskraft, produktinnsats eller kapital.

For å anslå underliggende produktivitet, dvs. produktivitet som i hovedsak kan antas å reflektere bl.a. forbedringer av teknologi og kunnskap m.m., bør konjunktoreffekter i størst mulig grad fjernes. I SSBs økonomiske analyser 1/2015 er dette gjort for markedsrettet⁴¹ fastlandsindustri (heretter; industri), ved å beregne gjennomsnittlige vekstrater for arbeidsproduktivitet og for bidrag fra totalfaktorproduktivitet, over perioder som strekker seg fra en konjunkturbunn til den neste, se tabell 2.8. I perioden 2004 til 2011 lå gjennomsnittlig årlig vekst i arbeidskraftproduktivitet i industri på 1,5 prosent (jf. tabell 2.8). TFP sto for 93 prosent av denne veksten. I perioden 2012 til 2014 ligger TFP-veksten høyere enn veksten i arbeidsproduktiviteten som følge av en negativ endring i andre innsatsfaktorer (kapitalintensitet).

⁴¹ Med markedsrettet virksomhet menes næringsgrupper som omfatter den produksjonen som omsettes i markeder, og dette utelater produksjon i offentlig forvaltning, ideelle organisasjoner og boligjenester.

Tabell 2.8

Produktivitetsvekst mellom konjunkturbunner i industrien. Gjennomsnittlige årlige vekstrater. Prosent⁴²

Periode	Arbeids- produktivitet	Kapitalintensitet*	Total faktorproduktivitet
1973–1983	2,6	1,0	1,6
1984–1991	2,1	1,0	1,1
1992–2003	1,7	0,6	1,1
2004–2011	1,5	0,1	1,4
2012–2014	1,7	-0,1	1,8

* Egne beregninger. Kapitalintensitet er kapitaltjenester (C) per timeverk (L)

Kilde: SSB økonomiske analyser 1/2015

Foto: ©Tine Mediebank

⁴² Arbeidskraftproduktivitet er målt ved bruttoprodukt per timeverk. TFP beregnes som forskjellen mellom produksjonsvekst og vekst i alle innsatsfaktorer som bedriften betaler for. Tallene er beregnet slik at veksten i arbeidskraftproduktiviteten er lik TFP-vekst pluss vekstbidraget fra andre innsatsfaktorer.

2.3 Lønnsomhet og investeringer

Konkurransesevne avhenger av næringsens lønnsomhet og dens mulighet til å belønne innsatsfaktorene.⁴³ Økonomisk lønnsomhet er en forutsetning for å skaffe kapital, som igjen er nødvendig for investeringer, innovasjon og en langsiktig utvikling av virksomheten. En lønnsom næring må både kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre innenlandske næringer i arbeidsmarkedet.

Foto: ©Tine Mediebank

2.3.1 Lønnsomhetsindikatorer⁴⁴

Lønnsomhetsindikatorerne som presenteres i dette avsnittet omfatter kun aksjeselskaper. Samvirkebedriftene er holdt utenfor.⁴⁵

Driftsmargin

Siden 2003 har matindustrien hatt lavere driftsmargin enn gjennomsnittet i industrien (jf. figur 2.15). Finanskrisen i 2008 førte imidlertid til at gjennomsnittlig driftsmargin i industrien sank under nivået til matindustriens driftsmarginen i 2009. I 2013 falt matindustriens driftsmargin med 0,4 prosentpoeng, mens den steg med 0,3 prosentpoeng for hele industrien.

Driftsmargin viser driftsresultat i prosent av driftsinntektene.

Driftsmarginen til en bedrift forteller hvor mye bedriften får igjen for hver omsatte krone (før renter og skatt). En høy driftsmargin betyr at en bedrift tjener mye per omsatte krone.

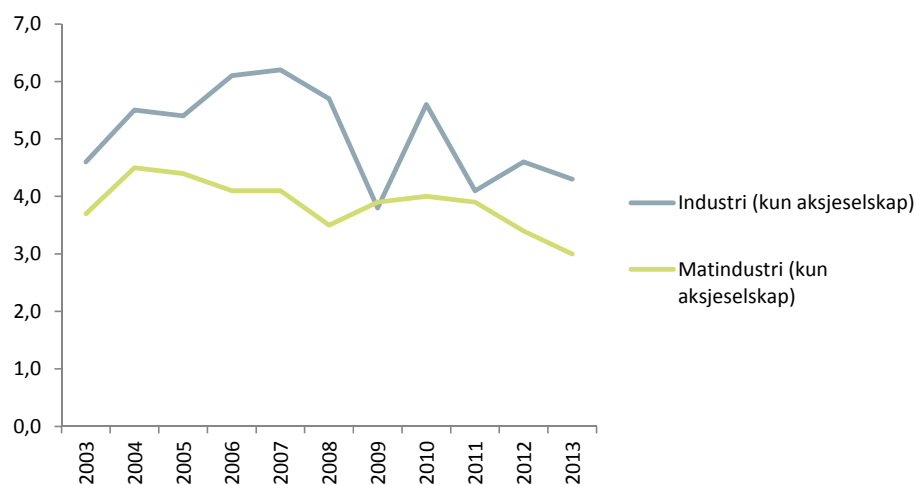
⁴³ Meld. St. 13 (2012–2013). Perspektivmeldingen 2013. Finansdepartementet.

⁴⁴ SSB (2013). Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F).

⁴⁵ Årsaken til dette er at samvirke ikke er inkludert i SSBs foretaksstatistikk.

Figur 2.15

Utvikling i driftsmargin for matindustrien og industrien (kun aksjeselskap), 2003–2013

Avkastning på kapital (rentabilitet)

Driftsmargin er et resultatmål for driften, men målet fanger ikke opp utvikling i foretaks kapitalposter. For å kunne vurdere foretakenes lønnsomhet, er det nødvendig å inkludere foretakets kapitalkostnader. Total- og egenkapital-

Total- og egenkapitalrentabilitet viser avkastningen man får på total- og egenkapitalen.

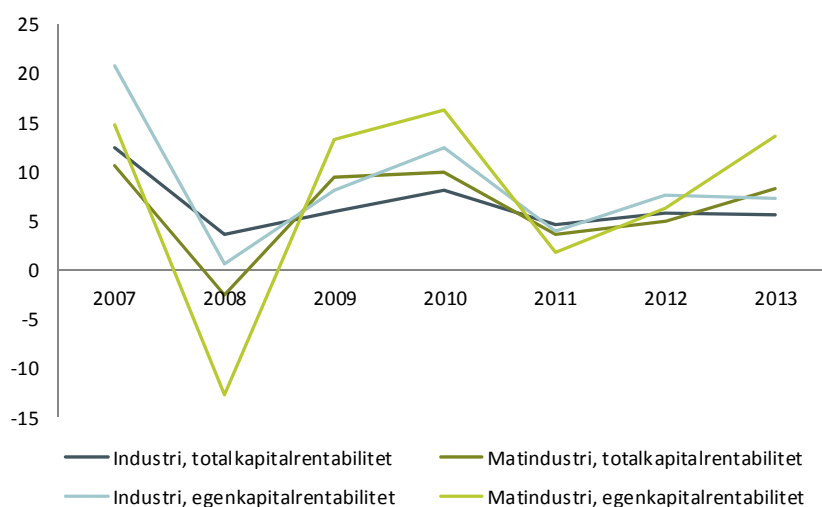
Totalkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat før skatte- og rentekostnad, i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31. desember».

Egenkapitalrentabiliteten er definert som «ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. desember».

rentabilitet er prosentmål som viser avkastning på kapital i foretaket. Figur 2.16 viser utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet for industrien totalt og for matindustrien i perioden 2007 til 2013. Som følge av finanskrisen opplevde matindustrien negativ total- og egenkapitalrentabilitet i 2008. De to påfølgende årene økte rentabiliteten, for deretter å komme tilbake til et lavere nivå. Totalkapitalrentabilitet i matindustrien var på 8,2 prosent i 2013, mens egenkapitalrentabilitet var 13,6 prosent. Det innebærer en forbedring av total- og egenkapitalrentabilitet fra 2012 og høyere rentabilitet enn i industrien totalt.

Figur 2.16

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet i industrien og i matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2013

Tabell 2.9 viser total kapitalrentabilitet for bransjer i matindustrien i perioden 2007–2013. Samvirker er ikke inkludert i tabell 2.9. Flere bransjer har hatt negativ utvikling i total kapitalrentabilitet siden 2007. I 2013 var kjøttbransjens total kapitalrentabilitet mer enn halvert sammenlignet med 2007, og fallet har vært sterkest de siste årene. Bakervarebransjen skiller seg også ut med særlig lav total kapitalrentabilitet, selv om denne har økt de siste årene.

Foto: ©Bente Birkeland

Tabell 2.9

Totalkapitalrentabilitet for industrien, matindustrien og bransjer i matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Industri	12,3	3,5	5,9	8,1	4,6	5,7	5,5
Matindustri	10,5	-2,6	9,3	9,9	3,6	4,9	8,2
Bakervarer	12,7	-8,6	8,5	12	-1,8	1,9	5,9
Drikkevarer	13,6	8,2	9,8	4,8	5,7	4,1	7,8
Fisk	5,1	-8,9	11,2	5,4	5,6	4,9	6,2
Fôr	4,9	3,2	6,2	8,9	7,3	9,0	23,7
Kjøtt	13,1	11,1	10,2	15,7	7,3	7,6	3,9
Konserver*	13,8	10,5	10,1	9,7	8,7	12,0	11,1
Kornvarer	11,2	13,0	10,5	12,9	11,3	7,2	6,8
Meierivarer	5,3	5,3	4,2	10,1	8,1	11,6	6,4
Olje og fett	10,0	8,9	6,3	4,3	-0,8	-2,4	5,9
Øvrige næringsmidler**	12,3	15,3	13,4	13,7	10,6	8,3	14,2

* Inkl. Potet

** Inkl. sjokolade- og sukkervarer

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad

Resultatgraden viser hvor stor andel av hver omsatte krone som tilfaller selskapet. Resultatgraden har variert mye fra år til år i industrien generelt og i matindustrien (jf. tabell 2.10). I 2013 var resultatgraden i matindustrien 11,3 prosent, 6,1 prosentpoeng høyere enn i 2012. Resultatgrad i matindustrien i 2013 er dermed høyere enn gjennomsnittet i industrien (8,3 %). I 2013 var egenkapitalandel i matindustrien noe høyere enn for gjennomsnittet i industrien, noe som har vært tilfelle de fleste årene etter 2007. Likviditetsgrad i matindustrien er på samme nivå som gjennomsnittet i industrien i 2013.

Resultatgraden måler hvor stor andel ordinært resultat før skatt utgjør av driftsinnkomstene. Egenkapitalen er den del av totalkapitalen som tilhører eierne, og fremkommer som verdien av eiendelene fratrukket gjeld.

Egenkapitalandelen sier noe om hvor mye egenkapital bedriften har i forhold til total kapital.

Likviditetsgraden er forholdet mellom bedriftens omløpsmidler og kortsiktig gjeld, det vil si bedriftens evne til å dekke betalingsforpliktelser etter hvert som disse forfaller.

Tabell 2.10

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for industrien og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2013 (i prosent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Industri (kun aksjeselskap)							
Resultatgrad	19,4	2,1	8,4	13,5	5,8	8,7	8,3
Egenkapitalandel	42,2	36,2	40,7	43,0	42,9	42,3	44,1
Likviditetsgrad	1,2	1,1	1,1	1,2	1,1	1,0	1,0
Matindustri (kun aksjeselskap)							
Resultatgrad	13,9	-7,6	11,1	13,6	2,9	5,2	11,3
Egenkapitalandel	51,1	41,5	44,4	46,1	42,7	43,3	45,2
Likviditetsgrad	1,5	1,3	1,4	1,2	1,2	1,0	1,0

2.3.2 Lønnskostnader

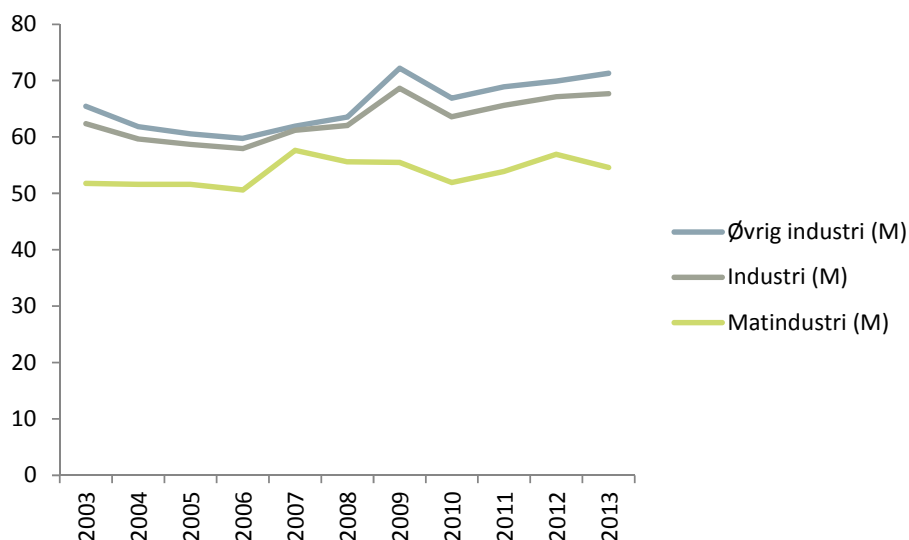
Utviklingen i lønnskostnad er av stor betydning for matindustri. I 2013 var total lønnskostnad i matindustrien på om lag 24,0 mrd. kroner. Figur 2.17 viser utvikling i lønnskostnad for matindustrien, øvrig industri og for industrien totalt målt i prosent av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser). I 2003 utgjorde matindustriens lønnskostnader 51,8 prosent av bearbeidingsverdien, mens den for øvrig industri lå på 65,5 prosent. I 2013 utgjorde lønnskostnad, målt i prosent av bearbeidingsverdi, 54,6 prosent i matindustrien og 71,3 prosent i øvrig industri.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 2.17

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser) for matindustrien, øvrig industri og hele industrien, 2003–2013 (i prosent)

Sammenlignet med industrien, går en lavere andel av bearbeidingsverdien til lønnskostnader i matindustrien. Dette er en indikasjon på at matindustrien skaper større verdier per lønnskroner. Imidlertid er det viktig å være klar over at matindustrien betaler særavgifter som påvirker dette forholdet. For å inkludere disse beregnes lønnskostnadenes andel til faktorpriser⁴⁶ (jf. figur 2.18). Figur 2.18 viser at matindustriens lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdien (etter faktorpriser), har ligget lavere enn øvrig industri siden 2009. Sammenligner man i tillegg de to figurene (lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi etter markedspriser vs. lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi etter faktorpriser), ser man imidlertid at nivået på øvrig industri og industrien totalt, avviker lite, mens det for matindustrien er en langt større nivåforskjell. Dette skyldes at matindustrien har et netto bidrag i form av skatter til staten, og at dette bidraget er høyt sammenlignet med øvrig industri.

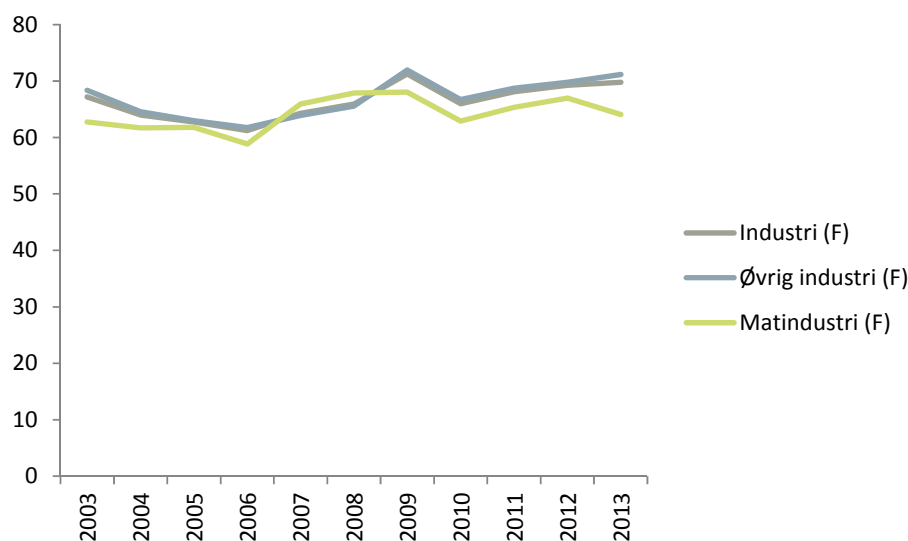

Foto: ©Bente Birkeland

⁴⁶ Bearbeidingsverdi til faktorpriser er lik bearbeidingsverdi til markedspriser tillagt tilskudd fra staten og med fradrag for avgifter med unntak av merverdiavgift, investeringsavgift og arbeidsgiveravgift.

Figur 2.18

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien (i løpende faktorpriser) for matindustrien, øvrig industri og industrien, 2003–2013 (i prosent)

2.3.3 Investeringer

Bruttoinvesteringer

Bruttoinvesteringer i norsk industri er beregnet til 20,3 mrd. kroner i 2014, hvorav 6,4 mrd. kroner tilskrives matindustri.⁴⁷ Matindustriens andel av industriens totale bruttoinvesteringer har økt fra 27,0 prosent i 2003 til 31,6 prosent i 2014. Frem mot finanskrisen var bruttoinvesteringene i matindustrien lavere enn øvrig industri (i

2007 og 2008 utgjorde bruttoinvesteringene i matindustrien om lag 15 prosent av de totale bruttoinvesteringene i industrien). Fra og med 2009 har bruttoinvesteringene i matindustrien ligget høyere enn øvrig industri (basert på indeks 2003=100), jf. figur 2.19. I 2008 var det en forholdsvis stor investering i industrien som produserer kjemiske råvarer som slo kraftig ut på statistikken.

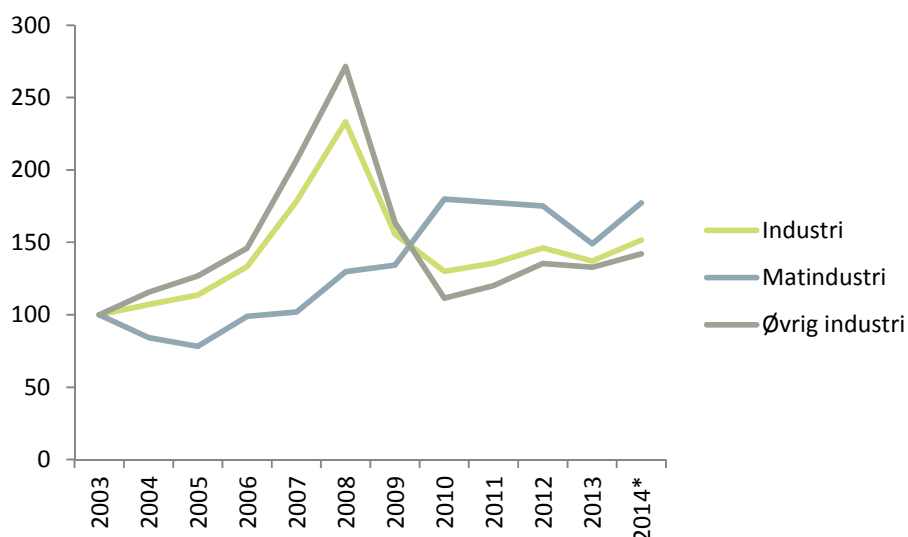
Bruttoinvestering er anskaffelse av ny realkapital. Bruttoinvesteringer defineres her som anskaffelse av varige driftsmidler minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeid som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler.

⁴⁷ Her benyttes nasjonalregnskapstall for 2014 for å beregne 2014 tall. Dette er basert på endring i bruttoinvesteringer i fast realkapital (løpende priser) i SSBs nasjonalregnskapsstatistikk tabell 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter næring, tid og statistikkvariabel.

Matindustrien har hatt en jevn investeringsvekst fra 2005 til 2010. Fra 2010 til 2013 gikk bruttoinvesteringene ned med 17,1 prosent, men ifølge nasjonalregnskapet er bruttoinvesteringene i matindustrien forventet å øke med om lag 19 prosent i 2014. Bruttoinvesteringer i 2014 er beregnet til å ligge 77 prosent høyere enn i 2003, mens øvrig industri er beregnet til å ligge 42 prosent høyere enn i 2003.

Figur 2.19

Utvikling i bruttoinvesteringer i matindustrien, øvrig industri og industrien, 2003–2014* (indeks 2003=100)

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Regnet som andel av produksjonsverdi, ligger bruttoinvesteringene i matindustrien på 3,1 prosent i 2013, mens gjennomsnittet for bruttoinvesteringene i industrien ligger på 2,4 prosent. Investeringsnivået i matindustrien varierer en del fra bransje til bransje (jf. tabell 2.11). I forhold til produksjonsverdi, var investeringsnivået høyest i meieribransjen i 2013, en bransje med sterk vekst i bruttoinvesteringer de siste årene. Sjokolade- og sukkervarebransjen hadde negative bruttoinvesteringer i 2013.

Tabell 2.11

Bruttoinvesteringer i industrien og matindustrien, og bransjevis fordeling for utvalgte år (2003–2013) i mill. kroner, løpende priser, og som prosent av produksjonsverdi i 2013

	2003	2011	2012	2013	% av produksjonsverdi i 2013
Industri	13 404	18 174	19 587	18 388	2,4
Matindustri	3 623	6 430	6 342	5 402	3,1
Bakervarer	296	281	323	338	3,6
Drikkevarer	307	595	834	551	3,2
Fisk	837	1 289	1 062	1 496	3,5
Fôr	302	942	694	612	2,4
Kjøtt	562	351	935	877	2,2
Konserver	106	94	133	90	2,9
Kornvarer	146	67	70	104	3,2
Meierivarer	534	2 376	1 694	922	4,4
Olje og fett	62	100	205	156	4,3
Potet	60	53	50	55	3,2
Sjokolade og sukkervarer	83	96	115	-33	-1,5
Øvrige næringsmidler	328	188	228	234	3,1

Foto: ©Tine Mediebank

2.4 Handel med mat- og drikkevarer

Det finnes en rekke definisjoner og inndelinger av handelsstatistikk for mat- og drikkevarer. I dette delkapittelet benyttes følgende inndelinger: handel med mat- og drikkevarer og handel med varer som kan knyttes opp mot matindustrien (industriell mat og drikkevarer). Eksempler på matvarer som ikke inngår i definisjonen «industriell» mat, er frisk frukt og friske grønnsaker, fersk/kjølt fisk, diverse annen sjømat, egg, matpoteter, korn og soyabønner.

Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene. Ifølge SSB var total import av mat- og drikkevarer (inkl. dyrefôr) i 2014 på 43,4 mrd. kroner og 3,9 mill. tonn. Dette var en vekst fra 2013 på 9 prosent målt i verdi og 3 prosent målt i kvantum. Eksport av mat- og drikkevarer utgjorde 72,7 mrd. kroner og 3,1 mill. tonn.⁴⁸ Sammenlignet med 2013 var dette en vekst i verdi på 12,2 prosent målt i verdi og 3,1 prosent målt i kvantum.

2.4.1 Handel med næringsmidler og drikkevarer⁴⁹

Tallene over omfatter all handel med mat- og drikkevarer i 2014. Av dette utgjorde import av «industrielle»⁵⁰ mat- og drikkevarer hele 39,7 mrd. kroner i 2014, mens eksportverdi utgjorde 36,6 mrd. kroner. Årsaken til at eksportverdien av industriell mat- og drikkevarer kun utgjør om lag halvparten av total eksport av mat- og drikkevarer, er at vi eksporterer en stor andel ubearbeidet fisk. Sammenlignet med produksjonsverdien for matindustrien (190,4 mrd. kroner) utgjorde total importverdi i 2014 om lag 23 prosent av produksjonsverdien.

Dersom vi fjerner fisk- og fiskevarer fra utvalget, utgjorde importen av industrielle mat- og drikkevarer 34,7 mrd. kroner i 2014 (jf. figur 2.20). Eksporten lå på beskjedne 7,1 mrd. kroner. Fra 1996 til 2014 har importverdien av næringsmidler og drikkevarer økt med 366,9 prosent, og eksportverdien har økt med 140,4 prosent. Fra 2013 til 2014 økte importverdien med 8,7 prosent og eksportverdien med 13,0 prosent.

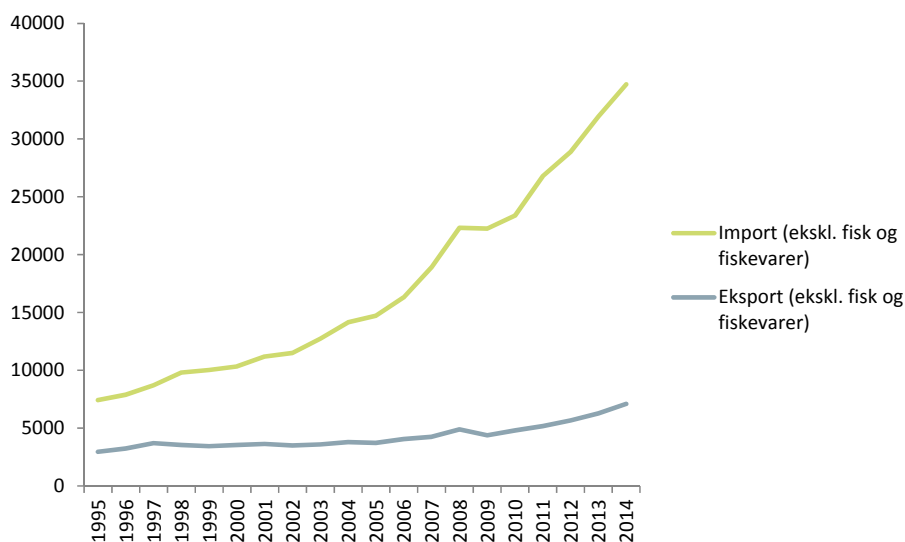
⁴⁸ SSB (2014). Tabell 08809: Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosifret SITC) og land/handelsområdet/verdensdel. Inkluderer undergruppene 01-11.

⁴⁹ Her benyttes CPA (Statistical Classification of Productivity by activity in the European Community). Det er en gruppering av handelsstatistikken som er nært knyttet til næring, det vil si at karakteristiske produkter innen hver næring kan knyttes til næringsgrupperingene i matindustrien. Datafil mottatt fra Jan Olav Rørhus i SSB den 06.05.15.

⁵⁰ Se fotnote ovenfor.

Figur 2.20

Utvikling i handel med næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk- og fiskevarer), 1995–2014, i mill. kr og i løpende priser⁵¹

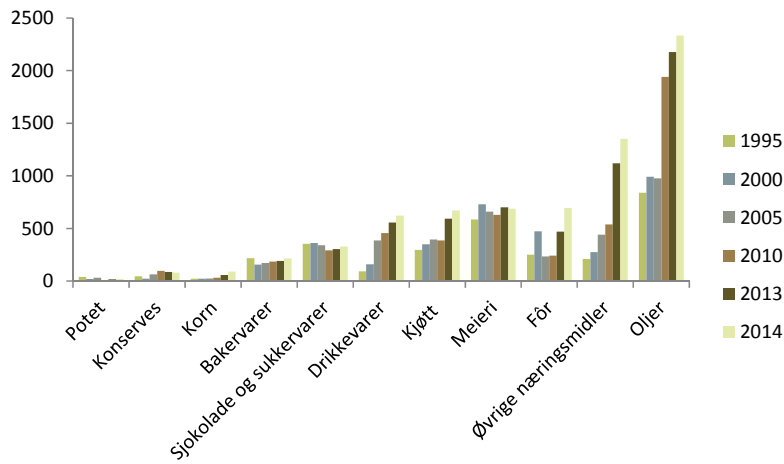
2.4.2 Handel med betydning for enkeltbransjer

Omfanget av importerte næringsmidler kan si noe om importkonkurransforholdet for ulike bransjer i matindustrien. Samtidig fordeler import og eksport av næringsmidler seg ulikt mellom bransjer i matindustrien og varierer fra år til år. Figur 2.21 viser import av næringsmidler og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer) for bransjer i matindustrien. Import er størst for oljer (6,2 mrd. kr), drikkevarer (5,4 mrd. kr) og fisk (5,0 mrd. kr). Årsaken til kraftig økning i gruppen fôr og fallet i gruppen øvrige næringsmidler i 2013 (se figur 2.21) skyldes splitting av varenummer i tolltariffen, og kan ikke regnes som reelle endringer i import.

⁵¹ Inkluderer handel med dyrefôr.

Figur 2.21

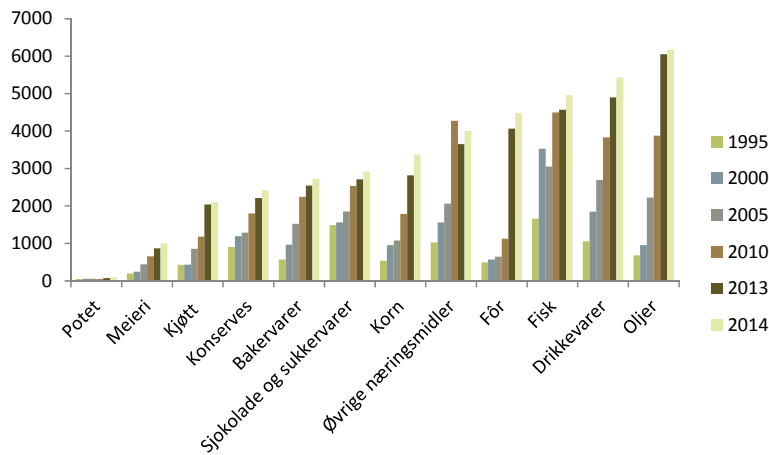
Import av næringsmidler og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer), 1995–2014, i mill. kr og i løpende priser

I 2014 er eksportverdien størst innen fiskebransjen (29,5 mrd. kr), og innen olje- og fettbransjen (2,3 mrd. kroner). Fiskevarebransjen er ikke inkludert i figur 2.22 fordi eksporten avviker såpass mye fra de andre gruppene. En stor del av økning i eksportverdien av øvrige næringsmidler i 2013 skyldtes omklassifisering av varer, og kan ikke regnes som reell eksportvekst.

Figur 2.22

Eksport av næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer), 1995–2014, i mill. kr og i løpende priser

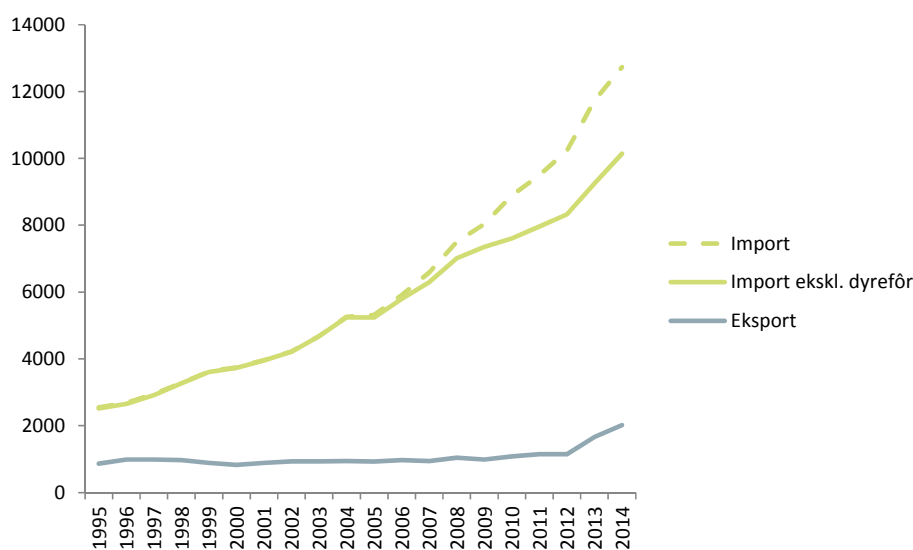
Handel med RÅK-varer

RÅK-varer defineres som industrielt bearbejdede landbruksvarer i protokoll 3 i EØS-avtalen.⁵² I 2014 utgjorde importverdi av RÅK-varer om lag 12,7 mrd. kroner, hvorav dyrefôr sto for 2,6 mrd. kroner (hovedsakelig fiskefôr).⁵³ Eksportverdien var 2,0 mrd. kroner i 2014, hvorav dyrefôr sto for en ubetydelig del (0,006 mrd. kr).

Import av RÅK-varer har økt kraftig siden 1995, mens endring i eksport er mer beskjeden (se figur 2.23). Fra 1995 til 2014 økte importverdien (ekskl. dyrefôr) med 302,8 prosent, mens eksportverdien har økt med 132,4 prosent. Fra 2013 til 2014 økte importverdien (ekskl. dyrefôr) med 9,7 prosent, mens eksportverdien økte med 21,7 prosent.

Figur 2.23

Utvikling i handel med RÅK-varer, 1995–2014 i mill. kr og i løpende priser

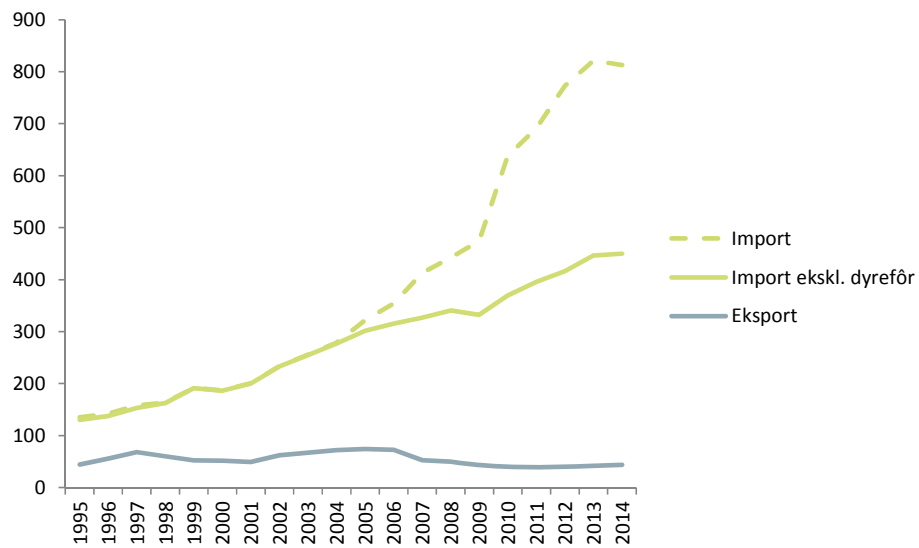
I 2014 utgjorde importen (ekskl. dyrefôr) 450 mill. kg. Eksportvolumet utgjorde om lag 43 mill. kg i 2014. Fra 1995 til 2014 økte importvolumet (ekskl. dyrefôr) med 245,5 prosent, mens eksportvolumet har falt med 2,7 prosent. Fra 2013 til 2014 økte importvolumet (ekskl. dyrefôr) med 0,8 prosent, mens eksportvolumet økte med 7,4 prosent.

⁵² RÅK-varer defineres som bearbejdede landbruksvarer som omfattes av EØS-avtalens protokoll 3.

⁵³ Fra og med 2014 er dyrefôr skilt ut med eget varenummer i tolltariffen.

Figur 2.24

Utvikling i handel med RÅK-varer, 1995–2014 (mill. kg)

Variasjon mellom utvikling i volum og verdi kan forklares med endring i valutakurs, produktsammensetning eller pris på de aktuelle varene. I 2014 økte importverdien betydelig mer enn importvolumet. Deler av økningen i importverdien kan skyldes svekkelsen av den norske kronen siste halvdel av 2014. Til tross for svekket krone, har eksportverdien økt betydelig mer enn eksportvolumet. Årsaken her er antageligvis økt eksport av høyverdi produkter som kosttilskuddet omega 3 innunder varenummer 21.06.9098.

Foto: ©Tine Mediebank

2.5 Status og utvikling i EUs matindustri⁵⁴

Matindustrien er største industrisektoren i EU målt ut i fra omsetning, verdiskaping og sysselsetting, og har en sentral rolle i EUs økonomi. Om lag 70 prosent av landbruksråvarer som er produsert i EU benyttes i matindustrien. Som i Norge er EUs matindustri mindre konjunkturutsatt enn mange andre bransjer. Landene med størst matvareproduksjon i EU er Tyskland, Frankrike, Italia, Storbritannia og Spania.

2.5.1 Trender og utvikling

I flere EU-land er matindustrien en av de tre største industrigrener. Flest produkter omsettes nasjonalt og regionalt. Konsumet av mat er relativt stabilt og prisene lite elastiske. Samlet sett bidro EUs matindustri i 2012 med 14,6 prosent av industriens totale omsetning (14,9 prosent i 2011), 12,5 prosent av verdiskapingen (12,9 prosent i 2011) og 15,5 prosent av sysselsettingen (mot 15 prosent i 2011). Sysselsettingen har holdt seg stabil de siste årene, med 4,24 millioner sysselsatte i matindustrien i 2012.

Fakta om EUs matindustri

- Største industrisektor i EU, med en omsetning på 1 048 mrd. EUR
- Sysselsetter ca. 4,2 mill. mennesker
- Fragmentert industri, med 286 000 bedrifter*
- Eksporterer for ca. 86,2 mrd. EUR til tredjeland og bidrar til en positiv handelsbalanse på 23 mrd. EUR
- En av verdens største eksportører av mat, med 16,1 % av det globale eksportmarkedet, men andelen er nedadgående
- EUs forbrukere bruker ca. 14,6 % av husholdningsinntektene sine på mat

*Data fra 2011

⁵⁴ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette kapitlet på: FoodDrinkEurope (2014). Data and Trends of the European food and drink industry 2013-2014.

EUs matindustri er fragmentert og består av noen få store multinasjonale selskaper og en rekke små og mellomstore matindustribedrifter (SMB). SMB i EU defineres som bedrifter med under 250 ansatte. I EU står SMB i matindustrien for 64,3 prosent av sysselsettingen, 51,6 prosent av total omsetning og 48,8 prosent av total verdiskaping. I 2012 sto SMB for første gang de siste ti årene for mer enn 50 prosent

Foto: ©Bente Birkeland

av total omsetning. SMB utgjør rundt 99,1 prosent av alle bedrifter i matindustrien. De store selskapene konkurrerer på det internasjonale markedet med globale merkevarer og et stort produktspekter, mens de små matindustribedriftene er konsentrert om regionale og nasjonale markeder.

De fem største bransjene i EUs matindustri, målt i omsetning, er kjøtt, andre næringsmidler⁵⁵, drikkevarer, meieriprodukter og brød, kaker og ferske bakervarer. Disse bransjene står for om lag 75 prosent av samlet omsetning. Bransjen for «andre næringsmidler» står for 16 prosent av total omsetning og 14 prosent av sysselsettingen. Kjøtt- og meieribransjen står for hhv. 20 og 14 prosent av total omsetning og 21 og 8 prosent av total sysselsetting i matindustrien. Brød, kaker og ferske bakervarer er den største bidragsyteren til sysselsettingen (32 prosent av matindustriens samlede sysselsetting). Mer enn halvparten av alle matindustribedriftene i EU driver innenfor denne bransjen, som også representerer 11 prosent av total omsetning og 19 prosent av total verdiskaping.

Omsetning

I 2012 hadde EUs matindustri en samlet omsetning på om lag 1048 mrd. EUR⁵⁶. Det tilsvarer 14,6 prosent av industriens totale omsetning i EU. Figur 2.25 gir en oversikt over utviklingen i matindustriens samlede omsetning fra 2001 til 2012. Fra 2001 til 2008 var det en vekst, men i 2009 gikk omsetningen ned med 6,4 prosent i forhold til året før. Deretter har omsetningen økt hvert år frem til 2012. Fra 2011 til 2012 økte omsetningen med 3,1 prosent.

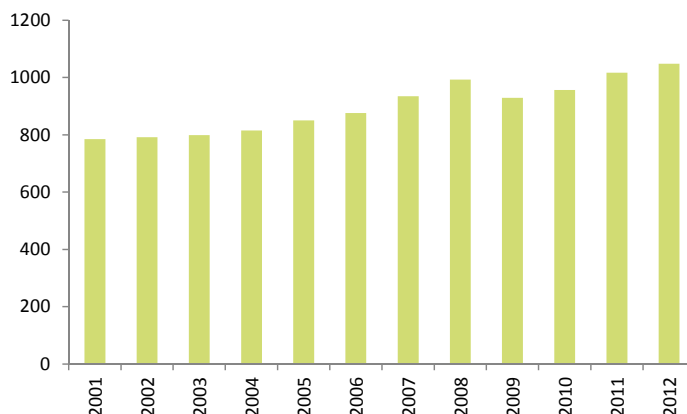
For flertallet av EUs medlemsland var matindustriens netto omsetning bedre i 2012 sammenliknet med 2011. Matindustrien i Østerrike hadde en omsetningsvekst på 52,4 prosent, mens i Storbritannia var veksten på 30,3 prosent. Kun Slovenia, Finland og Tsjekkia opplevde en nedgang i omsetning. I Sverige økte omsetningen med 1,6 prosent og i Danmark var økningen på 3,1 prosent i 2012.

⁵⁵ Andre næringsmidler er en sammensatt gruppe som består av sjokolade- og konfektprodukter, sukker, kaffe og te, samt ferdigvarer og barnemat.

⁵⁶ I 2012 var 1 EUR lik 7,4744 NOK i gjennomsnitt, ifølge Norges banks årsgjennomsnitt av daglige kurser.

Figur 2.25

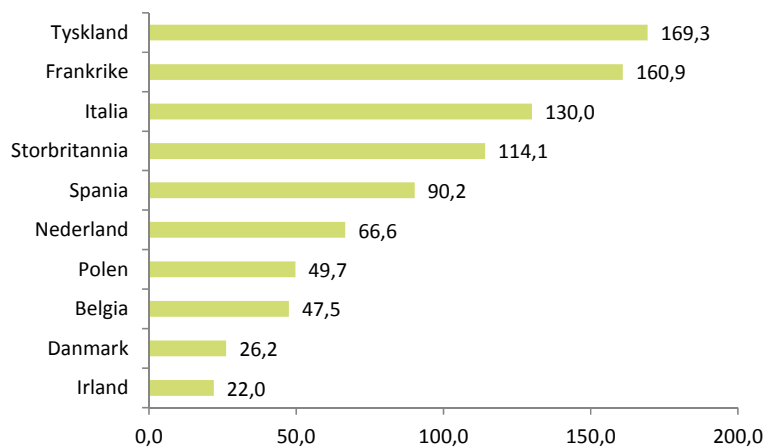
Utvikling i omsetning i EUs matindustri, 2001–2012 (i mrd. EUR)⁵⁷

Målt i omsetning er Tyskland, Frankrike, Italia, Storbritannia og Spania de største produsentene av mat- og drikkevarer i EU (jf. figur 2.26). Disse landene står for 63,4 prosent av den totale omsetningen av mat- og drikkevarer i EU. Rangeringen av landene med størst matindustri er uendret fra 2011. Estland, Latvia og Slovenia hadde lavest omsetning på 1,5–2 mrd. EUR. Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 26,2, 19,5 og 11,0 mrd. EUR i omsetning i 2012.

Figur 2.26

Omsetning i EUs matindustri, 10 største land, 2012 (i mrd. EUR), (for Nederland, Irland og Polen brukes tall fra 2011)

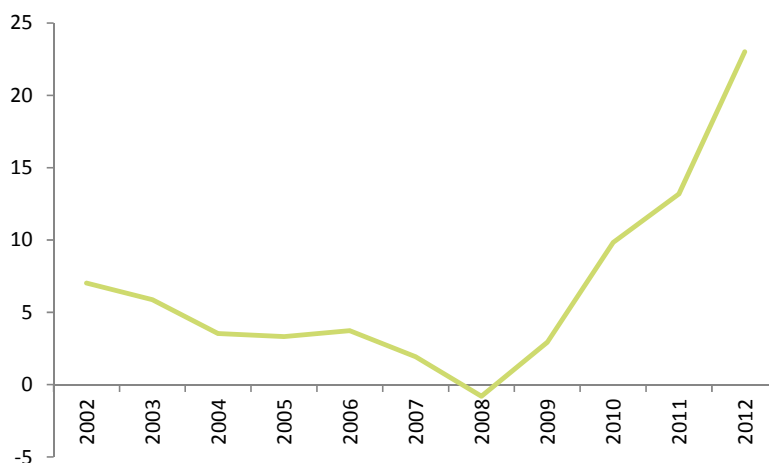
⁵⁷ Omsetning i perioden 2002–2004 omfatter EU-25, mens omsetning i perioden 2005–2012 omfatter EU-27.

2.5.2 Handel med mat- og drikkevarer

EU er nettoeksportør av mat- og drikkevarer, og hadde i 2012 en positiv handelsbalanse på 23 mrd. EUR. Fra år 2002 hadde EUs handelsbalanse en ensidig nedgang, men fra 2008 til 2012 har handelsbalansen blitt vesentlig forbedret, jf. figur 2.27. Forbedringen skyldes først og fremst at eksporten har økt. Fra 2011 til 2012 økte EUs eksport av matvarer med 13,2 prosent. I samme periode økte matvareimporten med 0,4 prosent.

Figur 2.27

Handelsbalanse for matindustrien i EU, 2002–2012 (i mrd. EUR)

USA er EUs viktigste handelspartner (jf. tabell 2.12). I 2012 eksporterte EU mat- og drikkevarer til USA for 13,6 mrd. EUR. Dette er en økning på 13 prosent fra året før. Andre viktige eksportmarkeder for EU er Russland, Sveits, Kina og Japan. Også Norge er regnet som et viktig eksportland. Det er verdt å merke seg at eksporten av matvarer til Kina økte med 30 prosent fra 2011 til 2012.

I 2014 var fortsatt USA, Russland, Kina, Sveits og Japan de fem største eksportmarkedene i EU28.⁵⁸ Til sammen utgjorde eksport av varer fra landbruks- og matsektoren i 2014, 7 prosent av EUs totale eksport.

EU importerte mest matvarer fra Brasil, Argentina, USA og Sveits i 2012. Den samlede importen fra disse landene utgjorde 32,2 prosent av total matimport i EU. Norges handel av mat- og drikkevarer med EU økte i 2012. Men Norge er fremdeles en netto importør av mat- og drikkevarer fra EU.

⁵⁸ European Commission (2015). Agri-food trade in 2014: EU-US interaction strengthened, MAP 2015-1.

Tabell 2.12⁵⁹

EUs største handelspartnere i 2012 (i mrd. EUR) og prosentvis endring i handelen fra 2011 til 2012

Land	Eksport		Import		
	I mrd. EUR	Endring i prosent, 11/12	Land	I mrd. EUR	Endring i prosent, 11/12
USA	13,6	13 %	Brasil	7,4	5 %
Russland	8,0	10 %	Argentina	4,8	-12 %
Sveits	4,9	5 %	USA	4,3	6 %
Kina	4,6	30 %	Sveits	3,9	10 %
Japan	4,3	15 %	Kina	3,8	-5 %
Norge	2,9	6 %	Indonesia	3,2	2 %
Hong Kong	2,7	-2 %	Thailand	2,6	-7 %
Canada	2,6	13 %	Tyrkia	2,3	7 %
Australia	2,0	18 %	Malaysia	2,1	38 %
Saudia		16 %	Norge		
Arabia	2,0			2,0	3 %

2.5.3 Konkurransesevne og bærekraftig verdikjede

EUs konkurransesevne, potensialet i EUs indre markedet, svingninger i råvarepriser, og en bærekraftig verdikjede, er tema som har preget diskusjonene rundt matindustrien gjennom en periode med økonomiske nedgangstider. Økonomien viser likevel tegn til bedring, og områder som prioriteres sterkt av Europakommisjonen og medlemslandene er blant annet å tilrettelegge for økonomisk vekst, konkurranse, og å opprettholde og styrke økonomien for å nå målene i EUs vekststrategi (Europe 2020).⁶⁰ En sterk og solid industri er viktig for å få til dette.

Verdikjeden for mat består av distribusjonsleddet (engros- og detalj salg), matindustrien (prosessering og produksjon), og landbrukssektoren. På EU-nivå er ikke verdikjeden for mat lik, og kompleksiteten til verdikjeden varierer etter produkter og blant ulike medlemsland.⁶¹ Matprisene har økt kraftig siden 2007, samtidig som vareprisene i økende grad har flukturert mer.⁶² Videre har konsentrasjonen økt i matindustrien, og i mindre grad i detaljhandelen.

⁵⁹ Tallene er basert på produkter listet i NACE Rev 2 kode 10 og 11 og omfatter fisk.

⁶⁰ European Commission (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee and the Committee of the Regions- For a European Industrial Renaissance. COM/2014/0014. Brussel, 22.1.2014.

⁶¹ European Commission (2015). Background on the EU food supply chain.

⁶² European Commission (2009). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of

Konsentrasjon i de ulike leddene i verdikjeden for mat kan gi en indikasjon på konkurransesituasjonen i matmarkedet. Andre forhold som kan påvirke konkurranseforholdet er lav grad av gjennomsiktighet, ulik forhandlingsmakt og konkurransevridende atferd. I EU har det lenge vært en bekymring at verdikjeden for mat er preget av slike forhold, og at dette kan føre til negative konsekvenser for konkurranseforholdet og dermed også for produsenter, distributører, arbeidstakere og forbrukere.

Matsektorens konkurransesituasjonen innad i EU og konkurranseevnen i andre markeder, har lenge vært et tema i EU. Fokuset har blant annet vært på å bedre effektiviteten i verdikjeden for mat, og i perioden 2008–2010 arbeidet en høynivågruppe (High Level Group on the Competitiveness of the Agro-Food Industry 2008–2010) med å formulere flere sektorspesifikke anbefalinger. Med bakgrunn i disse anbefalingene, besluttet Europakommisjonen å utvide gruppens omfang og medlemskap i 2010. Et Høynivåforum (High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain) ble dannet, og fikk mandat til å gjelde fra 2010 og ut 2014. Hovedhensikten til Høynivåforumet har vært å bedre effektiviteten i verdikjeden for mat, og dermed også konkurransesituasjonen i sektoren for landbruksvarer. 1. juni 2015 ble Høynivåforumets mandat igjen utvidet til å gjelde ut 2019.⁶³ Basert på anbefalinger fra Høynivåforumet⁶⁴, skal forumet bistå Europakommisjonen på områder som er relatert til konkurransekraft i næringskjeden og for små- og mellomstore bedrifter, handelspraksis, det indre markedet, markedsadgang og handel, bærekraft, sosiale dimensjoner, innovasjon, priser og andre fremtidige utfordringer som kan påvirke konkurranseevnen i matvarekjeden.

En effektiv verdikjede er viktig for EUs konkurranseevne. Å bedre konkurranseevnen, samt å få en mer balansert verdikjede for mat, er et av hovedpunktene i reformen av EUs landbrukspolitikk (CAP) som trådte i kraft 1. januar 2014. I EU er det viktig å prioritere konkurranseevnen, da blant annet potensialet for høyere etterspørsel, er begrenset internt i EUs verdikjede for mat.⁶⁵ Eksport kan dermed bidra til å generere flere jobber og vekst i verdikjeden for mat i EU.

Valutakursen spiller en viktig rolle for eksportører i verdikjeden for mat. Amerikanske dollar styrket seg mot euroen (+12 prosent) i 2014, og dette er med på å styrke konkurransekraften til EU i verdensmarkedet. I verdensmarkedet er EU den største importøren og eksportøren av mat- og landbruksvarer. Andre store aktører er USA, Kina og Canada. Den årlige veksten i EUs eksport har siden 2012 sunket fra 12 prosent til 1,6 prosent i 2014, mens den årlige importveksten har gått fra 13 prosent i 2012 til 2,1 prosent i 2014.

the Regions- A better functioning food supply chain in Europe. COM/2009/0591. Brussel, 28.10.2009.

⁶³ Official Journal of the European Union (2015). Commission Decision of 1 June 2015 establishing the High Level Forum for a better functioning food supply chain, 2015/C 179/03.

⁶⁴ European Commission (2014). High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain. 15. Oktober 2014.

⁶⁵ European Commission (2015). Agri-food trade in 2014: EU-US interaction strengthened, MAP 2015-1.

Bærekraftig verdikjede

Gjennomgangen av matindustriens konkurransesituasjon i EU har ført til en økt forståelse av en helhetstenkning i matvarekjeden, som inkluderer både tilbuds- og etterspørselssiden. Hensikten er å se generell bærekraftig konkurransekraft i verdikjeden for mat. Det har vært en spesiell oppmerksomhet på å bedre forholdene for små og mellomstore matindustribedrifter, blant annet når det gjelder støtte til entreprenørskap, tilgang til finansiering og markedsadgang. Problematiseringen av strategier for egne merkevarer (EMV) og markedsmaktforhold er også temaer som vies betydelig oppmerksomhet.

Siden 2007 har matprisene økt kraftig, samtidig som vareprisene i økende grad har flukturert mer. For å kontrollere denne prisutviklingen og for å redusere prisfluktuasjonene, har konkurransetilsynene i EU strammet inn håndhevingen av konkurranseloven. European Competition Network har gitt ut en rapport⁶⁶ som gir en oversikt over de viktigste sakene konkurransetilsynene i EU har behandlet de siste årene, samtidig som betydningen av tilsyn for å nå målet om velfungerende verdikjede for mat belyses. Sammenhengen mellom verdensmarkedsprisene og EUs matpriser er kompleks. Dette kan komme av asymmetri og ikke-linearitet i pristransmisjonen i EU. Hvor mye som veltes over fra råvarekostnad til konsumpris varierer sterkt mellom de forskjellige landene i EU. Det har vært en debatt i EU, der flere har trukket fram at bondens andel av verdiskapingen er synkende, blant annet fordi jordbrukssektoren er fragmentert, og at dette fører til at primærleddet har mindre forhandlingsmakt sammenlignet med andre deler av verdikjeden for mat.

2.5.4 Forskning og innovasjon

Investeringene i matindustrien i EU ligger på et lavt nivå sammenlignet med andre land. Utgifter til forskning og utvikling som andel av omsetning, er i EUs matindustri betydelig lavere enn for eksempel i Japan, USA og Norge. Likevel har EU klart å opprettholde verdiskapingen i matindustrien. Som et ledd i EUs vekststrategi (Europe 2020), har EU et uttalt mål om å investere 3 % av BNP i FoU-aktiviteter.⁶⁷

EUs teknologiplattform (ETP) Food for Life⁶⁸

FoodDrinkEurope (tidl. CIAA) er en europeisk bransjeorganisasjon for matindustri, og i oktober 2004 ble en europeisk teknologiplattform opprettet. Plattformens mål er å styrke matindustriens konkurranseevne gjennom å styrke innovasjonsprosesser. Plattformen er et nettverk der aktører fra sektoren kan samles og sette en agenda for fremtidig forskning. På denne måten kan investeringer samkjøres og det er større muligheter for å skape synergieffekter. Store europeiske matforetak som blant annet Mondelez, Coca-Cola, PepsiCo og

⁶⁷ European Commission (2013). The 5 targets for the EU in 2020.

⁶⁸ European Technology Platform (2012). European Technology Platform «Food for Life» Strategic Research and Innovation Agenda (2013-2020 and Beyond).

Unilever er deltagere i plattformen. Det er formet syv grupper som skal fokusere på syv forskjellige satsingsområder:

1. Forbedre helse, velvære og holdbarhet
2. Å tilby trygge matvarer som forbrukerne har tillit til
3. Mat og forbrukere
4. Matforedling, kvalitet og innpakning og emballering
5. Bærekraftig og etisk matvareproduksjon
6. Forvaltning av verdikjeden for mat
7. Innovasjon støttet av kommunikasjon og teknologioverføring.

Satsingsområdene har til hensikt å følge målene og strukturen som er satt i Horisont 2020.⁶⁹ For å sikre en felles forståelse i EU, er det viktig at også forskningsstrategien for matsektoren er basert på en felles visjon siden denne vil kunne bli sentral for matsektorens fremtidige konkurranseevne. ETP støtter opprettelsen av et kunnskaps- og innovasjonssamfunn (KIC) for matvarer i 2014 ved European Institute of Innovation and Technology (EIT). Dette vil bidra til å øke bevisstheten om og betydningen av midlene til forskning i matindustrien.

2.5.5 Horisont 2020⁷⁰

Januar 2014 startet Horisont 2020, EUs rammeprogram for forskning og innovasjon for perioden 2014–2020. Horisont 2020 tar over etter det 7. rammeprogrammet som løp ut 2013. Horisont 2020 er verdens største forsknings- og innovasjonsprogram med 80 milliarder euro (EUR) fordelt på sju år. Norge vil delta som fullt medlem, noe som innebærer at norske bedrifter og forskningsmiljøer kan delta på linje med kolleger og konkurrenter i andre europeiske land. Dette vil gi forskere, innovasjonsmiljøer og norsk samfunns- og næringsliv muligheter for forskning og innovasjon.

I 2014 trådte EUs nye rammeprogram for forskning og innovasjon i kraft. Programmet har tre hovedsatsningsområder:

- Grunnforskning som finansierer nysgjerrighetsdrevet, nyskapende forskning og storskala forskningsinfrastruktursamarbeid.
- Finansiering av industrielt lederskap og konkurranseevne.
- Finansiering av forskning og innovasjon for å løse felles samfunnsutfordringer.

Bedre kobling mellom forskning og innovasjon står høyt på EUs agenda. Tidligere har det eksistert separate programmer for forskning og innovasjon, men i Horisont 2020 er disse feltene for første gang slått sammen til et helhetlig program. På den måten tilbys et helhetlig sett av virkemidler langs hele innovasjonskjeden. Det er en målsetting at flere av forskningsresultatene skal komme til anvendelse ut i et marked.⁷¹

⁶⁹ European Technology Platform (2014). Strategic Research and Innovation Agenda 2015-2020 and Beyond, November 2014.

⁷⁰ Kunnskapsdepartementet (2013). Regjeringen sier ja til Horisont 2020.

⁷¹ Europaportalen (2014). Informasjon om Norges samarbeid med EU.

3 Rammebetingelser

Mat- og drikkeindustrien er som øvrig norsk næringsliv, påvirket av generelle rammebetingelsene som bestemmes gjennom skatte- og avgiftspolitikken og i lover og regler for arbeidslivet. I jordbrukspolitikken legges rammer for råvareproduksjonen for store deler av matindustrien. Et høyt lønns- og kostnadsnivå i Norge, svingninger i valuta og verdensmarkedspriser, påvirker handelen med mat. Gjennom internasjonale avtaler knyttes den norske matindustrien i økende grad opp mot europeisk og global matindustri. Store nasjonale og internasjonale utfordringer knyttet til klimaendringer, pris-svingninger og befolkningsvekst øker betydningen av forutsigbarhet for de rammebetingelser som skal sikre verdikjeden for mat i årene som kommer.

Etter flere års forsøk på å få til en WTO-avtale, er det i dag fortsatt stor usikkerhet om en fremtidig ny avtale. Tross liten fremgang i WTO-forhandlingene, er det likevel blitt fremforhandlet flere bilaterale handelsavtaler, og det er knyttet stor spenning til en eventuell avtale mellom USA og EU. Avgifter og tilskudd er andre viktige rammer for norsk matindustri. Selv om mange av tilskuddsordningene er lagt på primærleddet, er tollsatser, importkvoter, RÅK-ordningen, PU-ordningen, frakt- og transporttilskuddene eksempler på ordninger som har stor betydning for matindustrien.

3.1 Nasjonal landbrukspolitikk

Innenfor de handelspolitiske avtalene som WTO- og EØS-avtalen, har Norge et betydelig handlingsrom til å føre nasjonal landbrukspolitikk. Nasjonal jordbrukspolitikk legger viktige premisser for norsk matindustri blant annet gjennom betydningen for prisnivået og tilgangen på jordbruksråvarer. I Norge har derfor blant annet importvernet, jordbruksavtalen og markedsordningene stor betydning for norsk matindustri.

Jordbruksavtalen

Hovedavtalen for jordbruket trådte i kraft 1. september 1950. I 1992 ble avtalen endret til en næringsavtale mellom næringsorganisasjonene og Staten. Denne er grunnlag for jordbruksforhandlingene slik de er i dag. Hovedavtalen regulerer prosessen og fremgangsmåten ved jordbruksforhandlingene og inngåelse av jordbruksavtalen. I de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten og næringsorganisasjonene fastsettes det blant annet priser på flere sentrale jordbruksvarer, tilskudd og andre virkemidler for å nå målsettingene i landbrukspolitikken. Det er Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag som har forhandlingsansvar på vegne av jordbruket. Statens forhandlingsleder sitter i Landbruks- og matdepartementet.

Markedsordningene

Markedsordningene i jordbruket omfatter blant annet markedsregulering, prisbestemmelser og prisutjevning og enkelte tilskuddordninger tilknyttet primærprodukter i jordbruket. Også flere fraktordninger har betydning for markedsordningene.

Markedsreguleringen er hjemlet i Omsetningsloven, og har som hensikt å balansere tilførsel og etterspørsel i markedet. Vesentlige mål er å oppnå den prisen som er fremforhandlet i jordbruksavtalen (målprismodellen) eller planlagt prisløype som er lagt til grunn for råvarene (volummodellen), sikre forutsigbar og jevn avsetning av råvarer for primærprodusenter i alle deler av landet gjennom mottakplikten, og sikre foredlingsindustrien en stabil tilførsel av råvarer (forsyningsplikten) basert på konkurransenøytrale prinsipper. Ved overproduksjon av en råvare benyttes foruten vanlige prismekanismer, tiltak som lagring, prognosering og eksport (ikke i volummodellen). Ved underdekning kan det åpnes for administrative tollnedsettelse. Da fordeler markedsregulator norsk råvare basert på historiske uttak. Markedsreguleringen finansieres av bøndene selv gjennom en omsetningsavgift på råvarene. Denne kreves inn på all omsetning av melk, korn, kjøtt og egg. Det er TINE, Nortura og Norske Felleskjøp som er markedsregulatorer med ansvar for markedsreguleringen innenfor sine sektorer.

Foto: ©Erling Fløistad/NIBIO

Som følge av at Norge har utnyttet den avtalte maksimale internstøtten, jf. gjeldende WTO-avtale (se avsnitt 3.2.1), har det vært behov for å gjennomføre endringer i markedsreguleringssystemene. I 2007 ble målprisen på fjørfekjøtt fjernet og erstattet av en referansepris. Referanseprisen fastsettes med basis i prisuttak på engrosnivå i foregående avtaleår. Den gir grunnlag for administrering av tollvernet, men ikke for markedsregulering finansiert av omsetningsavgiften. I 2009 ble målprisen for storfe avviklet og markedsordningen for storfe lagt om fra målprismodellen til volummodellen. Nortura er fremdeles markedsregulator, men istedenfor å skulle oppnå en fremforhandlet målpris fastsatt i jordbruksavtalen, fastsetter Nortura en planlagt gjennomsnittlig engrospris for hvert halvår, og en planlagt prisløype. I jordbruksforhandlingene blir det avtalt en maksimalpris. Markedspriser over dette nivået vil resultere i administrative tollnedsettelse. Fra og med 1. juli 2013 gjaldt volummodellen også for sau, lam og egg.

Importvernet

Hensikten med importvernet er å sikre avsetning av norske jordbruksvarer til et prisnivå som er fastsatt i jordbruksavtalen. For jordbruksvarer som ikke produseres i Norge, skal ikke importvernet være til hinder.

Det er Landbruksdirektoratet som har ansvar for administreringen og forvaltningen av importvernet. Ved underdekning har Landbruksdirektoratet anledning til å foreta midlertidige administrative tollnedsettelse. Ved et prisnivå over en fastsatt grense i forhold til norsk målpris, kan tollsatsen nedjusteres slik at det importeres varer til en kostnad på samme nivå som norsk målpris. Disse tollnedsettelsene kan være generelle eller individuelle tollnedsettelse⁷². Generelle tollnedsettelse gjøres automatisk gjeldende for alle som importerer den aktuelle varen innenfor en avgrenset periode, mens individuelle tollnedsettelse kan innvilges enkelte virksomheter/personer etter søknad. Dersom det forventes mangel på norske varer, vil Landbruksdirektoratet som regel justere tollene ned før markedsprisen overstiger målpris.

I tillegg til administrative tollnedsettelsene finnes en rekke fremforhandlede importkvoter med lav eller ingen toll. Vedlegg 4 gir en oversikt over kvotene som forvaltes av Landbruksdirektoratet. Disse er regulert i «Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer». Toll- og avgiftsdirektoratet forvalter kvoter som omfattes av GSP-ordningen (se avsnitt 3.2.5). Disse er ikke omfattet av tabellen i vedlegg 5.

⁷² Forskrift om adm. tollnedsettelse, landbruksvarer (2006).

3.2 Handelspolitiske avtaler

Det er en rekke handelspolitiske avtaler som omfatter matområdet. Viktigst er den multilaterale WTO-avtalen fra 1995 og EØS-avtalen fra 1994 med senere endringer. Begge avtalene har etter hvert fått betydelige konsekvenser for utformingen av norsk landbrukspolitikk, særlig de handelspolitiske tiltakene. Utover dette har Norge bilaterale handelsavtaler med en rekke andre land.

3.2.1 WTO – Landbruksavtalen

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er en verdensomfattende organisasjon som dekker både varehandel, tjenestehandel og immaterielle rettigheter. Per april 2015 hadde WTO 161 medlemsland, alle med en stemme og med vetorett. Ett av hovedmålene for WTO er å liberalisere handel mellom land. Gjeldende WTO-avtale ble implementert 1. januar 1995 og gir føringer for Norges handel med matvarer. WTOs landbruksavtale innebærer forpliktelser knyttet til bl.a. markedsadgang, eksportstøtte og samlet støtte til jordbruket. Avtalen innebærer i tillegg en viss harmonisering av regelverk knyttet til plante- og dyrehelse, kvalitet og opprinnelsesmerking. Dette er for å hindre at slike bestemmelser i unødig grad blir benyttet som handelshindringer.

WTO-avtalen setter rammen for norsk tollvern og støttenivå

Etter innføringen av WTO-avtalen i 1995 ble det kvantitative importvernet for jordbruksvarer erstattet med et tollbasert importvern. Norge protokollerte, i likhet med andre land, en bindingsliste med tollsats, tollsatsreduksjoner og kvoter for minimumsimport og videreføring av eksisterende importmuligheter.⁷³ I disse bindingslistene ble tollsatsene fastsatt i både kroneverdi og prosentverdi. Satsene er Norges maksimalt tillatte tollsats i henhold til forpliktelsene i WTO-avtalen. Innenfor de maksimalt tillatte tollsatsene står Norge fritt til å fastsette satsene, samt om det skal benyttes krone- eller prosenttoll.

Ved innføringen av WTO-avtalen i 1995 forpliktet medlemslandene seg også til å redusere den interne støtten til landbruket med 20 prosent fra 1995-nivå. Støtten til landbruket deles inn i gul, blå, og grønn boks, der fargene indikerer hvor markedsforstyrrende støtten er. Gul støtte (AMS) anses å være mest produksjons- og handelsvridende, og er derfor underlagt restriksjoner. Denne støtten består i all hovedsak av to elementer: (1) Markedsprisstøtte og (2) produksjonsavhengig budsjettstøtte. Markedsprisstøtten beregnes som differansen mellom administrativ målpris og en fast ekstern referansepris (verdensmarkedspris 1986–88) multiplisert med innenlands produsert volum. Dette innebærer at det ikke beregnes AMS for produkter der det ikke finnes målpris. Eksempler på produksjonsavhengig støtte er grunntilskudd og transportstøtte.

Det er per i dag ingen restriksjoner når det gjelder blå eller grønn støtte. Produksjonstilskuddene, distriktstilskuddene og driftstilleggene er viktige ordninger i blå boks. Areal- og kulturlandskapstilskuddene ble flyttet over i grønn boks i

⁷³ NOU 1995:5. Norsk sør-politikk for en verden i endring.

forbindelse med opprettingen av nasjonale og regionale miljøprogram i 2007. Andre viktige ordninger i grønn boks er støtte til økologisk jordbruk, investeringsstøtte og velferdsordninger (f.eks. avløsertilskudd). Importkvoter og eksportstøtte er også viktige elementer i WTO-avtalen. Vedlegg 5 gir en oversikt over disse.

Pågående forhandlinger: Doha-runden⁷⁴

I 2001 startet en ny forhandlingsrunde i WTO i forbindelse med ministerkonferansen i Doha. Forhandlingsrunden har fått navnet Doha Development Agenda. Navnet indikerer den vekt utviklingsaspektet og utviklingslandenes rolle tillegges i denne runden. Sentrale forhandlingsområder i denne runden er blant annet markedsadgang, forenkling av handelsprosedyrer og videreutvikling av regelverket (fjerning av eksportstøtte og interne støtteordninger). Doha-forhandlingene er inne i sitt fjortende år, og medlemslandene har foreløpig ikke klart å komme til enighet om en endelig avtale. Etter at forhandlingene ble brutt i 2008, har WTO jobbet med å få på plass en begrenset handelsavtale. På ministermøtet på Bali i desember 2013 ble WTOs medlemsland enige om en avtale om handelsfasilitering⁷⁵, og avtalen vil tre i kraft så snart den er ratifisert av 2/3 av medlemmene.⁷⁶ Fremover er det ventet at forhandlingene knyttet til Doha-runden vil dreie seg om landbruk, industrivarer og tjenester.⁷⁷

3.2.2 EØS-avtalen

EØS-avtalen knytter Norge til EUs indre marked. Den ble inngått mellom Norge (EFTA) og EU i 1994. Med unntak av veterinære saker, er politikk- og nærings-spørsmål innen landbruk unntatt fra EØS-avtalen. EØS-avtalen regulerer likevel handel med basislandbruksvarer i artikkel 19 og en avtale for handel med industrielt bearbejdede landbruksvarer i protokoll 3.

Artikkel 19

Utgangspunktet til artikkel 19 er at man ønsker gradvis liberalisering av handelen med utvalgte landbruksvarer (melk, kjøtt, grønnsaker, vegetabiliske oljer m.m.) og etablering av importkvoter for enkelte varer. Vedlegg 5 gir en oversikt over kvotene som er omfattet av EØS-avtalen.

I prinsipp skal Norge og EU med to års mellomrom forhandle om ny avtale, men siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994, er det bare forhandlet frem to avtaler, den siste med virkning fra 2012⁷⁸. I 2012 gikk Norge med på et krav fra EU om å forberede en ny forhandlingsrunde om artikkel 19. EU vedtok i november 2014

⁷⁴ Meld. St. 29 (2014-2015). Globalisering og handel- Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken.

⁷⁵ På engelsk heter handelsfasiliteringsavtalen Trade Facilitation Agreement. Avtalen omhandler ulike tiltak for å forenkle handelen og dette inkluderer prosedyrer knyttet til grensepassering.

⁷⁶ WTO (2015). Members accepting the Protocol of Amendment to insert the WTO Trade Facilitation Agreement into Annex 1A of the WTO Agreement.

⁷⁷ Se del 6.1 i Meld. St. 29 (2014-2015).

⁷⁸ Knutsen, H. (2014). Utsyn over norsk landbruk- Tilstand og utviklingstrekk 2014. Nilf, Oslo.

sitt forhandlingsmandat, og i 2015 er Norge i gang med artikkel 19-forhandlinger.⁷⁹

EØS-avtalen omfatter importkvote for ost⁸⁰ og tollfrie kvoter for blant annet storfekjøtt (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris (600 tonn), se vedlegg 5. Norge har videre gitt toll-lettelser eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserver- og fôrindustrien, samt en liten økning i de eksisterende kvotene for skinker, pølser, kjøttboller og andebryst. Det er også redusert toll på blomster, grønnsaker, bær, stivelse, oljer, juicer, mat til kjæledyr m.m.

Protokoll 3

Protokoll 3 i EØS-avtalen omfatter handelen med industrielt bearbejdede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer. Den nåværende avtalen trådte i kraft i 2002 og erstattet frihandelsavtalens protokoll 2 mellom Norge og EF. Partene kan når som helst be om nye forhandlinger, og gjeldende protokoll 3-avtale ble iverksatt 1. november 2004.

For produkter i protokoll 3 legges det opp til full konkurranse i bearbejdingsleddet i foredlingsindustrien, men det skal i prinsippet kompenseres for ulike priser på råvarer i Norge og EU. RÅK-varer eksponeres dermed i større grad for internasjonal konkurranse enn basislandbruksvarer som er omfattet av artikkel 19. For å sikre at ulike priser på råvarer i Norge og i EU ikke skal påvirke råvarekostnaden i foredlingsindustrien, benyttes virkemidlene toll, prisnedskrivning (PNS) og eksportstøtte (XR). Tollsatsen for RÅK-varer beregnes i de fleste tilfeller ut fra ferdigvarens råvaresammensetning, med utgangspunkt i en definert prisdifferanse mellom Norge og EU fra 1994. Disse varene får dermed en lavere tollsats enn hva som er tilfellet for basislandbruksvarer. Råvareprisforskjeller mellom EU og Norge har økt over tid. Siden tollsatsen på RÅK-varer er basert på råvareprisforskjeller i 1994, er særlig prisnedskrivning (PNS) blitt et virkemiddel som har økt i betydning for å sikre at konkurransen mellom matindustrien i Norge og EU ikke påvirkes av råvarekostnadene.

Formålet med prisnedskrivning (PNS) og eksportstøtte (XR) under RÅK-ordningen er å bidra til at konkurranseutsatt norsk matindustri kan produsere produkter basert på norske jordbruksråvarer. PNS og XR gis dersom tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen mellom verdensmarkedet og norsk markedspriser.

⁷⁹ Helgesen, V. 2015. Redegjørelse om viktige EU/EØS-saker. Stortinget 26. mai 2015.

⁸⁰ Det ble innført ny fordelingskvote med virkning fra 2014 for importkvote ost, se mer om dette hos Landbruksdirektoratet.

I 2014 ble det utbetalt om lag 168 mill. kroner gjennom RÅK-ordningen. Av dette var 28,2 mill. kroner eksportstøtte og 139,9 mill. kroner gikk til prisnedskrivning (jf. tabell 3.1). Fra 2013 til 2014 gikk utbetalt PNS ned med 3,9 prosent, en nedgang på 5,7 mill. kroner. Utbetalt eksportstøtte i 2014 gikk også ned med 8 prosent, en nedgang på 2,5 mill. kroner. Redusert eksportkvantum av melk, egg, mel og korn, potet og kjøtt forklarer mesteparten av nedgangen.

Det blir gitt mest prisnedskrivning til råvarene kjøtt og melk med hhv. 35 og 51 prosent av totalt utbetalt PNS i 2014. Kjøtt og melk sto for hhv. 13 og 73 prosent av totalt utbetalt eksportstøtte i 2014.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 3.1⁸¹

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) fordelt på råvare, 2011–2014 (i 1 000 kroner)

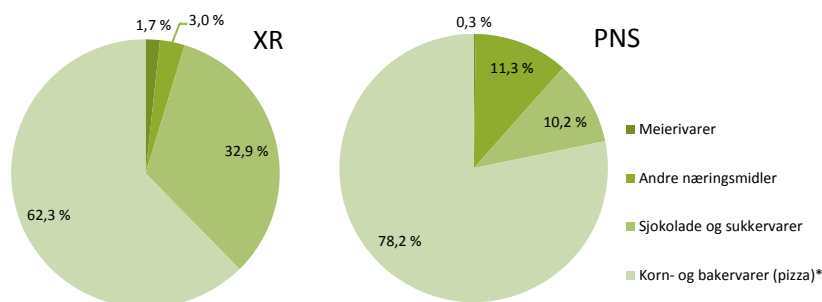
Råvare	XR			PNS		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Melk	18 306	22 705	20 596	70 141	89 877	70 728
Egg	2 927	3 093	2 967	10 035	8 276	11 201
Mel og korn	765	857	598			
Potet	357	374	355	4 312	5 249	9 048
Kjøtt	3 304	3 708	3 748	45 345	42 180	48 910
TOTALT	25 659	30 737	28 263	129 833	145 583	139 887

På bransjenivå er det korn- og bakevarebransjen som mottar høyest andel støtte i RÅK-ordningen (jf. figur 3.1). Likevel er det viktig å være oppmerksom på at denne støtten ikke går med til nedskrivning av råvarekostnaden for matmel i bakervarene, men til andre råvarekomponenter i ferdigvaren, som for eksempel meierivarer, egg og kjøtt.

⁸¹ Landbruksdirektoratet (2014). Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd, datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 15.03.14.

Figur 3.1⁸²

Andel utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) per bransje, 2014

* Ingredienser til pizza, kjøtt og ost mottar en stor andel av denne støtten

Utbetalinger under post [19.05] *Brød, kaker og annet bakverk* fra tolltariffen som omfatter korn- og bakerbransjen, er dominerende. Dette er hovedsakelig grunnet utbetalt prisnedskrivning til pizza med kjøtt. I 2014 utgjorde utbetalt prisnedskrivning om lag 81 prosent av utbetalingen innunder korn- og bakervarer.

3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler⁸³

I tillegg til WTO og EØS-avtalen har Norge inngått handelspolitiske forpliktelser gjennom EFTA (European Free Trade Area). EFTA er et frihandelsforbund som i dag består av Sveits, Island, Liechtenstein og Norge, hvorav de tre sistnevnte også er underlagt EØS-avtalen. EØS-avtalen regulerer handelsforholdet mellom Island, Lichtenstein og Norge, mens EFTA-konvensjonen, som danner det juridiske grunnlaget for EFTA, kun har praktisk betydning mellom Sveits og de tre EØS-EFTA-statene. I juli 2013 trådte endringer knyttet til landbruksvarer i EFTA-konvensjonen i kraft.⁸⁴ I endret konvensjon har Norge økt den tollfrie importkvoten for ost fra EFTA-land fra 90 til 200 tonn per år. Norge har også gitt EFTA-land en tollfri kvote for 10 tonn tørka kjøtt, 10 tonn pølser og 400 tonn konsentrert eplejuice per år. Sveits, Liechtenstein og Island skal også få de samme generelle reduksjonene i tollsatser som Norge har gitt til EU og andre handelspartnere i tidligere forhandlinger.

⁸² Landbruksdirektoratet (2014). Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd, datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 15.03.14.

⁸³ Meld. St. 29 (2014-2015). Globalisering og handel- Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken.

⁸⁴ Innst. 475 L (2012-2013). Innstilling fra finanskomiteen om endringer i skatte-, og avgifts- og tollgivningen i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2013, kap. 11.

Hovedoppgaven til EFTA er å bistå de fire medlemslandene med forhandlinger om frihandelsavtaler og de tre EØS-medlemmene med administreringen av EØS-avtalen. Gjennom EFTA har Norge inngått 25⁸⁵ frihandelsavtaler med til sammen 36 land.⁸⁶ Et viktig mål for EFTA-landene og Norge er å oppnå likhet i forhold til EUs tredjelandsavtaler. I de bilaterale forhandlingene tilbyr Norge derfor i stor grad de samme vilkårene som innrømmes overfor EU på landbruksvarer utenfor kvoter. Som i WTO, definerer EFTA fisk som en industrivarer. Norge har sterke eksportinteresser på dette området. Under handelspolitiske forhandlinger skilles det vanligvis mellom jordbruksråvarer og bearbejdede jordbruksvarer. Bearbejdede jordbruksvarer omfattes i større grad av frihandel. For tiden er EFTA i forhandlinger med land i Asia, som India, Malaysia, Vietnam, Indonesia og Filippinene, og med flere land i Latin-Amerika.⁸⁷ Videre har en rekke forhandlinger i de senere år av ulike årsaker blitt stilt i bero. Dette gjelder for eksempel EFTA-forhandlingene med tollunionen Russland, Hviterussland og Kasakhstan, samt også Thailand, Algerie og Norges bilaterale forhandlinger med Kina.

3.2.4 Import fra utviklingsland og GSP-ordningen⁸⁸

I motsetning til bilaterale frihandelsavtaler, er GSP-ordningen (General System of Preferences) en ensidig avtale. Dette innebærer at Norge gir preferansetoll på import fra 90 land og områder, men at norske eksportører ikke får dette for sine produkter ved eksport til GSP-land. For landbruksprodukter får GSP-landene en tollnedsettelse på 10 til 100 prosent i forhold til den ordinære tollsatsen. To landegrupper i GSP-ordningen får bedre vilkår, og dette gjelder minst utviklede land⁸⁹ og GSP pluss-land⁹⁰. Minst utviklede land får full tollfrihet for alle varer, mens GSP pluss-land får tollfrihet på tekstilvarer og klær samt 50 til 100 prosent tollreduksjon for visse næringsmidler. Ordningen for GSP pluss er relativt ny og ble innført i 2013. I melding til Stortinget 29 (2014–2015) har regjeringen uttrykt et ønske om å vurdere endringer av innretningen på den norske GSP-ordningen som gir ytterligere lettelse for GSP pluss-landene.

Når import fra GSP-land fører til vesentlige innenlandske markedsforstyrrelser, eller fare for dette, kan tiltak for å fjerne markedsforstyrrelsen iverksettes. Dette er fastsatt i forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer under GSP-ordningen.⁹¹ Denne sikkerhetsmekanismen kan innebære helt eller delvis å oppheve preferansetoll-behandlingen for den gjeldende varen med umiddelbar virkning. Land som er omfattet av nulltollordningen innenfor GSP-ordningen kan unntas fra tiltaket.

⁸⁵ Norge har i tillegg frihandelsavtaler med Færøyene og Grønland, men disse er ikke forhandlet gjennom EFTA.

⁸⁶ EFTA (2015). Free trade agreements.

⁸⁷ Meld. St. 29 (2014–2015). Globalisering og handel- Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken.

⁸⁸ Hvis ikke annet nevnt er kilden: Tollvesenet (2014). GSP- handel med U-land.

⁸⁹ Omtrent 35 land har status som minst utviklede land i GSP-ordningen i Norge.

⁹⁰ Omtrent 21 land har status som GSP pluss-land i GSP-ordningen i Norge.

⁹¹ Forskrift om GSP ved import fra u-land (2008).

I 2014 utgjorde Norges storfeimport innenfor GSP-kvoten⁹² 410 tonn biffer til en tollsats på 107,11 kroner per kg.⁹³ Dette tilsvarer en utnyttelsesgrad på 82 prosent.

3.2.5 Innenlands og utenlands bearbeiding av landbruksvarer

Ordningen med innenlands bearbeiding gjelder overfor EU, og gir virksomheter adgang til å bearbeide ufortollede importerte landbruksvarer som skal føres ut av landet igjen. Hensikten med ordningen er at landbruksbasert næringsmiddelindustri som produserer for eksportmarkedet, skal få tilgang til råvarer på et kostnadsnivå på linje med konkurrerende nærings-

Foto: ©Kjell Olav Pettersen

middelindustri. Toll- og avgiftsdirektoratet har hovedansvaret for ordningen. Landbruksdirektoratet foretar en landbruks- og næringspolitisk vurdering som er grunnlag for bevilgningen til innenlands bearbeiding i Norge. I 2014 ble det importert ca. 2 275 tonn jordbruksråvarer for innenlands bearbeiding. Dette tilsvarer en importverdi på 7,5 mill. kroner.⁹⁴ Ordningen blir brukt til bearbeiding av noe kjøtt, poteter, men i hovedsak korn. Eksporten etter bearbeiding utgjorde ca. 1 000 tonn varer til en verdi av 15,2 mill. kroner.

Ordningen med utenlands bearbeiding gir bedrifter anledning til å bearbeide landbruksvarer utenlands, basert på norske råvarer. Dette innebærer at landbruksvarer kan føres ut av Norge for bearbeiding i utlandet. Deretter kan de gjeninnføres til Norge uten at det ilegges toll på varen. Det er bare råvarer fra andre land som tilføres de bearbeidede produktene som ilegges toll.

Virksomheter som ønsker å benytte seg av ordningen, må søke Landbruksdirektoratet før varene sendes ut av landet for bearbeiding. Kjøtt, kjøttvarer og meierivarer er kvantumsbegrenset ved tollkvoter. Disse auksjoneres av Landbruksdirektoratet for en treårig kvoteperiode. I 2014 ble det importert omtrent 9 700 tonn etter utenlands bearbeiding til en verdi av omtrent 394 mill. kroner.⁹⁵ Dette tilsvarer en mengde- og verdiøkning på omtrent 23 og 30 prosent fra 2013 til 2014.

⁹² Importkvoten er på 500 kg biffer og fileter.

⁹³ Landbruksdirektoratet (2015). Markedsrapport 2014. Rapport nr. 6/2015.

⁹⁴ Mottatt e-post fra Ingeborg Weel Johannessen i Landbruksdirektoratet, 17.08.15.

⁹⁵ Mottatt e-post fra Thor Henning Roas i Landbruksdirektoratet, 16.07.2015

3.2.6 Endringer i EUs landbrukspolitikk

Landbrukspolitikken i EU (CAP), utgjør en betydelig andel av EUs felles budsjett, og er en viktig del av unionens felles politikk og fordeling mellom medlemsland. Utviklingen i EUs landbrukspolitikk (CAP) har betydning for norsk landbruk og matindustri på flere områder. Norge er for eksempel forpliktet til å følge EUs bestemmelser på mattrygghet (blant annet gjennom veterinæravtalen). Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfallende interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser, som i WTO-forhandlingene.

CAP-reformen 2013⁹⁶

Etter to år med forhandlinger ble Europarådet 28, Europaparlamentet og Europakommisjonen enige om EUs felles landbrukspolitikk (CAP) som skal gjelde for perioden 2014–2020. Reformen er en videreføring av av intensjonene fra reformen i 2003.

I 2004 økte antall medlemsland i EU fra 15 til 27. Landbrukspolitikken, som var basert på 15 medlemsland, ble vanskelig å videreføre og CAP gjennomgikk en betydelig reform. En av de viktigste endringene i reformen i 2003 var omlegging fra arealstøtte og støtte per dyr til støtte per bruk, såkalt enkeltbruksstøtte. Til nå har støtte per bruk vært basert på historisk støttenivå. Konsekvensen er at nye medlemsland som kom inn i EU i 2004, har hatt et betydelig lavere støttenivå enn de opprinnelige medlemslandene. CAP-reformen i 2013 introduserer nye fordelingsmekanismer slik at enkeltbruksstøtten i mindre grad skal bygge på historiske tildelinger av støtte. Formålet er å foreta en utjevning og bidra til en mer rettferdig fordeling av støttenivået.

CAP-reformen 2013 introduserer forsterkede virkemidler på noen områder. Rekruttering til landbruket er en utfordring, og er et av områdene som blir prioritert. For å sikre rekruttering og oppmuntre til generasjonsskifte i jordbruket, innføres det et tilskudd til gårdbrukere under 40 år.⁹⁷ Reformen introduserer også «grønn støtte». Det går ut på at 30 prosent av den direkte støtte i det enkelte medlemsland skal være grønn støtte til miljøriktige reduksjoner og tiltak. Formålet er å stimulere til et mer miljøvennlig landbruk. Denne typen støtte innunder pilar 1 i CAP er ny. Utover dette skal midlene til forskning, innovasjon og kunnskapsformidling doubles.⁹⁸ Reformen legger også opp til en viss fleksibilitet når det gjelder overføringer av midler fra pilar 1 (markedsordninger og direkte støtte) til pilar 2 (bygdeutvikling).

Produsentorganisasjonene styrkes gjennom den nye reformen. Det åpnes for å etablere nye produsentorganisasjoner finansiert med midler fra bygdeutviklings tiltak. I tillegg legges det til rette for at produsentorganisasjonene får en sterkere rolle i forhandlingene om leveringskontrakter for ulike landbruksvarer. Markedsrettingen av landbruket i EU fortsetter med CAP-reformen. Det legges

⁹⁶ Øistad, K. (2013). CAP-reformen 2013 - EUs felles landbrukspolitikk i endring.

⁹⁷ Unge jordbrukere får 25 prosent ekstra støtte de fem første årene etter etablering.

⁹⁸ Norsk Landbrukssamvirke (2013). Reform av EUs felles landbrukspolitikk.

opp til at kvotesystemet for sukkerproduksjon avvikles i 2017. Men det vil fortsatt være mulighet for lagring av deler av sukkerproduksjonen (hvitt sukker). Systemet for melkekvoter ble avviklet i april 2015.

Bilaterale forhandlinger mellom EU og USA⁹⁹ – mulige konsekvenser for Norge

EU og USA startet i juli 2013 forhandlingene om et transatlantisk handels- og investeringspartnerskap (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). En frihandelsavtale mellom disse partene kan ha betydelige konsekvenser for verdiskaping og struktur i norsk matindustri. Det kan også kreve tilpasninger i vårt regelverk på matområdet, med små muligheter for norsk påvirkning. Nedenfor redegjøres kort for norske offensive og defensive interesser knyttet til TTIP, samt mulige norske tiltak.

På matområdet er Norges offensive interesser knyttet til sjømat. 95 prosent av norsk sjømat eksporteres. Rundt halvparten målt i kvantum og 60 prosent målt i verdi av norsk sjømateksport går til EU.¹⁰⁰ Ifølge nærings- og fiskeridepartementet vil norsk sjømatnæring få en stor utfordring dersom en betydelig sjømataktør som USA får bedre markedsadgang til det europeiske markedet enn gjeldende vilkår for Norge.¹⁰¹ Dette skyldes norske vilkår for markedsadgang i EU og at norsk og nordamerikansk fiskeproduksjon er sammenfallende. At USA får bedre markedsadgang i EU, innebærer slik sett at norsk sjømatnæring vil møte økt konkurranse fra en betydelig eksportør av produkter som konkurrerer direkte med norske produkter.

For jordbruksvarer er dagens eksport begrenset. Imidlertid kan det ikke utelukkes at bedret markedsadgang mellom EU og USA vil påvirke eksporten av enkeltprodukter inn til disse markedene, som eksporten av Jarlsbergost til USA. I fremtiden må vi også ta høyde for at økt utnyttelse av bioråstoff i form av konsentrater og raffinerte produkter vil kreve eksportmuligheter.

Norges defensive interesser dreier seg dels om regelverk og importvern. TTIP vil ikke ha noen direkte innflytelse på det norske importvernet. Men et av formålene med TTIP er å styrke næringslivets konkurransekraft, også på landbruksområdet. Økt konkurransekraft kan gjøre landbruksindustrien i EU og USA mer konkurransedyktig på det norske matmarkedet. Dette vil særlig påvirke handelen med jordbruksprodukter der importvernet er svakt, f.eks. for RÅK-varer. Det er også grunn til å tro at dersom EU som følge av en handelsavtale med USA, endrer sine systemer for f.eks. tollberegning av bearbeidede landbruksprodukter, jf. EØS-avtalens protokoll 3, vil det komme krav om at dagens protokoll 3 endres tilsvarende. EU ønsker et harmonisert system for tollberegning av bearbeidede landbruksvarer og ikke forskjellige systemer i ulike avtaler. EU vil også kunne legge ytterligere press på Norge for nye forhandlinger etter artikkel 19 i EØS-avtalen.

⁹⁹ Nærings- og fiskeridepartementet (2014). Konsekvenser for Norge av et handels og investeringspartnerskap mellom EU og USA.

¹⁰⁰ Nærings- og fiskeridepartementet (2013). Markedsadgang for norsk sjømat.

¹⁰¹ Se fotnote 99.

Regelverk er et annet område av stor betydning og kanskje det mest utfordrende i forhandlingene mellom EU og USA. Dersom TTIP medfører endringer i EUs mattrygghetsregler, må Norge tilpasse seg disse. Slike framtidsutsikter kan skape frykt for både økt bruk av GMO-materiale i mat, tillatelse til bruk av klor eller stråling til rensing av råvarer, samt bruk av veksthormoner i husdyrproduksjon. Det samme gjelder veterinære grensekontroller hvor Norge sluttet seg til EUs regime i 1999. I dag ser det imidlertid ut til at det kan være et stykke fram før TTIP-forhandlingene får konsekvenser for nasjonale mattrygghetsregler. I stedet vil nok partene søke å finne en form for «bridging», dvs. løsninger som gjør det mulig å opprettholde regimene i begge regioner med minst mulig negativ effekt for handelen.

En eventuell TTIP-avtale mellom EU og USA vil aktualisere spørsmålet om tilsvarende norske/EFTA forhandlinger med USA med formål om å sikre jevnbyrdige konkurransevilkår. En avtale mellom EFTA/Norge og USA vil gi store endringer i rammevilkårene for norsk jordbruk og matindustri. USA vil sannsynligvis kreve frihandel for de fleste jordbruksprodukter, dvs. at norsk tilslutning til TTIP vil si frihandel med jordbruksvarer og andre matvarer.

En frihandelsavtale med USA vil kunne utløse krav om tilsvarende markedsadgang for EU-eksportører på det norske markedet. I sum kan dette medføre et jordbruk og jordbruksbasert matindustri får vanskeligere konkurranseforhold. For industrien vil dette spesielt gjelde den jordbruksbaserte industrien som ikke er RÅK-industri. Et scenario der norsk jordbruksbasert matindustri baserer sin virksomhet på foredling av utenlandske råvarer er lite realistisk. Dette innebærer at det er vanskelig å se for seg økt frihandel med EU og USA på jordbruksområdet uten at dette også vil kreve en omlegging av støtten til norsk jordbruk.

Innstramninger i regelverket for mattrygghet

Europakommisjonen gjennomførte i 2012 den største regelverksrevisjonen siden 2002/2004. Det ble lansert et nytt lovforslag som tok sikte på å stramme inn og forenkle regelverket for mattrygghet¹⁰². Selv om regelverksrevisjonen har pågått lenge, er det grunn til å tro at skandalen med bruk av hestekjøtt i flere foredlingsbedrifter i EU har bidratt til innstrammingsforslagene. Norge vil bli påvirket gjennom EØS-avtalen. Det foreslås blant annet en obligatorisk innkreving av avgifter for å finansiere offentlig kontroll av matkjeden. Dette bidrar til større sikkerhet for forbrukerne, men økte kostnader på produksjonsleddet. Kommisjonen har mål om ikrafttredelse av den nye lovpakken i 2016.

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁰² Euraportalen (2013). Vil forenkle og stramme inn regelverket for mattrygghet.

3.3 Avgifter og gebyrer¹⁰³

Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter og gebyrer. I 2014 ble det innkrevd avgifter for om lag 25 mrd. kroner. Av dette utgjorde særavgiftene 24,9 mrd. kroner eller 99,4 prosent av totale avgiftsbeløp. I tillegg kommer forskningsavgiften. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene (jf. figur 3.2).

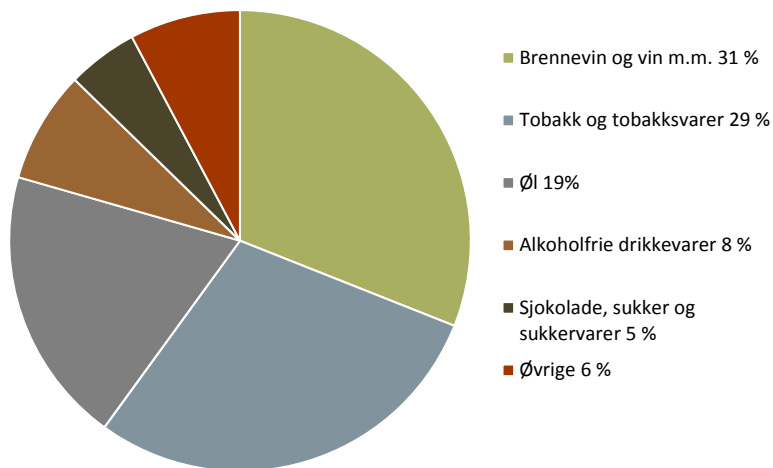
Generelle avgifter, som merverdiavgiften, gjelder tilnærmet alle varer og tjenester, og har til hensikt å skaffe staten inntekter.

Særavgifter gjelder noen varer og tjenester. Særavgiftenes mål er å bidra til å skaffe staten inntekter samt redusere forbruket av helse- og miljøskadelige produkter.

Gebyrer er generelt en betaling for en spesifikk tjeneste som utføres, som for eksempel tilsyn og kontroll utført av Mattilsynet.

Figur 3.2

Fordeling av avgifter på mat- og drikkevarer, 2014

¹⁰³ Hvis ikke annet er nevnt, bygger dette avsnittet på kildene: Toll- og avgiftsdirektoratet (2015). Særavgifter på nærings- og nytelsesmidler, datafil mottatt av Erik Forvik, 16.6.15. Mattilsynet (2015). Kjøttkontrollgebyr, datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 23.06.15 og Landbruksdirektoratet (2015). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2014.

Produktavgiftene utgjør tilsammen 93 prosent av avgiftsbelastningen. I tillegg kommer andre særavgifter som grunnavgift på engangsemballasje og miljøavgift på emballasje, og andre avgifter som forskningsavgift. Disse utgjorde tilsammen 7 prosent av avgiftene i 2014.

Fra 2004 til 2014 er avgiftsbeløpet økt med 31,3 prosent. Det siste året har totalt avgiftsbeløp økt med 3,7 prosent. Tabell 3.2 viser utviklingen i avgiftsbeløp for mat- og drikkevarer, fordelt på ulike kategorier.¹⁰⁴

Tabell 3.2¹⁰⁵

Innkrevde avgifter for mat- og drikkevarer, 2004–2014 (i mill. kroner)

	2004	2008	2010	2012	2013	2014
Produktavgifter totalt	17 950,5	20 449,3	21 854,0	22 703,3	22 695,2	23 306,4
– Tobakk og tobakkvarer	6 798,9	7 298,7	7 436,1	7 314,9	7 080,1	7 258,7
– Sukker	208,0	193,6	196,4	193,2	200,8	196,9
– Sjokolade- og sukkervarer	967,3	1 089,6	1 165,4	1 220,6	1 264,6	1 240,3
– Alkoholfrie drikkevarer	962,0	1 068,5	1 735,8	1 835,1	1 911,0	1 967,9
– Øl	3 758,8	4 312,2	4 347,2	4 550,9	4 649,2	4 870,7
– Brennevin, vin m.m.	5 255,5	6 486,7	6 973,2	7 588,7	7 589,6	7 771,8
Miljøavgift totalt	177,2	495,9	453,3	339,4	102,4	178,8
– Kartong/pappemb.	17,6	211,0	158,0	85,8	67,3	62,9
– Plastemballasje	57,4	91,0	71,8	49,3	5,2	30,9
– Metallemballasje	63,0	141,0	162,6	140,0	–44,7	6,3
– Glassemballasje	39,2	52,9	60,9	64,4	74,6	78,7
Grunnavgift						
Engangsemballasje	461,8	729,8	807,5	936,4	1 222,4	1 417,7
Forskningsavgift	74,7	115,5	128,4	140,3	143,8	149,0
Mat- produksjonsavgift	422,6	539,5	561,0	–	–	–
Sum avgifter	19 086,8	22 330,0	23 804,1	24 119,5	24 163,7	25 051,8

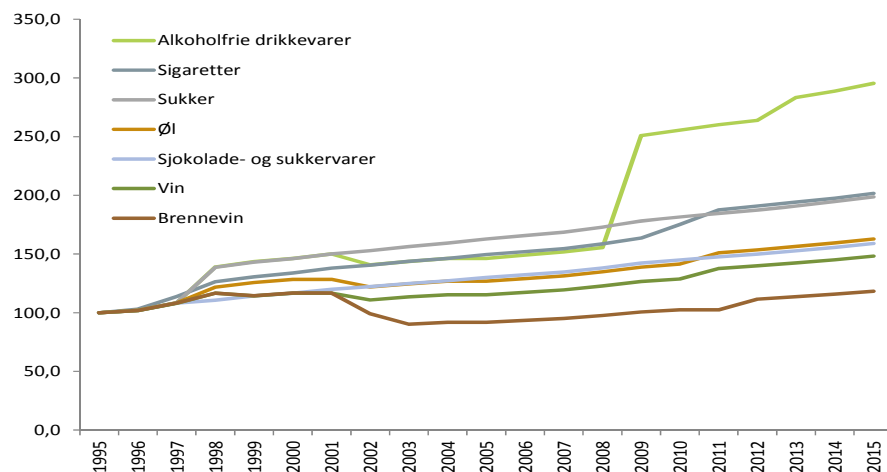
¹⁰⁴ Avgiftsbeløp er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. Variasjonene i avgiftsbeløpene gjennom tidsserien kan skyldes endringer i omsetningen av de ulike produktene, endringer i avgiftssatsene samt at nye produkter er inkludert i avgiftsordningene.

¹⁰⁵ I 2013 ble det refundert/tilbakebetalt mer enn det ble innbetalt. Virkningen av dette forplanter seg i 2014, når man ser på de prosentvise endringene (2014 er på normalen).

Avgiftsbeløpene varierer betydelig mellom de ulike kategoriene. Imidlertid har produktgruppene hatt en relativt lik årlig økning i avgiftssatsene, med unntak av oppsvinget i avgiften på alkoholfrie drikkevarer i 2009 (jf. figur 3.3). Det skyldes at avgiften ble satt opp til nivået for lettøl slik at avgiften ble 61 prosent høyere sammenlignet med året før. Vedlegg 5 gir en oversikt over utvikling i avgiftssatsene t.o.m. 2014.

Figur 3.3

Utviklingen i avgiftssatser for utvalgte produkter, 1995–2015
(indeks 1995=100)

3.3.1 Kort om ulike særavgifter

Avgift på tobakk

Tobakksavgiften er inndelt i seks forskjellige varegrupper: sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir/sigaretthylser. Totalt ble det innkrevd tobakksavgift i 2014 på 7,3 mrd. kroner. Dette er en oppgang på ca. 2,5 prosent fra fjoråret.

Avgiftssatsene har økt hvert år fra 1995 til 2015. Fra 2014 til 2015 økte avgiftene for skråtobakk og snus med 2,1 prosent. Avgiften for de resterende varegruppene innen tobakk økte med tilsvarende 2,1 prosent. Avgiftssatsene på sigarettpapir og hylser økte med 2,2 prosent.

Avgift på drikkevarer

Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Innkrevd avgift registreres på to poster: «vin og brennevin» og «øl». Samlet innkrevd avgiftsbeløp på brennevin og vin har økt hvert år siden 2000 og utgjorde

7,8 mrd. kroner i 2014. For øl utgjorde avgiften i 2014 om lag 4,9 mrd. kroner, en økning på 4,8 prosent fra året før. Innkrevd ølavgift har økt med 29,6 prosent fra 2004 til 2014. Avgiftssatsene for alkoholholdige drikkevarer økte med 2,2 prosent fra 2014 til 2015.

Innkrevd avgift på alkoholfrie drikkevarer var i 2014 på 1,97 mrd. kroner, en økning på 3,0 prosent fra 2014. Avgiftssatsen på alkoholfrie drikkevarer har økt hvert år fra 2002 til 2015. Størst økning skjedde i 2009 da avgiftssatsen ble satt opp til nivået for lettøl (0,7–2,7 % VOL). Fra 2014 til 2015 økte avgiftssatsene med 2,3 prosent.

Avgift på sjokolade- og sukkervarer

Varene som omfattes av denne avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer med og uten tilsatt sukker eller søtningsmiddel. Innkrevd sjokolade- og sukkevareavgift utgjorde 1,24 mrd. kroner i 2014, en nedgang på 1,9 prosent fra 2013. Avgiftssatsen for sjokolade- og sukkevareavgiften har årlig steget med mellom 2 og 3 prosent årlig siden år 2000.

Avgift på sukker¹⁰⁶

Det er avgift på sukker som blir innført eller produsert i Norge. Dette omfatter både sukker (roe-/bete- og rørsukker), sirup og sukkeroppløsning av disse varene. Innkrevd sukkeravgift utgjorde 196,9 mill. kroner i 2014, en nedgang på 1,9 prosent fra året før. Avgiften skal beregnes av varens nettovekt. Satsen økte med om lag 2,1 prosent fra 2014 til 2015, og utgjør 7,47 kr/kg i 2015.

Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift.

Miljøavgiften er en avgift på emballasje av kartong/papp, plast, metall og glass. Totalt innbetalt miljøavgift på emballasje var i 2014 på 196,9 mill. kroner, en oppgang på 74,6 prosent fra året før. I 2013 ble det refundert/tilbakebetalt mer miljøavgift på metallemballasje, enn det ble innbetalt. Medførende en nettosum på minus 44,7 mill. kroner. Virkningen av dette forplanter seg i 2014, hvor tallene egentlig ligger mer rundt normalen¹⁰⁷. Satsene for miljøavgift på drikkevareemballasje fastsettes basert på returandelen for fraksjonen, og om emballasjen er av glass, metall, plast eller papp/papir. Miljødirektoratet fastsetter og endrer returandelen for ett år av gangen (se vedlegg 5).

Grunnavgiften ilegges engangsemballasje, det vil si drikkevareemballasje som ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form og dermed er uavhengig av

¹⁰⁶ Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Sukkeravgift- kort om temaet.

¹⁰⁷ 2013 var et «unormalt» år, hvor det ble refundert mer enn det ble innbetalt. Virkningene av dette året merkes også i 2014, hvor tallene egentlig ligger mer rundt normalen. Ettersom 2013 var så atypisk, får vi store prosentvise endringer 2013/2014. Samtale Erik Forvik, 13/5-2015.

returandel. En del produkter som melk og melkeprodukter, varer i pulverform-, kakao-, korn- og soyabaserte melkeerstatningsprodukter og morsmelkerstatning, er fritatt fra avgiften.¹⁰⁸ Totalt innkrevd grunnavgift utgjorde 1,4 mrd. kroner i 2013/4. Det innkrevde beløpet økte med 16,0 prosent fra 2013 til 2014. Avgiftssatsen utgjør 1,1 kroner per engangsemballasje i 2015, en økning på 1,8 prosent fra året før.

3.3.2 Andre avgifter og gebyrer

Forskningsavgift¹⁰⁹

Forskningsavgiften har som formål å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til hele matvarekjeden, fra primærleddet til industri- og forbrukerleddet. Forskningsavgiften er en verdiavgift som kreves inn på alle norskproduserte landbruksprodukter, og på de fleste importerte råvarer og ferdigvarer av mat og fôr. I 2014 utgjorde forskningsavgiften om lag 149 mill. kroner, en økning på 3,6 prosent fra året før. Dette er rundt 5 mill. kroner over budsjett. Differansen skyldes i stor grad høyere inntekter fra avgift på import og vegetabilier enn forventet (1,7 mill. og 1,1 mill. kroner), samt større inntekter fra avgift på korn, egg og fjørfe (0,8, 0,5 og 0,5 mill. over budsjett).

Kjøttkontrollgebyr¹¹⁰

Kjøttkontrollgebyret skal finansiere tilsyn og kjøttkontroll etter matloven. Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Alle slakterier plikter å betale gebyret til Mattilsynet.¹¹¹ Innkrevd kjøttkontrollgebyr har variert de siste årene, og utgjorde 82,8 mill. kroner i 2014. Dette er en økning på hele 32 prosent fra foregående år.

Arbeidsgiveravgift¹¹²

Alle arbeidsgivere skal betale arbeidsgiveravgift av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende. Avgiften betales til Folketrygden og er en verdiavgift beregnet av bruttolønn. Norge er delt inn i fem geografiske soner med ulike prosentvise satser. Landbruk og fiskeri samt matindustri basert på råvarer fra disse næringene og som drives i avgiftssone Ia og IVa, har lavere avgiftssats enn andre næringer. Satsene er holdt uendret siden 2007.

¹⁰⁸ Grunnavgiften har vært foreslått avviklet, også av Særagiftsutvalget, for bl.a. å redusere grensehandelen og fordi den ikke lenger regnes som en miljøbegrunnet avgift.

¹⁰⁹ Landbruksdirektoratet (2015). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2014, Rapport-nr.: 11/2015 og Landbruksdirektoratet (2013). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2013, Avgifter - gjeldene satser 2013.

¹¹⁰ Mattilsynet (2015). Kjøttkontrollgebyr, e-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik, 16.06.15.

¹¹¹ For sesongslakterier og mobile slakterier gjelder spesielle regler for gebyrfastsettelse.

¹¹² Lovdata (2013). Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2014.

3.4 Tilskuddsordninger av betydning for matindustrien

Tilskuddsordninger er et sentralt virkemiddel i norsk landbrukssektor, og hensikten er å sikre jordbruksproduksjon, variert kulturlandskap og levende bygder. De fleste tilskuddsordninger er derfor lagt på primærleddet og påvirker råvareprisene. Matindustri påvirkes ikke alltid direkte, men ordningene har trolig konsekvenser lenger opp i verdikjeden for mat. Her nevnes noen ordninger, men ikke alle.

3.4.1 Frakt- og transportstøtte

Frakttilskudd

Frakttilskudd er en del av pristilskuddene i landbruket. Hensikten er å øke inntekter, redusere kostnader og utjevne distriktsforskjeller i produksjon og omsetning av jordbruksprodukter, jf. §1 i forskrift om pristilskudd i landbrukssektoren. Frakttilskuddet utbetales til industriforetak, og hensikten er at industriforetak kompensere primærprodusenter for distriktsulemper. Frakttilskuddet påvirker slik sett råvareprisen, og er av indirekte betydning for matindustri. Tilskuddet kan deles inn i:

- Frakttilskudd på kjøtt
- Frakttilskudd på egg
- Frakttilskudd på korn og kraftfôr.

Ordning for frakttilskudd kjøtt kompensere store og små slakteri for transportkostnad ved innfrakt av gris, småfe og storfe, og ordningen ble endret med virkning fra og med 1. januar 2011. Ved omleggingen ble ny beregningsmodell lagt til grunn, og bevilgningen økte med rundt 60 mill. kroner.¹¹³

Tabell 3.3 gir en oversikt over utbetalt frakttilskudd for de ulike varegruppene fra 2010 til 2014, samt budsjettert frakttilskudd for 2015. I 2014 ble det utbetalt rundt 312,5 mill. kroner. Det er en nedgang på rundt 2 prosent fra 2013.

Foto: ©Ragnar Vaaga Pedersen/NIBIO

¹¹³ Kårstad, S. og I. Pettersen (2013). Frakttilskudd kjøtt- Evaluering. Notat 2013–16.

Tabell 3.3¹¹⁴

Utbetalt frakttilskudd 2010–2014 og budsjettert frakttilskudd 2015, i mill. kroner og i løpende priser

	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Egg	7,9	6,5	7,8	6,4	8,6	8,0
Korn	77,2	87,7	63,8	58,2	66,1	85,5
Kraftfôr	65,9	75,5	84,7	124,2	112,6	119,0
Kjøtt	69,4	132,0	124,9	130,2	125,2	130,0

* Jordbruksforhandlingene 2015. Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 15. mai mellom staten og Norges Bondelag

Regional transportstøtte

Regional transportstøtte gis til alle næringer med noen få unntak, se § 7 i forskrift om virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte.¹¹⁵ Formålet med regional transportstøtte er å dekke deler av transportkostnadene til foretak som produserer eller bearbeider varer i et gitt geografisk område i Norge, se § 3 i forskrift for mer informasjon om geografisk område. Slik sett kan regional transportstøtte påvirke matindustri direkte. Regional transportstøtte er i dag lite brukt, men kan finansieres over kap. 551, post 60 *Tilskudd til fylkeskommuner for regional utvikling* og post 61 *Næringsrettede midler til regional utvikling, kompensasjon for økt differensiert arbeidsgiveravgift*.¹¹⁶

3.4.2 Andre ordninger

I tillegg til frakttilskudd og regional transportstøtte, finnes andre ordninger som kan påvirke verdikjeden for mat. Disse omtales her fortløpende.

Prisnedskrivningstilskudd korn og matkorntilskudd¹¹⁷

Prisnedskrivningstilskudd korn og matkorntilskudd er en del av pristilskuddene i landbruket. Prisnedskrivningstilskuddet skal blant annet bidra til reduserte priser på korn som råvare til matmel og kraftfôr. Matkorntilskuddet skal bidra til reduserte priser på matkorn og matmel til næringsmiddelindustrien og forbrukere. Prisnedskrivningstilskudd kan gis til foretak som kjøper norskprodusert korn direkte fra produsent for videresalg eller bruk i kommersiell matmel- eller kraftfôrindustri. Matkorntilskuddet blir betalt til virksomheter som anvender

¹¹⁴ Landbruksdirektoratet. Utbetalt frakttilskudd. Filer mottatt i perioden 2010-2015. Fil for utbetalinger 2014 er mottatt per e-post fra Øyvind Breen i Landbruksdirektoratet, 13.08.2015.

¹¹⁵ Forskrift om virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte mv. (2014).

¹¹⁶ Kommunal og moderniseringsdepartementet (2014). Spørsmål og svar om virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte 2014 til 2020.

¹¹⁷ Landbruksdirektoratet (2015). Pristilskudd korn og kraftfôr for 2015-2016. Rundskriv 2015-29.

norsk korn til produksjon av mel, gryn eller andre cerealprodukter som benyttes til mat beregnet på innenlandsk forbruk. Satser for prisnedskrivningstilskudd korn og matkornstilskudd fastsettes i jordbruksoppjøret.

Prisutjevningsordningen for melk (PU-ordningen)

Prisutjevningsordningen for melk (PU-ordningen) har som formål å sikre at melkeprodusenter oppnår avtalte målpriser uavhengig av hvordan melken anvendes eller hvor produksjonen er lokalisert.¹¹⁸ I prisutjevningsordningen er enkelte anvendelser av melk avgiftsbelagt (f.eks. drikkemelk og yoghurt), mens andre anvendelser er tilskuddsberettiget (f.eks. modnet ost og tørrmelk). Det gis også tilskudd for distribusjon av melk i Nord-Norge og til skolemelk, samt enkelte tilskudd til meieriselskap utenom Tine SA. PU-ordningen er selvfinansierende. Det vil si at avgiften som ilegges enkelte typer anvendelse av melk, finansierer tilskuddene som betales ut for andre anvendelser. Satser i PU-ordningen endres 1. juli hvert år. Disse blir det tatt hensyn til når nye tilskuddsatser for melkeråvarer fastsettes i RÅK-ordningen senere på høsten. Ettersom melkeråvarer til industri mottar tilskudd i PU-ordningen, reduseres behovet for PNS til melkeråvarer i RÅK-ordningen.

Avrensordningen for potet

Under avrensordningen for potet gis det blant annet prisnedskrivning til potetstivelse. Formålet er å sikre avsetning av norskproduserte avrenspoteter.¹¹⁹ Avrenspoteter er frasorterte poteter i tilknytning til potetproduksjon, omsetning og foredling. Endringer i prisnedskrivningstilskuddet til potetstivelse tas hensyn til i fastsettelsen av PNS-sats for glukose.

Foto: ©Anders R. Nordlund

¹¹⁸ Forskrift om prisutjevningsordning for melk (2007).

¹¹⁹ Forskrift om prisnedskrivning av potetsprit (2009).

Foto: ©Erling Fløistad/NIBIO

4 Konkurranssevne

Prisforskjeller mellom land gir opphav til ulik konkurransevne. Lønnsnivå, kronkurs, generelle skatter og avgifter, samt produktstandarder m.m. påvirker priser og dermed også konkurransevnen. Økende prisforskjeller på råvarer mellom Norge og EU, og sterkere prissvingninger utenfor Norge, er momenter som har betydning for matindustriens konkurransevne. Norsk økonomi påvirkes av oljeprisfallet i 2014, men en noe svekket norsk krone forventes å styrke konkurransevnen til norsk eksportindustri (utenom olje- og gassvirksomhet). For å ivareta samt å videreutvikle konkurransevnen til norsk matindustri, er blant annet forsknings- og utviklingsarbeid viktig.

4.1 Prisutvikling

I dette avsnittet gis det en oversikt over prisutviklingen for jordbruksråvarer internasjonalt, og prisutviklingen for enkelte utvalgte råvarer i matindustri i Norge og i utvalgte EU-land.

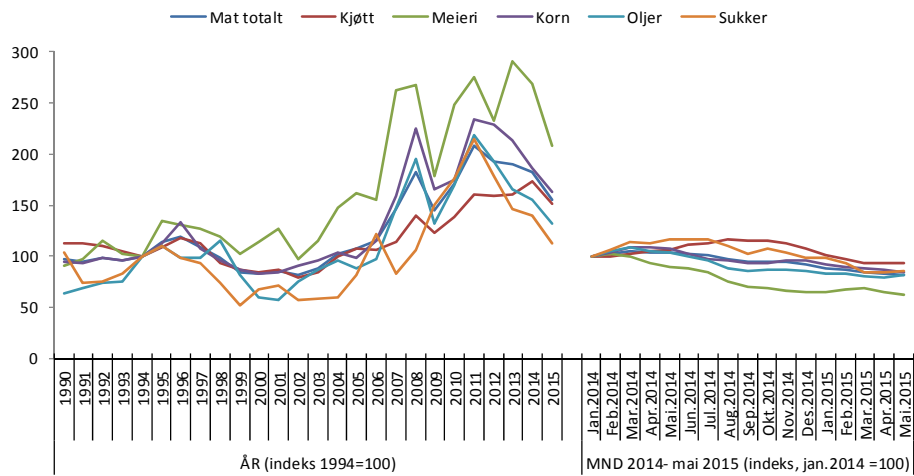
4.1.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser

Siden 2007 har det vært betydelige svingninger i råvarepriser på verdensmarkedet. I 2011 nådde FAOs internasjonale matvareindeks det høyeste nivået som er registrert siden FAO begynte å gi ut den internasjonale råvareprisindeksen i 1990. Fra 2013 til 2014 sank FAOs matvareindeks med 3,8 prosent, og alle råvareprisene falt utenom kjøttprisen som steg. Selv om pris på meierivarer nådde rekordhøyder i 2013, falt prisene i 2014.¹²⁰ Også de internasjonale prisene på korn, vegetabiliske oljer og sukker falt i 2014, og dette skyldes i stor grad store forsyninger av råvarene. Kjøttprisene steg noe i 2013, og fortsatte å stige i 2014 selv om kornprisene har vært lave. Høyere kjøttpriser skyldes blant annet lavere tilførsel som følge av blant annet sykdomsutbrudd og færre husdyr. Figur 4.1 viser utviklingen i FAOs indeks for de internasjonale prisene på råvarer til mat i perioden 1994 til og med mai 2015.

¹²⁰ OECD-FAO (2015). Agricultural Outlook 2015-2024.

Figur 4.1¹²¹

Utviklingen i internasjonale priser på jordbruksråvarer, 1994– mai 2015

Fra januar til mai 2015 har FAOs matvareindeks gått ned med 6,9 prosent. Alle råvaregrupper har opplevd prisnedgang og nedgangen har vært størst for sukker (–13,1 prosent). Minst nedgang har råvaregruppen oljer (–1,2 prosent) hatt.

De neste ti årene forventer OECD-FAO¹²² at råvareprisene reelt sett vil falle noe, men ikke under prisenivået før årene 2007–2008. Lavere oljepriser påvirker produksjonskostnadene i landbruket og er med på å presse råvareprisene ned. Også økt produktivitet og lavere priser på innsatsfaktorer vil presse råvareprisene ned, selv om etterspørselen forventes å øke noe.

4.1.2 Prisutvikling for utvalgte råvarer i Norge og EU

Nedenfor følger en oversikt over prisutviklingen for noen utvalgte råvarer til matindustrien i Norge og i EU, fra 1994 og frem til i dag. Prisene i EU er basert på markedspriser i ett eller flere EU-land. EU-prisene er omregnet til norske kroner etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Prisendringene er beregnet i norsk valuta. Prisene er ikke justert for inflasjon. Dette innebærer at prisene ikke er direkte sammenlignbare.

¹²¹ FAO (2015). FAO Food Price Index.

¹²² OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2015–2024.

For oversikten over prisutvikling for noen utvalgte råvarer i Norge og EU, er følgende forhold lagt til grunn:

- Prisdatabasene er basert på offentlig tilgjengelige priser i Norge og EU. Pris som fremforhandles av bedrifter, kan avvike fra offentlig tilgjengelige priser. Rabattordninger, innkjøpsavtaler osv. vil med andre ord ikke gjenspeiles i prisene som presenteres her.
- Det kan forekomme kvalitetsforskjeller mellom råvarer som presenteres. Prisene gjenspeiler derfor best utvikling over tid (ikke nivåforskjeller), forutsatt at rabattsatser og lignende ikke har endret seg vesentlig.¹²³

Å vise prisutvikling på norske råvarer og råvarer fra EU, kan være nyttig av flere årsaker:

- Ved en dårlig norsk sesong, vil det oppstå et behov for å importere råvarer.
- Det er press på å bygge ned norsk tollvern.
- Bearbejdede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer, inngår i et system der man forsøker å utligne råvarepriserforskjeller mellom EU og Norge. Ettersom kompensasjon gjennom tollsatser er bundet i EØS-avtalen, vil en økt råvarepriserforskjell mellom norske og europeiske aktører resultere i økte kostnader for den norske statskassen.

Foto: ©Erling Fløistad/NIBIO

¹²³ NIBIO kan ikke utelukke at dette har skjedd for enkelte av produktene i den aktuelle tidsperioden.

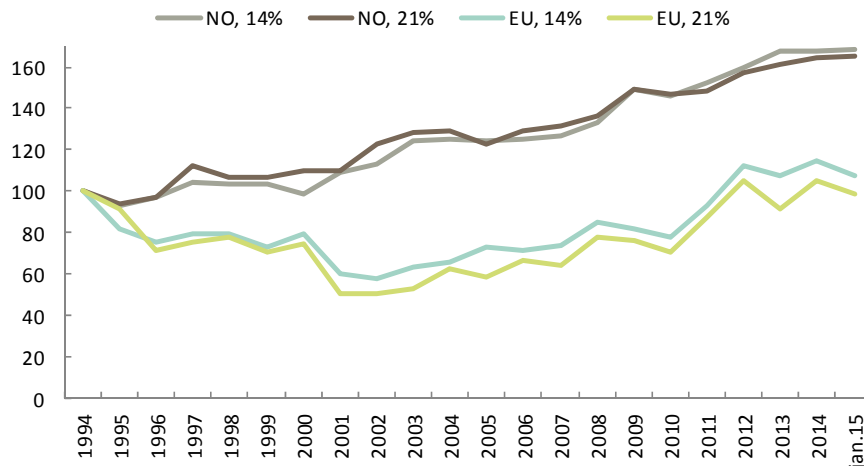
Storfekjøttsortering¹²⁴

Figur 4.2 viser at prisene for storfekjøttsortering i Norge har økt mer enn i EU siden 1994. Forskjellene i prisutvikling mellom Norge og EU skyldes først og fremst at prisene falt i EU rundt årtusenskiftet. Etter årtusenskiftet har storfekjøttsortering i EU og Norge hatt en mer sammenfallende utvikling. Likevel var det en sterkere prisvekst i EU fra 2010 til 2012 som en konsekvens av redusert produksjon.

Fra fall i prisene på storfekjøttsortering i 2013 i EU, har prisene i 2014 gått opp. Utover i 2015 er det forventet at prisene stiger svakt mot sommeren for deretter å stabilisere seg. I Norge i 2014 har prisene på storfekjøttsortering ikke endret seg vesentlig, og prisene har hatt en beskjeden vekst. Utover i 2015 forventes det en stabil prisvekst med moderat stigende priser mot slutten av året.

Figur 4.2

Prisutvikling for storfekjøttsortering 14 % og 21 % i Norge og EU, 1994–jan. 2015 (indeks 1994=100)

Melkepulver¹²⁵

Figur 4.3 viser at prisene på melkepulver i Norge og i EU hadde en noenlunde lik utvikling frem til 2001, men at utviklingen deretter har vært avvikende. Mens prisene i Norge har vært jevnt og stabilt økende, har EU opplevd betydelig større prissvingninger. I april 2015 opphevet EU kvoteordningen for melk, og dette kan også gi opphav til prisvariasjon fremover.

¹²⁴ Nortura (2015). Priser, datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 21.01.2015 (kun referanse for siste år oppgitt).

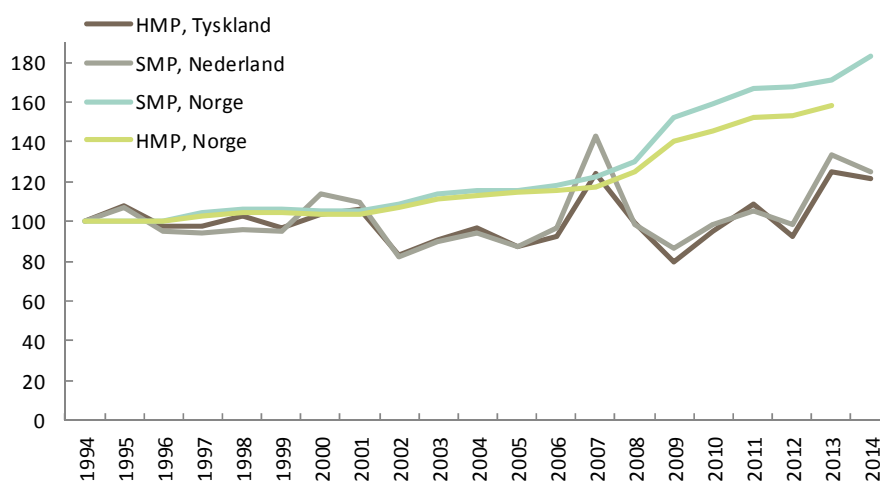
¹²⁵ TINE (2015). Norske priser, datafil mottatt av Åge Klafstad, 21.01.2015, og Produzivel (2015). Marketprices by products (kun referanse for siste år er oppgitt).

Før hele perioden fra 1994 til 2014, har prisen på skummetmelkpulver (SMP) i Norge gått opp med 82,8 prosent. Helmelkpulver (HMP) er ikke solgt i Norge i 2014, men i perioden 1994 til 2013 steg prisen med 58,1 prosent. I EU har prisene på skummet- og helmelkpulver gått opp med henholdsvis 25,4 og 21,2 prosent i perioden 1994 til 2014.

Fra økning i prisene på skummet- og helmelkpulver i 2013 i EU¹²⁶, falt prisene i 2014 med henholdsvis 6,1 og 3,1 prosent. Prisveksten i 2013 skyldtes lavere produksjon i EU og høyere etterspørsel fra blant annet Kina.¹²⁷ I 2014 sank etterspørselen fra Kina og dette forklarer noe av nedgangen i prisene. I Norge steg prisen på skummetmelkpulver med 6,7 prosent i 2014.

Figur 4.3

Prisutvikling for skummetmelkpulver (SMP) og helmelkpulver (HMP) i Norge og EU, 1994–2014 (indeks 1994=100)

¹²⁶ I 2013 økte prisene på skummet- og helmelkpulver i EU med hhv. 35,3 og 34,7 prosent.

¹²⁷ OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2015–2024.

Ost¹²⁸

I Norge har prisen på ost til industrien økt jevnt siden 1994, med et prishopp i 2009 (jf. figur 4.4). I EU har prisene på ost vært mer ustabile og økningen for hele perioden samlet har vært lavere. Fra 1994 til 2014 økte prisene på Jarlsberg og Norvegia med hhv. 71,1 og 51,4 prosent, mens i EU har prisene på Gouda og Emmentaler henholdsvis gått ned med 2,6 prosent og økt med 23,3 prosent i samme periode.

Figur 4.4

Prisutvikling for ost i Norge (Jarlsberg og Norvegia) og EU (Emmentaler og Gouda), 1994–2014 (indeks 1994=100)

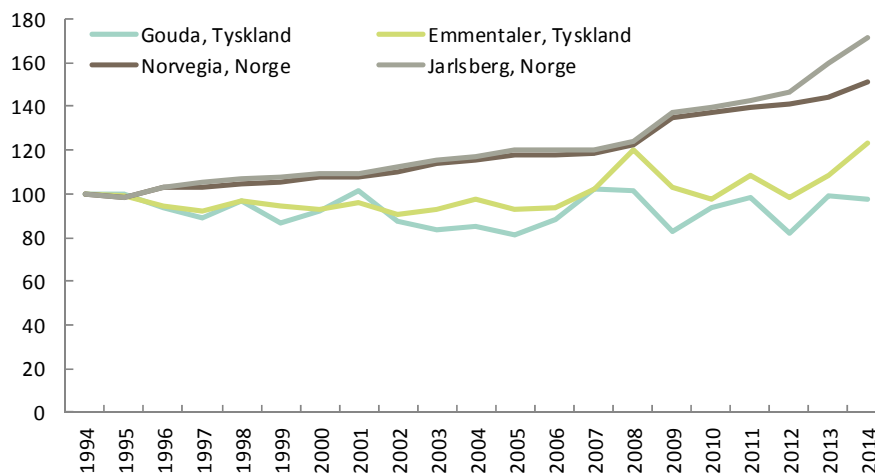

Foto: ©Tine Mediebank

¹²⁸ TINE (2015). Norske priser, datafil mottatt av Åge Klafstad, 21.01.2015, og Prodzuivel (2015). Marketprices by products, hentet fra: <http://www.prodzuivel.nl/pz/noteringen> (kun referanse for siste år er oppgitt).

Hvetemel¹²⁹

Prisene på hvetemel har hatt en relativt lik utvikling i Norge og EU fra 1994 og frem til 2008 (jf. figur 4.5, Sverige illustrerer EU-priser). Fra 2008 har prisen på hvetemel steget kraftigere i Norge enn i EU. Den kraftigste prisøkningen i Norge fant sted fra 2011 til 2012. Årsaken kan ha vært økt målpris på mathvete i 2012 samtidig som matkorntilskuddet ble mer enn halvert 1. januar 2012.

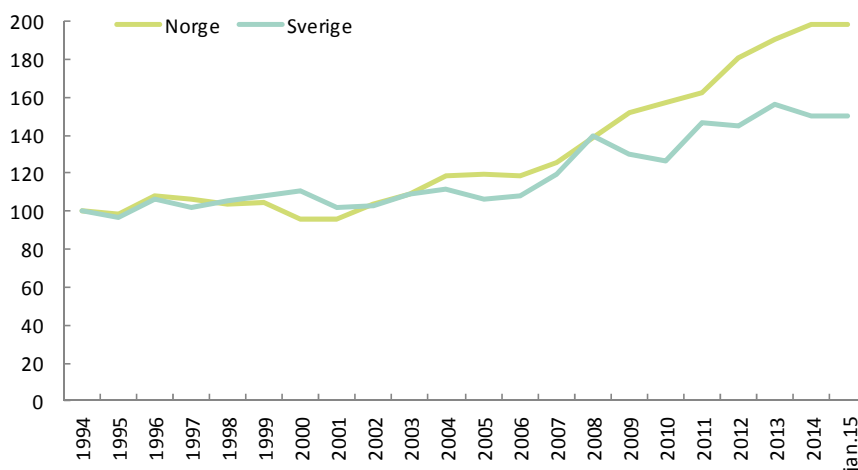

Foto: ©Tine Mediebank

I 2014 steg prisen på hvetemel til norsk industri med 4,1 prosent sammenlignet med gjennomsnittsprisen for 2013. Veksten har vært størst etter juli. Beregninger for Sverige viser at prisnivået i 2104 ligger 4,1 prosent lavere enn gjennomsnittet for 2013.

Figur 4.5

Prisutvikling for hvetemel i Norge og Sverige, 1994–jan. 2015 (indeks 1994=100)

¹²⁹ Landbruksdirektoratet (2014), Norsk pris, datafil mottatt av Trine Thanh Ha, 27.07.15, og SCB (2015), Producentprisindex (PPI) etter produktgrupp.

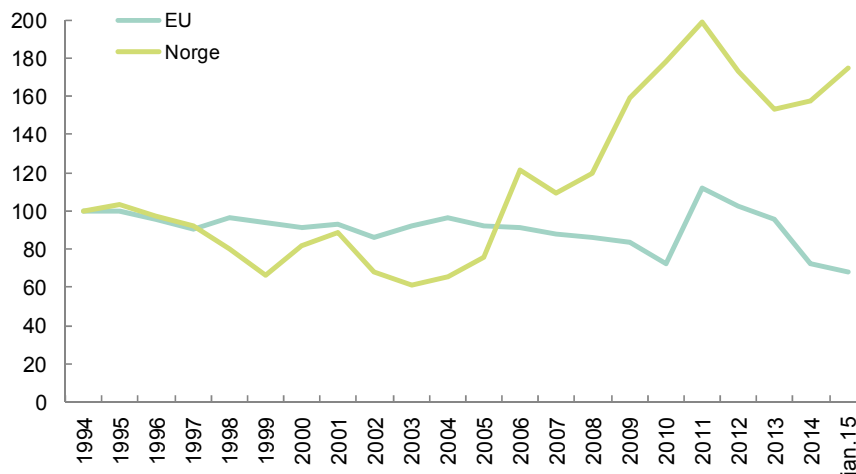
Sukker¹³⁰

I Norge er det tollfri import av sukker og prisene følger endringene på verdensmarkedet. EU har en beskyttet og regulert sukkerproduksjon. EUs reform av sukkerregimet i 2005 reduserte den garanterte minsteprisen på sukker. Formålene med dette var å senke produksjonen i EU, fjerne dumping av subsidiert EU-sukker på verdensmarkedet, og dermed redusere presset på sukkerprisene i markeder utenfor EU. Før reformen var Norge et gunstig «dumpingmarked» for det subsidierte overskuddssukker fra Danmark og Sverige. Prisene var dermed svært lave. Etter 2005 har prisen på sukker i Norge økt mer enn i EU og prisforskjellene mellom EU og Norge har økt (jf. figur 4.6).

Sammenlignet med gjennomsnittet for 2013, har prisen på sukker i Norge i 2014 gått ned med 24 prosent. Norske priser på sukker følger i stor grad prisene på verdensmarkedet, og prisfallet skyldes trolig at produksjonen av sukker i verdensmarkedet har vært større enn etterspørselen.¹³¹ Prisen på sukker i EU har derimot gått opp med 3 prosent i samme perioden.

Figur 4.6

Prisutvikling for sukker i Norge og EU, 1994– jan. 2015 (indeks 1994=100)

¹³⁰ Orkla Brands (2015). Pris på sukker, datafil mottatt av Trond Aanerud, 19.01.15 (kun referanse for siste år er oppgitt).

¹³¹ OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2015–2024.

4.2 Økonomisk utvikling 2014/2015¹³²

Internasjonalt er matindustrien i mindre grad påvirket av konjunktorendringer i økonomien sammenlignet med andre industrigrøner. Likevel, som alle andre industrigrøner, påvirkes matindustrien av norsk og internasjonal konjunktur-utvikling og kostnadsnivå.

4.2.1 Norsk økonomi

I 2014 falt oljeprisene, og fallet kan bli varig. Hovedeffektene på norsk økonomi er at landets inntekter reduseres, og at etterspørselen fra petroleumsnæringen etter leveranser fra norske bedrifter faller som følge av svekket lønnsomhet. For at ressursutnyttelsen ikke skal falle mer, er det ifølge SSB viktig at inntekts-svikten hovedsakelig slår ut i redusert sparing i stedet for lavere etterspørsel her og nå, og at konkurranseevnen styrkes gjennom en depresiering av norske kroner og lavere lønnsvekst.

Norsk økonomi har vært inne i en moderat konjunkturedgang i halvannet år. Vekst i BNP Fastlands-Norge lå på 2,3 prosent i 2014, det samme som året før. Vekst i BNP Fastlands-Norge har ligget nært trendveksten på anslagsvis 2,25 prosent de siste to årene, men i andre halvår i 2014 falt veksten. Svakere vekst i BNP Fastlands-Norge henger sammen med utviklingen i innlands etterspørsel og redusert etterspørsel fra petroleumsnæringen. BNP Fastlands-Norge ventes å øke med 1,1 prosent i 2015, mens i 2016 forventer SSB at økonomien kan komme inn i en moderat konjunkturoppgang som forsterkes litt de neste årene.

Den tradisjonelle vareeksporten¹³³ vokste markant gjennom 2014 etter en svak utvikling i 2013, mens eksport av tjenester var den laveste de siste fem årene. Kronesvekkelsen har gjort norske varer og tjenester mer konkurransedyktige, og SSB forventer en økende internasjonal markedsvekst i årene fremover.

Arbeidsmarkedet har i beskjeden grad blitt påvirket av konjunkturomslaget midt i 2014. Arbeidsledighetsraten lå på 3,5 prosent i årgjennomsnitt, men med en tendens til økning gjennom andre halvår. Årslønnsveksten i 2014 er den laveste på 20 år og var 0,8 prosentpoeng lavere enn i 2013. SSB forventer at arbeidsledigheten trolig når en topp i 2016 på 4,1 prosent.

Konsumprisindeksen (KPI) i 2014 var 2,0 prosent. Dette er litt lavere enn året før. Prisveksten på norskproduserte varer og tjenester målt i KPI-JAE¹³⁴ gikk markert opp fra 2013 til 2014, fra 1,6 til 2,4 prosent. Kronesvekkelsen i 2013 var en viktig årsak til at KPI-JAE økte gjennom 2013, mens en kraftig nedgang i elektrisitetsprisene førte til at KPI økte klart mindre enn KPI-JAE i 2014.

¹³² Hvis ikke annet er oppgitt, bygger dette kapitlet på SSB (2015). Økonomiske analyser. Økonomisk utsyn. 1/2015.

¹³³ Eksport av tjenester og andre varer enn råolje, naturlige gasskondensater, skip og oljeplattformer.

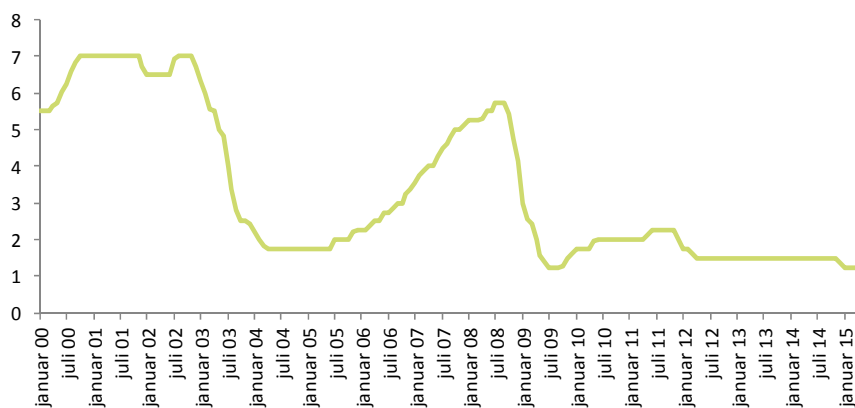
¹³⁴ KPI justert for avgiftsendringer og energipriser.

Petroleumsinvesteringene forventes å falle med 16 prosent i 2015. Dette vil isolert sett innebære redusert etterspørsel for de fleste næringer i Norge både direkte og indirekte. Først er det ventet at konjunkturedgangen forsterkes av en svakere utvikling i husholdningenes etterspørsel og i næringsinvesteringene på fastlandet. Deretter ventes det at BNP Fastlands-Norge tar seg opp som følge av redusert fall i oljeinvesteringene sammen med et visst oppsving i konsum, boliginvesteringer, næringsinvesteringer og etterspørsel fra utlandet.

Styringsrenten¹³⁵ har siden mars 2012 til november 2014 vært på 1,5 prosent, jf. figur 4.7. I desember 2015 ble renten satt ned til 1,25 prosent av Norges Banks hovedstyre, i juni ble renten satt ned til 1 prosent og i september ble styringsrenten ytterligere satt ned til 0,75 prosent. Dette er lavere enn det som anses å være et normalt nivå. Styringsrenten er lav fordi utviklingen i norsk økonomi har vært litt svakere enn ventet og fordi utsiktene fremover er noe svekket.¹³⁶ Ifølge sentralbanksjef Øystein Olsen kan styringsrenten bli satt ytterligere ned i løpet det nærmeste året.

Figur 4.7

Styringsrente satt av Norges Bank, januar 2000 – januar 2015¹³⁷

¹³⁵ Styringsrenten (foliorente) i Norge er renten på bankenes innskudd opp til en viss kvote i Norges Bank. Endringer i Norges Banks styringsrente vil normalt ha sterkt gjennomslag for bankenes innskudds- og utlånsrenter. Figur 4.7 viser månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

¹³⁶ Norges Bank (2015). Pressemelding- Styringsrenten settes ned med 0,25 prosentenheter til 1,00 prosent, 18. juni 2015.

¹³⁷ Norges Bank (2015), Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt.

4.2.2 Internasjonal økonomi

Økonomisk vekst varierer mellom land og regioner. Norges viktigste handelspartnere er euroområdet, Sverige, USA, Storbritannia, Danmark, Kina, Sør-Korea, Polen, Russland og Japan. Samlet sett tok veksten seg noe opp mot slutten av 2014 hos Norges handelspartnere.

Euroområdet vokste med 1,4 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate, i 2014. Euroen er svekket med nær 10 prosent handelsvektet, og dette har bidratt til å bedre eurolandenes kostnadmessige konkurransevne. For land i euroområdet var veksten relativt sterk i Tyskland, Spania og Nederland i 4. kvartal i fjor, mens i Frankrike og Italia fortsatte den langvarige stagnasjonen. Gresk økonomi snudde til nedgang på slutten av fjoråret, mens i Portugal foresatte oppsvinget, riktignok fra et lavt nivå. SSB forventer at veksten tar seg langsomt opp i euroområdet, men at euroøkonomien fortsatt er i lavkonjunktur i 2018. En nøkkel til konjunkturoppgang ligger i investeringene, som for euroområdet samlet er 20 prosent under toppen i 2007.

*Valutakursen (vekslingskursen) angir hvor mye en valuta er verdt målt i en annen valuta. I Norge er det en flytende valutakurs der kursen bestemmes av tilbud og etterspørsel. En **sterk norsk krone** betyr at vi må betale lite for utenlandsk valuta, og det er dermed dyrt for andre land å kjøpe norske varer. En **svak norsk krone** impliserer at importen blir dyrere, men at det er lettere å oppnå gode priser på eksporterte varer.*

Utenfor euroområdet vokste Storbritannias økonomi med 2,6 prosent i 2014. Dette er den høyeste veksttakten siden finanskrisen tok til i 2008, og det er primært husholdningens konsum som driver veksten i Storbritannia. Mot slutten av fjoråret avtok imidlertid veksten noe i Storbritannia. I Sverige har veksten jevnt over vært høy, og i 4. kvartal i 2014 vokste økonomien med 4,6 prosent regnet som årlig rate. Den danske økonomien viser spede tegn til bedring, og i 4. kvartal i 2014 økte BNP med 1,7 prosent målt som årlig rate. Økte investeringer er den viktigste faktoren bak den positive utviklingen, men også husholdningenes konsum og eksport har begynt å øke.

I USA er dollaren sterk og dette rammer eksportnæringene. Videre dempes veksten av en stram finanspolitikk og strammere pengepolitikk. Oljeprisfallet bidrar imidlertid til å stimulere amerikansk økonomi, og det er spesielt høyt oljeforbruk og lavt avgiftsnivå som isolert sett bidrar til at gjennomslaget blir relativt stort. I siste kvartal i 2014 opplevde USA en BNP-vekst på 2,2 prosent sesongjustert og målt som årlig rate. Samlet forventes en relativt moderat utvikling i amerikansk økonomi, med økende BNP-vekstrater fra i overkant av 2 prosent i begynnelsen av 2015 til drøye 3 prosent i 2018.

Kinas økonomi vokste i siste kvartal i 2014 med 6,1 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Dette er under veksten i 2013 på 7,4 prosent, og under myndighetenes offisielle mål på 7,5 prosent, som i mars 2015 ble nedjustert til 7,0 prosent. En viktig årsak til den reduserte veksten er at investeringene faller som andel av BNP, og da spesielt boliginvesteringene. Myndighetene søker nå å

rebalansere økonomien mot økt konsum og bort fra investeringer i bolig og infrastruktur. Den økonomiske veksten i Russland har avtatt markant de siste tre årene, og det ventes en klar nedgang i BNP i 2015 og inn i 2016. Brasil er preget av en meget svak økonomisk utvikling, og i 3. kvartal i 2014 økte BNP med 0,3 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Indias økonomi opplever derimot en positiv utvikling. Etter at veksten nådde et lavnivå på 3,2 prosent i 2012, er den nå på vei opp og var i underkant av 6,2 prosent i 3.kvartal i 2014. Japan er i 4. kvartal i fjor ute av resesjonen de to foregående kvartalene. Økt eksport bidro til oppsvinget på slutten av fjoråret, og i siste kvartal i 2014 vokste BNP med 2,2 prosent målt som årlig rate.

4.2.3 Valuta¹³⁸

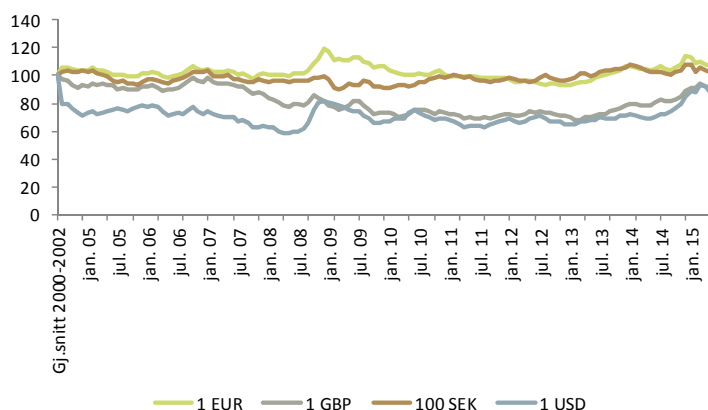
Valutakursen påvirker prisen på importerte og eksporterte varer. I Norge bidrar en svakere krone til å øke lønnsomheten for norske eksportbedrifter og for norske importkonkurrerende virksomheter. Motsatt vil en sterk krone føre til lavere lønnsomhet for eksportbedrifter og importkonkurrerende virksomheter i Norge. Finanskrisen førte til at kronen svekket seg med drøyt 18 prosent i andre halvår av 2008. Gjennom 2009 ble imidlertid mye av denne svekkelsen reversert. I perioden 2010–2012 styrket kronen seg med i gjennomsnitt 2,5 prosent hvert år. Kronestyrkingen må ses i sammenheng med at økonomien i Norge utviklet seg sterkere enn hos våre handelspartnere. I 2013 svekket kronen seg markant, og var i gjennomsnitt 4 prosent svakere enn gjennomsnittet for de siste ti årene. I starten av 2014 styrket krona seg noe, men fra mai til midten av desember svekket krona seg igjen. Kronesvekkelsen må ses i sammenheng med lavere oljepris og svekkede utsikter for norsk økonomi.¹³⁹

¹³⁸ NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

¹³⁹ Norges Bank (2014). Pengepolitisk rapport 4-2014.

Figur 4.8

Utvikling i utvalgte valutakurser, august 2004–juni 2015 (indeks 2000–2002=100)

4.2.4 Lønnskostnader¹⁴⁰

Lønnskostnader utgjør en betydelig andel av kostnadene i industrien. Beregninger for 2014 viser at lønnskostnadsandelen¹⁴¹ i industrien er 68 prosent, og rundt to prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet de siste ti årene (66 prosent).

Utvikling i timelønnskostnader

Å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrenser er utfordrende både på grunn av ulik oppbygning av skattesystem og på grunn av ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn. Beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider imidlertid årlig en rapport der de omtaler utviklingen i

Foto: ©Ivar Pettersen/NIBIO

lønn og inntekt for ulike yrkesgrupper. Dersom utviklingen i timelønnskostnader regnes i felles valuta, har norsk industri hatt en gjennomsnittlig svekkelse på

¹⁴⁰ NOU 2015:6. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2015.

¹⁴¹ Lønnskostnadsandelene er beregnet ved lønnskostnader dividert på brutto faktorinntekter, dvs. at driftsresultatet ikke er justert for kapitalslit. Som følge av omlegging av nasjonalregnskapet er lønnskostnadsandelene for norsk industri revidert ned for alle år.

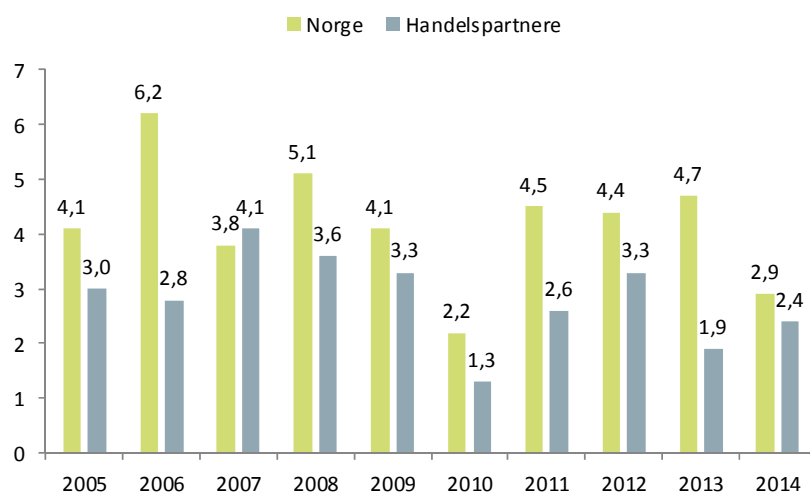
om lag 1,6 prosent årlig sammenlignet med våre handelspartnere. Av dette kan 1,4 prosentpoeng tilskrives høyere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos handelspartnerne. De resterende 0,2 prosentpoengene kan tilskrives en styrking av kronen.

I 2014 var timelønnskostnader for norske industriarbeidere 47 prosent høyere enn hos våre handelspartnere i EU. Dette var 9 prosentpoeng lavere enn året før. Nedgangen må ses i sammenheng med en markert svekket krone i 2013 og 2014. Årsaken til at timelønnskostnadene er høyere i norsk industri enn hos våre handelspartnere, skyldes delvis norsk økonomis høye produktivitet og inntektsnivå, men også en høyere lønnsvekst de siste årene.

Figur 4.9 viser at lønnskostnaden i Norge, målt ved et handelsvektet gjennomsnitt med felles valuta, har økt mer enn for våre handelspartnere hvert år de siste 10 årene, med unntak av i 2007. Den gjennomsnittlige veksten i lønnskostnader per time for arbeidere i industrien er beregnet til 4,2 prosent de siste ti årene for Norge, og 2,8 prosent for våre handelspartnere. Veksten i timelønnskostnadene i Norge fra 2013 til 2014 anslås til 2,9 prosent (målt i nasjonal valuta), 0,5 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. Utgangspunktet for årets lønnsoppgjør var en beregnet årslønnsvekst fra 2013 til 2014 på 3,0 prosent for ansatte i NHO-bedrifter i industrien.

Figur 4.9

Prosentvis endring i lønnskostnader per time fra året før for norsk industri og for våre viktigste handelspartnere, 2005–2014¹⁴²

¹⁴² NOU 2015:6. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2015.

4.3 Utvikling i hjemmemarkedet

Matindustriens konkurransevne gir seg uttrykk i utviklingen i markedsandeler på hjemmemarkedet og utviklingen i eksporten. Tabell 4.1 gir en oversikt over totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av næringsmidler og drikkevarer inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer.¹⁴³

Tabell 4.1

Markedsandel for matindustrien (inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer), 2003–2014* (i mrd. kroner)

	2003	2012	2013	2014*
Produksjon	119,7	169,9	176,7	190,4
– Eksport	20,9	30,7	31,3	36,6
= Produksjon for hjemmemarked	98,8	139,3	145,4	153,8
+ Import	15,4	33,8	36,5	39,7
=Totalmarked	114,1	173,1	181,9	193,5
Matindustriens andel av hjemmemarkedet	86,5	80,5	79,9	79,5
Andelen av matindustriens produksjon som eksporteres	17,5	18,0	17,7	19,2

* Anslag for 2014 er beregnet basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Beregninger viser at totalmarkedet for førstehåndsomsetning av næringsmidler og drikkevarer i Norge utgjorde om lag 193,5 mrd. kroner i 2014. Dette er en økning på 69,5 prosent fra 2003. I samme periode økte produksjonen i matindustrien med 59,1 prosent, eksporten med 75,2 prosent og importen med 158,5 prosent. Som følge av økende importkonkurranse har markedsandelen til norsk matindustri på hjemmemarkedet blitt redusert de siste 10–15 årene. I 2003 var matindustriens markedsandel på hjemmemarkedet 86,5 prosent, mens i 2014 var den på 79,5 prosent. Samtidig har andelen av produksjonen som går til eksport økt fra 17,5 prosent i 2003 til 19,2 prosent i 2014.

For matindustrien ekskl. fiskebransjen har matindustriens hjemmemarkedsandel gått fra 88,2 prosent i 2003 til 79,8 prosent i 2014. Eksportandelen har i samme periode gått fra 3,6 prosent til 4,9 prosent.

¹⁴³ Beregningene er basert på industri- og handelsstatistikk fra SSB.

Tabell 4.2

Markedsandel for matindustrien ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer, 2003–2014* (i mrd. kroner)

	2003	2012	2013	2014*
Produksjon	99,0	130,3	133,7	144,0
– Eksport	3,6	5,7	6,3	7,1
= Produksjon for hjemmemarked	95,4	124,6	127,4	136,9
+ Import	12,7	28,9	31,9	34,7
= Totalmarked	108,1	153,5	159,3	171,7
Matindustriens andel av hjemmemarkedet	88,2	81,2	79,9	79,8
Andelen av matindustriens produksjon som eksporteres	3,6	4,4	4,7	4,9

* Anslag for 2014 er beregnet basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Selv om de fleste bransjene i matindustrien er rettet mot hjemmemarkedet, er det også enkelte bransjer som produserer for eksportmarkedene. De ulike bransjene har også hatt ulik utvikling i både hjemmemarkedsandel og eksportandel de 10–15 årene (jf. tabell 4.3).

Tabell 4.3

Markedsandeler i matindustrien, totalt og bransjevis, 2003 og 2014 (i prosent)¹⁴⁴

	Andel av hjemmemarkedet		Andel av produksjon som eksporteres	
	2003	2014	2003	2014
Matindustri	86,5	79,5	17,5	19,2
Bakerverer	85,2	78,6	2,4	2,1
Drikkevarer	84,2	76,8	2,2	3,3
Fisk	56,6	77,3	83,5	63,6
Fôr	94,8	85,5	4,0	2,6
Kjøtt	98,2	95,2	0,9	1,6
Konserver	61,7	57,3	1,7	2,4
Kornvarer	71,2	50,1	0,7	2,6
Meierivarer	97,7	95,6	4,2	3,0
Olje og fett	56,5	20,1	31,9	60,0
Potet	95,9	95,2	2,2	1,0
Sjokolade og sukkerverer	62,8	42,3	10,4	13,3
Øvrige næringsmidler	71,5	63,3	8,7	16,4

¹⁴⁴ Bak tallene for 2013 ligger en antagelse om at hver bransje oppnår en vekst i produksjonsverdi mellom 2012–2013 som matindustrien samlet.

Tabell 4.3 viser at olje- og fettbransjen anslagsvis eksporterer 60,0 prosent av produksjonen i 2014 og at fiskevarebransjens eksportandel var anslagsvis 63,6 prosent. I 2014 hadde meieri- og kjøtt-/potetbransjen høyest andel av hjemmemarkedet på hhv. prosent, 95,6 prosent og 95, 2. Olje- og fettbransjen hadde lavest andel av hjemmemarkedet i 2014 med 20,1 prosent. Fra 2003 til 2014 har alle bransjene hatt en nedgang i andel på hjemmemarkedet med unntak av fiskevarebransjen.

Foto: ©Erik Burås/Studio B13

4.4 Forskning og utvikling

Forskning og forskningsbasert innovasjon er en forutsetning for å videreføre en norsk næringsmiddelindustri med høy konkurranseevne. Likevel viser tall at midler brukt på forskning og utvikling (FoU) for matindustrien er lav. Dette kan til dels forklares ut fra strukturen i primærnæringen, stor geografisk spredning og mindre motivasjon for FoU. Det finnes finansieringsprogrammer som er ment å løfte investeringene i FoU i norsk matindustri, som for eksempel Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri og programmet BIONÆR i Norges forskningsråd.

Foto: ©Tine Mediebank

4.4.1 Bruk av FoU-ressurser¹⁴⁵

Egenutført forskning og utvikling (FoU) er FoU utført av foretak med eget personell.¹⁴⁶ I 2013 brukte mat- og drikkeindustrien 628,8 mill. kroner på egenutført FoU, mens industrien totalt brukte 8,3 mrd. kroner i 2013, se tabell 4.2. I tillegg til egenutført forskning, ble også FoU-tjenester kjøpt fra norske og utenlandske foretak i eget konsern og andre foretak, samt fra norske og utenlandske forskningsinstitutter, universiteter og høyskoler. I 2013 brukte mat- og drikkeindustrien 153,4 mill. kroner på innkjøpte FoU-tjenester, mens industrien totalt brukte om lag 1,5 mrd. kroner.

¹⁴⁵ SSB definerer FoU som aktiviteter som inneholder et generelt nyhetselement og at det er knyttet en viss form for usikkerhet til resultatet. Planleggingsarbeid som følger helt etablerte rutiner, regnes ikke som FoU, heller ikke innføring av kjent etablert teknologi i bedriften.

¹⁴⁶ Kostnader til egenutført FoU omfatter lønnskostnader, kostnader til innleid FoU-personell, andre driftskostnader og investeringer til FoU-virksomheten.

Tabell 4.4¹⁴⁷

FoU-enheter, -årsverk og -kostnader i industrien totalt og i mat- og drikkeindustrien, 2008–2013, i løpende priser

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Industri						
FoU-enheter	1025	1015	994	908	941	894
FoU-årsverk	6878	6667	6113	6115	6189	6201
Egenutført Fou (mill. kr) ¹⁾	7951,5	7879,7	6998,1	7753,4	8066,3	8319,4
Innkjøpt FoU (mill. kr) ¹⁾	1740,4	1704,9	1483,9	1306,6	1477,2	1475,5
Mat- og drikkeindustri						
FoU-enheter	168	160	155	137	172	164
FoU-årsverk	531	536	557	551	591	529
Egenutført Fou (mill. kr) ¹⁾	616,8	693,8	564,1	580,7	652,7	628,8
Innkjøpt FoU (mill. kr) ¹⁾	133,8	125,1	119,2	84,9	132	153,4

1) I løpende priser

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁴⁷ SSB (2015). Forskning og utvikling i næringslivet, 2013, endelige tall, og herunder tabell 07964, tabell 07963, og tabell 07966.

4.4.2 Finansieringskilder

Egenutført FoU-aktiviteter er FoU utført av foretaket med eget personell, og slike aktiviteter finansieres hovedsakelig ved egne midler. I 2013 finansierte mat- og drikkeindustrien om lag 86 prosent (540,3 mill. kroner) med egne midler, se tabell 4.5. For industrien totalt ble egenutført FoU finansiert med om lag 81 prosent (ca. 6,8 mrd. kroner) egne midler i 2013.

Tabell 4.5¹⁴⁸

Finansiering av egenutført FoU i industrien totalt og i mat- og drikkeindustrien i mill. kr, 2008–2013, i løpende priser

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Industri						
Egen finansiering	6059,4	6109,3	5552,1	6379,8	6570,4	6771,3
Ekstern privat norsk finansiering	529,9	484	94,5	149,5	133,3	104,6
Finansiering fra utlandet	885	717,8	809,9	722	827,6	864,1
Offentlig finansiering	251,9	319	290,4	272,2	296,9	318
SkatteFunn	225,4	249,6	251,2	229,9	238,1	261,3
Finansering i alt	7951,5	7879,7	6998,1	7753,4	8066,3	8319,4
Andel egen finansiering	76 %	78 %	79 %	82 %	81 %	81 %
Mat- og drikkeindustri						
Egen finansiering	524,4	603,6	475	505,9	579,1	540,3
Ekstern privat norsk finansiering	6,3	0,5	10,1	11,8	2,5	1
Finansiering fra utlandet	0	0,6	0,2	0	0	3,7
Offentlig finansiering	45	54,3	45,1	30,7	35	43,9
SkatteFunn	41,1	34,9	33,7	32,3	36,1	39,9
Finansering i alt	616,8	693,8	564,1	580,7	652,7	628,8
Andel egen finansiering	85 %	87 %	84 %	87 %	89 %	86 %

¹⁴⁸ SSB (2015). Forskning og utvikling i næringslivet, 2013, endelige tall, og herunder tabell 07966.

4.4.3 Strategier og programmer for forskning

Nasjonal strategi for FoU i verdikjeden for mat

I 2014 la regjeringen frem Meld. St. 7 (2014–2015) «Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024». De tre overordnede målene¹⁴⁹ i meldingen skal være konsistent med målene i Meld. St. 18 (2012–2013) «Lange linjekunnskap gir muligheter. I Meld. St. 18 fremholdes det at i et høykostnadsland som Norge, er forskning og forskningsbasert innovasjon en forutsetning for å videreføre en nasjonalt basert produksjon av mat og en norsk næringsmiddelindustri med høy konkurransevne. Matforskningen har vært rettet mot verdiskaping og markedsorientering. Utfordringene omfatter trygg mat, sunn mat, teknologiutvikling, produktutvikling og merkevarebygging. Nasjonalt og internasjonalt samarbeid og satsing på forskningsinfrastruktur blir i denne sammenheng stadig mer sentralt.

Norges forskningsråd og BIONÆR¹⁵⁰

Norges forskningsråd kan finansiere alt fra prosjekter og nettverkstiltak til sentre og infrastruktur. Innenfor næringsrelevant forskning er mat et temaområdene. Innsatsen innenfor matområdet har økt i 2014, og da blant annet gjennom forskningsprogrammet Bærekraftig verdiskaping i mat- og biobaserte næringer (BIONÆR).¹⁵¹ For 2015 disponerer Bionær et budsjett på 245 mill. kroner.

2014 var BIONÆRs tredje virkeår, og programmets hovedmål er å utløse forskning som bidrar til økt, mer lønnsom og bærekraftig produksjon i de biobaserte næringer. Bioøkonomien er det visjonære rammeverket for BIONÆR, og programmets ansvarsområde er bl.a. jordbruks-, skogbruks- og andre naturbaserte verdikjeder.

For næringsrelevant forskning innenfor matområdet samarbeider BIONÆR med Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri om søknadstypene Innovasjonsprosjekter i næringslivet (IPN) og Kompetanseprosjekter for næringslivet (KPN). Dette er brukerstyrte innovasjonsprogrammer som er rettet mot bedrifter og som vil utvikle sin egen bedrift eller næring. For Norges forskningsråd er IPN og KPN to søknadstyper som bidrar tydeligst til foretakene i næringslivet.

¹⁴⁹ De tre målene i Meld. St. 7 (2014–2015) er: styrket konkurransekraft og innovasjonsevne, løse store samfunnsutfordringer, utvikle fagmiljøer av fremragende kvalitet.

¹⁵⁰ Norges forskningsråd (2015). Årsrapport 2014 Bærekraftig verdiskaping i mat- og biobaserte næringer/BIONÆR (2012–2021).

¹⁵¹ Norges forskningsråd (2015). Årsrapport 2014.

Formålet med Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) er å utløse FoU-aktivitet i næringslivet som spesielt bidrar til innovasjon og bærekraftig verdiskaping.

Kompetanseprosjekt for næringslivet (KPN) har som formål å bidra til næringsrettet forskerutdanning og langsiktig kompetanseoppbygging i norske forskningsmiljøer, innenfor faglige temaer med stor betydning for utviklingen av næringslivet i Norge.

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri¹⁵²

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri er det nye fellesnavnet til Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA). Nytt fellesnavn ble vedtatt av styrene i mars 2015.¹⁵³ Generelle føringer for Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri innebærer å følge opp de landbrukspolitiske målene i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords». Landbruksdirektoratet er sekretariat for de to forskningsstyrene.

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri finansieres av bransjen gjennom forskningsavgiften på norskproduserte og importerte landbruksprodukter (råvarer, halvfabrikata og ferdigvarer) og jordbruksavtalen. Forskningsmidler over jordbruksavtalen skal bidra til å dekke opp avtalepartenes¹⁵⁴ behov for forskning og utvikling, mens forskningsmidler gjennom avgift¹⁵⁵ skal sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til landbruksprodukter som brukes til ervervsmessig bearbeiding eller framstilling av nærings- og nytelsesmidler og fôrkorn til husdyr.

Finansieringskildene til Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri utgjør til sammen rundt 200 mill. kroner per år til landbruks- og matforskning.¹⁵⁶ I 2014 forvaltet Styret for FFL et budsjett med inntekter på rundt 140 mill. kroner, mens Styret for JA forvaltet 53 mill. kroner. Midlene fordeles etter åpen utlysning, og da enten som egen utlysning eller som fellesutlysning via Norges forskningsråd. I årets utlysning (2015) er det satt av om lag 28 mill. kroner til nye prosjekter i 2016. I tillegg vil programmet BIONÆR til Norges forskningsråd lyse ut midler til landbruksforskning. Midlene for nye prosjekter i 2016 skal i hovedsak gå til næringsrettet forskning via KPN- og IPN-prosjekter.

¹⁵² Norges forskningsråd (2015). Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri (Matfondavtale).

¹⁵³ Landbruksdirektoratet (2015). FFL/JA har blitt «Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri».

¹⁵⁴ Staten v/Landbruk- og matdepartementet, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

¹⁵⁵ Forskrift om forskningsavgift på landbruksprodukter (2012).

¹⁵⁶ Landbruksdirektoratet (2015). Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri.

SkatteFUNN¹⁵⁷

I 2002 ble ordning med SkatteFUNN innført. Det er en skattefradragordning for virksomheter som gjennomfører eller kjøper forsknings- og utviklingsprosjekter. Bedriftene kan få inntil 20 prosent av kostnadene ved FoU-prosjektet som skattefradrag, men fradragstaket er differensiert. For prosjekter som gjennomføres av bedriften selv er fradragssammen for prosjekter som gjennomføres på 8 mill. kroner per år per bedrift, men dersom bedriften kjøper FoU-tjenester fra en eller flere godkjente FoU-institusjoner¹⁵⁸ øker fradragssammen til 22 mill. kroner per år. SkatteFUNN administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge.

Foto: ©Tine Mediebank

SkatteFunn-prosjektene innenfor matfeltet retter seg typisk mot bedre utnyttelse av råstoffer, bevaring av positive helsemessige egenskaper i mat under prosessering, mattrygghet, økt matkvalitet, forlenget produktholdbarhet, prosessoptimalisering, attraktive markedsføringskonsepter, forbrukerforståelse, redusert produksjonskostnad og økt lønnsomhet. Også metoder, teknologi og utstyr, samt IKT som støtter opp under slike prosjekter, hører inn under denne sektoren.

For sektoren jordbruk og mat ble det i 2014 godkjent 125 nye prosjekter i SkatteFunn, og totalt ble det registrert 267 aktive prosjekter. Antall nye og aktive prosjekter innenfor sektoren jordbruk og mat hadde derfor en økning på henholdsvis 13,6 prosent (15 prosjekter) og 29,6 prosent (61 prosjekter) i 2014 i forhold til 2013. Alle fylker hadde nye prosjekter tilhørende jordbruk- og matsektoren i 2014. Sør-Trøndelag og Østfold hadde flest nye prosjekter (14 prosjekter), fulgt av Rogaland og Akershus med 11 prosjekter.

¹⁵⁷ Norges forskningsråd (2015). SkatteFUNN årsrapport 2014.

¹⁵⁸ Med godkjent FoU-institusjon menes en institusjon som har til formål å utføre forsknings- og utviklingsarbeid og som regelmessig driver vitenskapelig publisering eller arbeider systematisk med åpen teknologi- og kunnskapsspredning, jf. Forskrift for SkatteFUNN § 16-40-3.

Felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi; Nasjonal teknologiplattform¹⁵⁹

Den norske teknologiplattformen Food for Life (NTP Food for life) er underlagt den europeiske teknologiplattformen (ETP Food for life), og er et nettverk av bedrifter i matindustrien i Norge. Nettverkets formål er å stimulere til at norsk matindustri samarbeider om å løse felles FoU behov både gjennom nasjonale og europeiske forskningsaktiviteter. Videre er formålet å øke bedriftenes kunnskapsbaserte verdiskaping og innovasjon.

Den norske teknologiplattformen for matbransjen er et samarbeid mellom NHO Mat og Drikke, Nofima og Norsk Landbrukssamvirke.

Foto: ©Tine Mediebank

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri er med på å gi støtte til etablering og driftning av nettverket. I 2014 bevilget BIONÆR midler til NTP Food for Life.¹⁶⁰ Prosjektansvarlig er NHO Mat og Drikke.

NTP Food for Life fokuserer på fem prioriterte områder, og disse er:

1. Forbruker og marked
2. Produktkvalitet og innovasjon
3. Mat og helse
4. Mattrygghet
5. Effektiv og ansvarlig matproduksjon.

I NTP Food for Lifes fem prioriterte områder er blant annet kunnskap for en bærekraftig bioøkonomi, samt nok og trygg mat viktige for å bygge nødvendig kunnskap i matindustrien. Ifølge NTP Food for Life kan satsning på de prioriterte områdene bidra til å øke kompetansen i bedriftene og stimulere til kunnskapsbasert innovasjon og verdiskaping, og til styrket konkurransekraft i matbransjen.

¹⁵⁹ NILF (2013). Innspill fra NILF til JA/FFL-2014.

¹⁶⁰ Norges forskningsråd (2014). Tildeling av midler til fire nettverk.

5 Konjunkturundersøkelsen

Årets konjunkturundersøkelse gir inntrykk av at utviklingen har vært god for mange bedrifter i 2014. En stor andel av bedriftene hadde økt omsetning, som skyldes både økte priser og økt produksjonsvolum. For meieri- og iskrembransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen hadde økte priser størst betydning. Meieri- og iskrembransjen fortsetter en trend med økt omsetning og relativt godt økonomisk resultat. En stor andel av de store bedriftene fikk også et bedre resultat i 2014. Sysselsettingen i matindustrien virker stabil, men mange av de største bedriftene reduserte sin sysselsetting i 2014. Særlig stor innovasjonsevne finner vi i drikkevarebransjen og blant de små bedriftene i alle bransjer.

Det er store forventninger til økt omsetning og salg til hjemmemarkedet i 2015, særlig i drikkevarebransjen. Forventningene til eksportmarkedet er lavere. En større andel av de store bedriftene forventer bedre resultat før skatt i 2015 enn i 2014. Den største andelen av bedriftene forventer en uendret sysselsetting. Likevel forventer 25 prosent av bedriftene mindre sysselsetting i 2015, og det er særlig blant de største bedriftene. Investeringer og antallet nye produkter vil være uendret for de fleste bedrifter. Som i tidligere år, er det konkurransesituasjonen og etterspørselen på hjemmemarkedet, som flest bedrifter venter vil begrense aktivitet i 2015, men noen bransjer fremhever også tilgang på faglært arbeidskraft, anleggskapasitet og tilgang på råvarer som mulige begrensninger.

Foto: ©Geir Harald Strand/NIBIO

5.1 Formål og gjennomføring

Formålet med konjunkturundersøkelsen er å undersøke hvordan bedrifter i norsk matindustri opplevde fjorårets utvikling, og hva som er deres forventninger for inneværende år. Undersøkelsen er gjennomført blant medlemmer i NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk og Norsk Landbrukssamvirke. Årets undersøkelse er den sekstende som er gjennomført i forbindelse med rapporten Mat og Industri, ble gjennomført i februar og resultatene ble først publisert i mars 2015. Spørreskjemaet ble sendt ut til 374 bedrifter og 123 av disse svarte. Svarene utgjør 33 prosent av alle bedriftene som fikk mulighet til å svare. Samme antall bedrifter svarte på undersøkelsen i 2014, men svarprosenten er litt lavere fordi undersøkelsen ble sendt ut til flere bedrifter i år. Noen av bedriftene er store bedrifter som representerer en stor del av sysselsettingen i matindustrien. Når svarprosenten regnes i forhold til antall årsverk, representerer bedriftene som har svart, 69 prosent av de sysselsatte i populasjonen til undersøkelsen.¹⁶¹

Foto: ©Ivar Pettersen/NIBIO

¹⁶¹ Mer om gjennomføring og svarprosent finnes bakerst i dette kapitlet.

5.2 Resultater for matindustrien 2014

5.2.1 Økt omsetning og høyere priser

Totalt oppgir 67 prosent av bedriftene at omsetningen økte i 2014, og svarene tyder på at både økt produksjonsvolum og prisvekst, men særlig økt produksjonsvolum, bidrar til dette. Meieri- og iskrembransjen er den bransjen med størst andel bedrifter som rapporterer om økt omsetning, fire av fem slike bedrifter oppgir en høyere omsetning i 2014. I korn- og fôrbransjen og drikkevarebransjen er det også en høy andel bedrifter som opplevde økt omsetning. En tredjedel av bedriftene i bakervarebransjen opplevde at omsetningen var lavere. Konserverindustrien har størst andel bedrifter med uendret omsetning, og en relativt lav andel bedrifter som oppgir en høyere omsetning. Utfra antall årsverk er det særlig de aller minste (1–4 årsverk) og de store bedriftene med over 50 årsverk i alle bransjer, som opplevde en økning i omsetningen.

Figur 5.1

Utvikling i bedriftenes omsetning i 2012–2014, sammenlignet med året før ($n=121$)¹⁶²

Omkring halvparten av bedriftene oppgir at *produksjonsvolumet* var høyere i 2014. Andelen er mye høyere blant bedriftene som også oppgir en høyere omsetning. I korn- og fôrbransjen svarte 82 prosent at de hadde høyere produksjonsvolum i 2014. I drikkevarebransjen var det også en høy andel bedrifter, 70 prosent, som hadde et høyere produksjonsvolum. Det er særlig de små bedriftene som oppgir at de hadde et høyere produksjonsvolum.

¹⁶² «Annet» inkluderer bedrifter med produksjon som dekker flere bransjer, produksjon av fisk og fiskevarer, margarin/olje/fett, potet og produksjon som ikke dekkes av andre bransjer.

Endringene i salg til hjemmemarkedet følger utviklingen i omsetning, og de fleste bedriftene rapporterer den samme utviklingen som for omsetning. Likevel er det en lavere andel (52 prosent) som angir at salget til hjemmemarkedet var større i 2014, enn som angir at omsetningen økte. Dette kan forklares med at økt omsetning også skyldes økte priser på produktene.. Totalt oppgir 55 prosent av bedriftene høyere priser i 2014. I meieri- og iskrembransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen rapporterer over 70 prosent av bedriftene om høyere priser. I drikkevarebransjen opplevde 70 prosent av bedriftene høyere priser. I de fleste bransjer er det kun en eller to bedrifter som oppgir at prisene var lavere i 2014.

Utviklingen på eksportmarkedet er ikke relevant for rundt 70 prosent av bedriftene. Litt over halvparten av bedriftene som eksporterer sine varer, oppgir at salget var uendret i 2014, mens resten var delt mellom mindre og større salg.

5.2.2 Godt resultat før skattekostnad

I overkant av 40 prosent av bedriftene oppgir at de hadde et bedre resultat før skattekostnad i 2014. Særlig i meieri- og iskrembransjen, konserverindustrien og drikkevarebransjen opplevde en stor andel bedrifter et bedre resultat før skattekostnad. Meieri- og iskrembransjen har i flere år utmerket seg ved at en stor andel bedrifter oppgir et økt resultat. Rundt halvparten av bedriftene i bakervarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen oppgir et lavere resultat før skattekostnad, og bare 24 prosent oppgir at resultatet ble høyere i 2014. Kjøttbransjen har stor spredning, med 43 prosent som oppgir et bedre resultat og 38 prosent som oppgir et lavere resultat. Det virker mest stabilt i korn- og fôrbransjen, der nesten halvparten av bedriftene oppgir et uendret resultat, sammenlignet med resultatet året før.

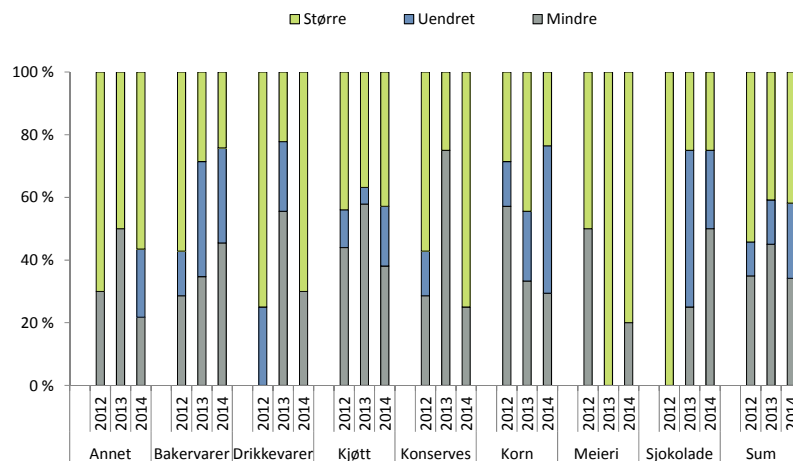
Særlig bedrifter med mellom 5 og 19 årsverk hadde et lavere resultat før skatt i 2014, sammenlignet med resultatet året før. I denne kategorien oppgir nesten 40 prosent av bedriftene at de fikk et lavere resultat. Totalt oppgir 32 prosent av bedriftene i alle bransjer et lavere resultat. Heller ikke de aller minste bedriftene, med mellom ett og fem årsverk, hadde noe bedre resultat som gruppe. Bare en bedrift oppga et bedre resultat. Resultatet var bedre blant både de største bedriftene og bedriftene med mellom 20 og 49 årsverk. I begge disse gruppene oppga over halvparten av bedriftene at de fikk et bedre resultat før skattekostnad i 2014.

Foto: ©Geir Harald Strand/NIBIO

Figur 5.2

Oppgitt utvikling i resultat før skattekostnad 2012–2014, sammenlignet med året før (n=117)

5.2.3 Stabil sysselsetting totalt, nedgang for de store

Halvparten av bedriftene hadde uendret sysselsetting i 2014. Gjennomsnittlig sysselsetting var høyere for 27 prosent av bedriftene, mens en litt lavere andel hadde i gjennomsnitt lavere sysselsetting i 2014. Både meieri- og iskrembransjen (50 prosent) og drikkevarebransjen (40 prosent) hadde en høyere andel bedrifter som svarte at de hadde høyere sysselsetting. Sysselsettingen var uendret for en stor andel bedrifter i konserverindustrien, korn- og fôrbransjen og drikkevarebransjen, hvor over 60 prosent av bedriftene oppgir at sysselsettingen var uendret i 2014. Sjokolade- og sukkervarebransjen utmerker seg ved at alle bedriftene hadde lavere sysselsetting.

Over halvparten av bedriftene med mer enn 100 årsverk oppgir at gjennomsnittlig sysselsetting var lavere i 2014. I fjorårets undersøkelse oppga en stor andel (84 prosent) store bedrifter med over 100 årsverk, at de hadde økt sin sysselsetting. Til sammenligning viser tall fra Statistisk Sentralbyrå sin nasjonalregnskapsstatistikk, at sysselsettingen i matindustrien økte med kun 0,4 prosent fra 2013 til 2014. I 2013 økte sysselsettingen med 2,0 prosent fra 2012 til 2013.¹⁶³ Bedriftene som svarte på undersøkelsen, ser dermed ut til å reflektere utviklingen i hele matindustrien.

¹⁶³ SSB (2015), *Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. prosentvis endring fra samme periode året før*, Tabell: 09174: Lønn, sysselsetting og produktivitet, etter næring. lastet ned 27.02.2015.

Figur 5.3

Oppgitt utvikling i sysselsetting 2012–2014, sammenlignet med året før, (n=120)

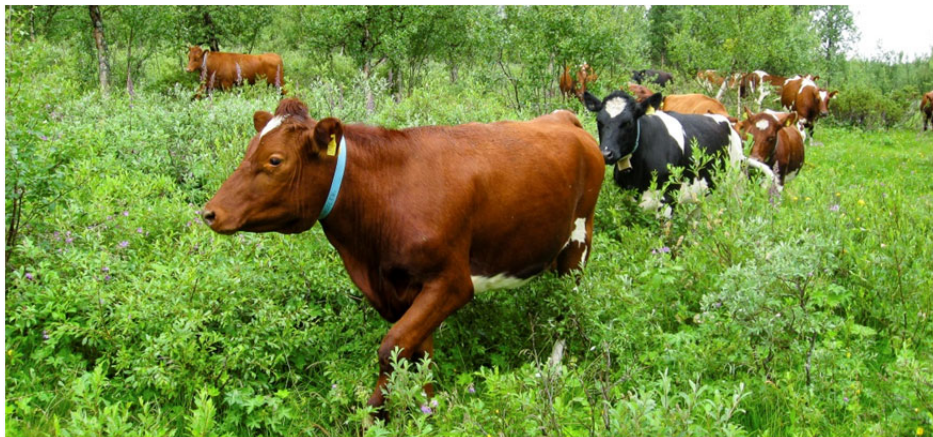
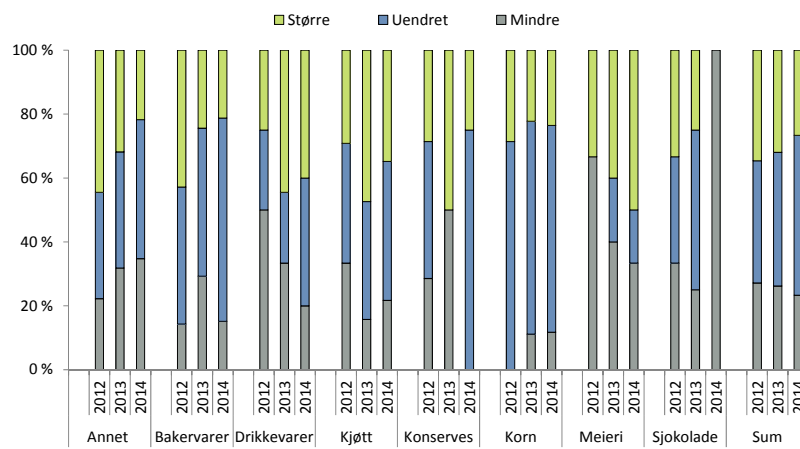

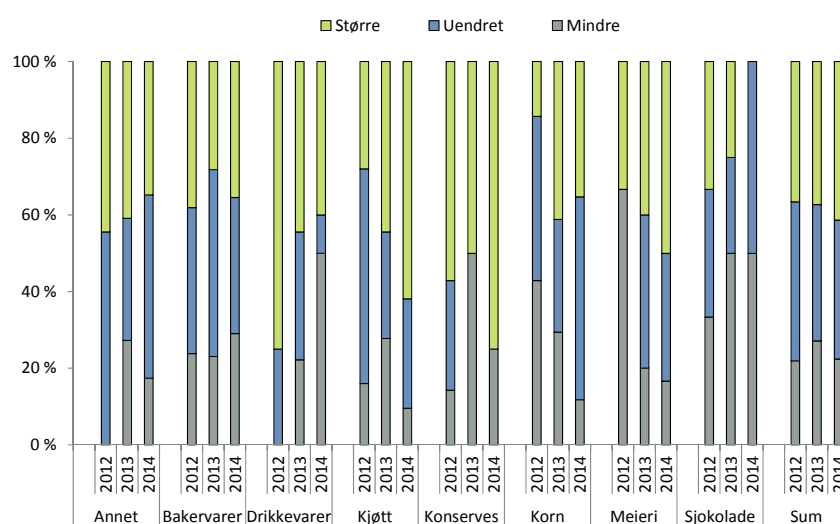
Foto: ©Geir Harald Strand/NIBIO

5.2.4 Økning i investeringer

Nasjonalregnskapsstatistikken for 2013 viste en reduksjon i bruttoinvesteringer i fast realkapital i nærings-, drikkevare- og tobakksindustrien på 11,5 prosent¹⁶⁴ i volum. For 2014 viser den samme statistikken en økning på 15,6 prosent. I konjunkturundersøkelsen oppgir 41 prosent av bedriftene at de hadde større bruttoinvesteringer i 2014 sammenlignet med året før. Ser vi på svarene de to foregående årene, er dette en liten økning. Konserverindustrien utmerker seg ved at tre av fire bedrifter oppgir at de økte sine investeringer i 2014. Også i kjøttbransjen oppgir en høy andel bedrifter, over 60 prosent, at de økte sine investeringer. To av fire bedrifter i sjokolade- og sukkervarebransjen holdt investeringer på et uendret nivå, mens de to resterende reduserte brutto investeringer i 2014. I drikkevarebransjen reduserte også halvparten av bedriftene sine investeringer. Sammenlignet med svarene fra de to foregående år, er dette en redusert investering i denne bransjen. Det er ingen betydelige forskjeller mellom store og små bedrifter når det gjelder brutto investeringer.

Figur 5.4

Oppgitt utvikling i investeringer, 2012–2014, sammenlignet med året før (n=116)

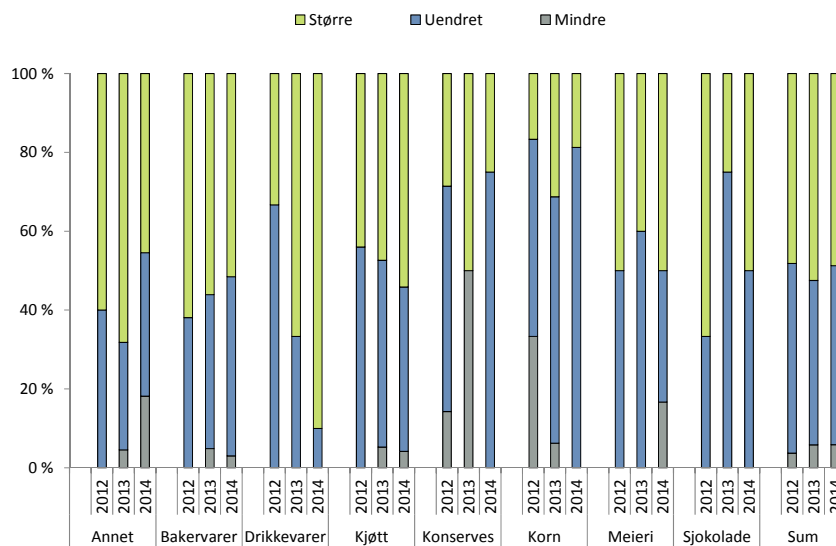
¹⁶⁴ SSB (2015), *Bruttoinvestering i fast realkapital. Volumendring, årlig (prosent)* Tabell: 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter art og næring, lastet ned 27.02.2015.

5.2.5 Stor innovasjonsevne blant de små

Antall nye produkter i 2014 blir brukt som et mål på innovasjonsevne blant bedriftene. Halvparten av bedriftene (49 prosent) oppgir at de økte antall nye produkter i 2014, og nesten halvparten (45 prosent) oppgir at antall nye produkter var uendret. Svært få bedrifter, 6 prosent, oppgir at antallet nye produkter ble redusert i 2014, sammenlignet med året før. Drikkevarebransjen utmerker seg ved at 90 prosent av bedriftene økte antallet nye produkter i 2014. Innovasjonsevnen er relativt høy også i bakervarebransjen, hvor over halvparten av bedriftene hadde flere nye produkter. I både meieri- og iskrembransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen økte halvparten av bedriftene antallet nye produkter. Andelen bedrifter som oppgir økt antall nye produkter i 2014, er størst for de aller minste bedriftene (ett til fire årsverk).

Figur 5.5

Oppgitt utvikling i antall nye produkter, 2012–2014 sammenlignet med året før, (n=119)

5.2.6 Bransjevis oppsummering

Tabell 5.1 er en kort, bransjevis oppsummering av bedriftenes vurderinger av omsetning, årsresultat, sysselsetting, investering og innovasjon, sammenlignet med året før.

Tabell 5.1

Oppsummering av utvikling i 2014 for de ulike bransjene

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Annet ¹⁶⁵	n/+	Stor andel bedrifter med økt omsetning, rundt halvparten av bedriftene hadde bedre resultat. Liten andel med økt sysselsetting.
Bakerverer	–	Halvparten av bedriftene har lavere resultat før skattekostnad. Sysselsetting og antall nye produkter er uendret.
Drikkevarer	+	Større omsetning og resultat før skattekostnad. Stabil sysselsetting og stor andel med reduserte investeringer. Meget stor innovasjonsevne. Høy svarprosent.
Kjøtt	n	Litt større omsetning, noe lavere eller uendret resultat før skattekostnad. Stabil sysselsetting og økte investeringer. Større eller stabil innovasjonsevne. Lav svarprosent.
Konserver	+	Stabil omsetning, sysselsetting og innovasjonsevne. Bedre resultat før skattekostnad og større investeringer.
Korn	n	Større omsetning og stabilt eller lavere resultat før skattekostnad. Sysselsetting, investeringer og innovasjonsevne er stabilt.
Meieri og iskrem	+(+)	Økt omsetning og bedre resultat før skattekostnad. Litt økning i sysselsetting og investeringer. Stabil innovasjonsevne. Høy svarprosent.
Sjokolade	n/–	Større omsetning, lavere resultat før skattekostnad og mindre sysselsetting. Uendret eller mindre investeringer og uendret eller større innovasjonsevne. Meget høy svarprosent.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, – er negativ, – – er sterkt negativ

¹⁶⁵ «Annet» inkluderer bedrifter med produksjon som dekker flere bransjer, produksjon av fisk og fiskevarer, margarin/olje/fett, potet og produksjon som ikke dekkes av andre bransjer.

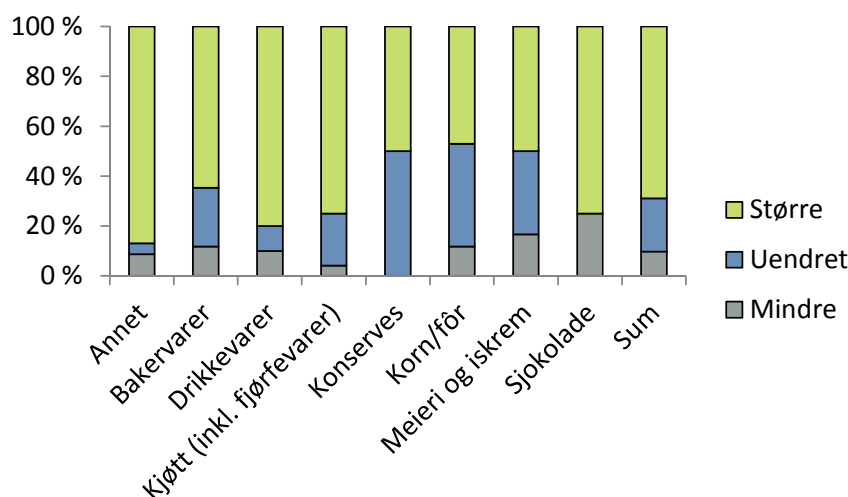
5.3 Forventninger til 2015

5.3.1 Fortsatt tro på omsetningsvekst, særlig blant de store bedriftene

Nesten 70 prosent av bedriftene forventer økt omsetning i 2015. Bare 10 prosent forventer lavere omsetning. Andelen bedrifter som forventer økt omsetning endrer seg ikke mye fra år til år og har vært nær 70 prosent også de to foregående årene. Derimot er det noen forskjeller mellom bransjene. Andelen bedrifter som forventer økt omsetning, er større i kategorien «annet» og i drikkevarebransjen, med henholdsvis 87 og 80 prosent. I kjøttbransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er det også en relativt høy andel bedrifter som forventer økt omsetning i 2015. Forventningen til økt omsetning er også større blant bedriftene med over 100 årsverk, 78 prosent av bedriftene med over 100 årsverk forventer økt omsetning.

Figur 5.6

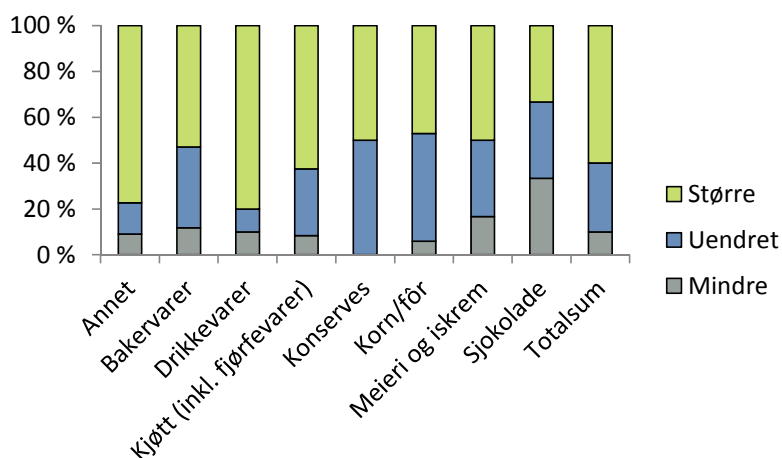
Forventninger til omsetning i 2015 (n=122)

Forventninger til omsetning er nært korrelert til forventninger om produksjonsvolum, men det er færre bedrifter som forventer økt produksjon (60 prosent) enn økt omsetning. En litt større andel (30 prosent) forventer uendret produksjon enn uendret omsetning i 2015.

Figur 5.7

Forventninger til produksjonsvolum i 2015 (n=120)

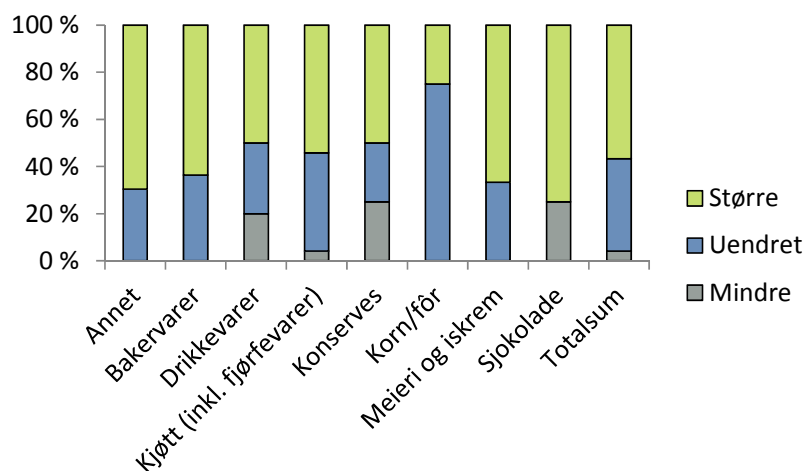

Over 60 prosent av bedriftene forventer et økt salg til hjemmemarkedet i 2015. Det er lavere forventninger til eksportmarkedet. Blant de 37 prosentene bedrifter som eksporterer, er det bare 25 prosent som forventer økt salg, mens 65 prosent forventer et uendret salg til eksportmarkedet i 2015. Forventningene er imidlertid større blant de eksporterende bedriftene i drikkevarebransjen, hvor 67 prosent forventer et økt salg. Konservesindustrien er delt, halvparten forventer et økt salg og den andre halvparten forventer et uendret salg til eksportmarkedet i 2015.

Litt over halvparten av bedriftene forventer økte priser på deres varer i 2015. Det er særlig i sjokolade- og sukkervarebransjen og kategorien «annet», at mange bedrifter forventer økte priser. I korn- og fôrbransjen forventer de fleste bedriftene uendrede priser. Noen bedrifter i drikkevare-, kjøtt, konserves- og sjokolade- og sukkervarebransjen forventer lavere priser, men til sammen utgjør disse en svært liten andel av svarene (4 prosent). Også på dette spørsmålet er det særlig de store bedriftene som forventer en økning.

Figur 5.8

Forventninger til priser i 2015 (n=120)

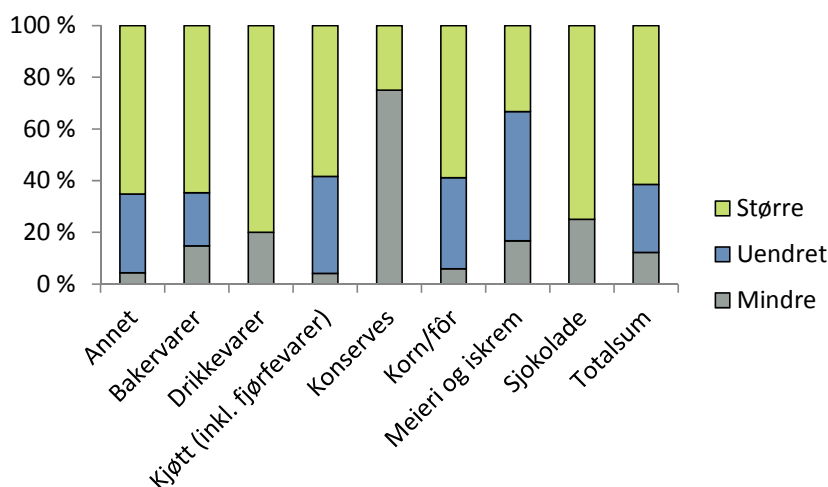

5.3.2 Bedre resultat før skatt, særlig for de store bedriftene

Over 60 prosent av bedriftene forventer et bedre resultat før skatt i 2015. Særlig i drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er det en høy andel bedrifter som forventer bedre resultat. I konservesindustrien forventer tre av fire bedrifter et lavere resultat i 2015, selv om de samme bedriftene forventer økt eller uendret omsetning. Til sammen er det kun 12 prosent som forventer et lavere resultat, og disse finner vi i alle bransjer. Igjen er det en større andel blant de store bedriftene med over 100 årsverk, som forventer bedre resultat (67 prosent). Forventningene blant bedriftene med mellom 50 og 99 årsverk er lavere, Her forventer 38 prosent et bedre resultat, og samme andel forventer et dårligere resultat.

Figur 5.9

Forventninger til resultat før skattekostnad i 2015 (n=122)

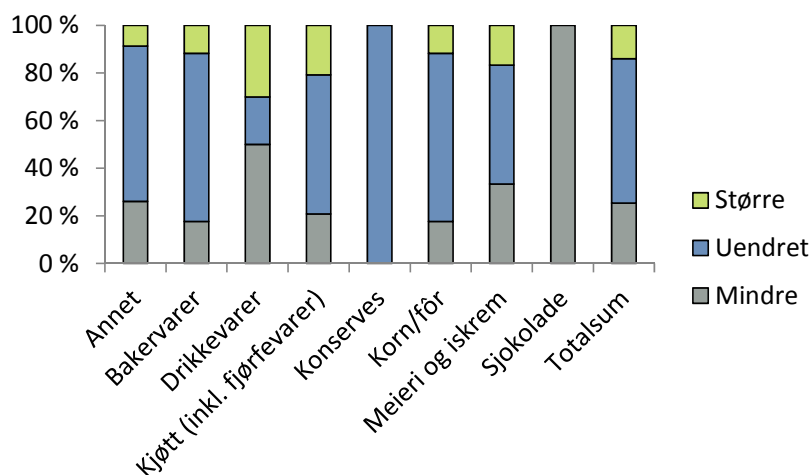

5.3.3 Uendret eller lavere sysselsetting

Flere bedrifter forventer heller at gjennomsnittlig sysselsetting blir lavere enn høyere i 2015. Bare 14 prosent av bedriftene forventer en høyere sysselsetting, mens 25 prosent forventer lavere sysselsetting. Den største andelen, 60 prosent, forventer likevel en uendret sysselsetting. Sammenlignet med tidligere år, er dette lavt. Andelen bedrifter som forventer lavere sysselsetting, er høyere sammenlignet med fjorårets undersøkelse. I sjokolade- og sukkervarebransjen forventer alle bedriftene en lavere sysselsetting. Også i drikkevarebransjen forventer mange bedrifter (fem bedrifter/50 prosent) lavere sysselsetting, men i denne bransjen er det også en relativt stor andel (30 prosent) som forventer økt sysselsetting. De store bedriftene med over 100 årsverk, utmerker seg igjen ved at over halvparten forventer lavere sysselsetting.

Figur 5.10

Forventninger til sysselsetting i 2015 (n=122)

5.3.4 Stabil investerings- og innovasjonsvilje

Nesten halvparten av bedriftene forventer at investeringer i 2015 vil holde seg på samme nivå som i 2014. Resten av bedriftene er fordelt på de som forventer større investeringer i 2015 (26 prosent) og mindre investeringer (25 prosent). En stor andel som forventer økte investeringer, finner vi i kjøttbransjen, der 41 prosent av bedriftene forventer økte investeringer. I drikkevarebransjen er det også en relativt stor andel som forventer økte investeringer (33 prosent), men i denne bransjen er det også en stor andel som forventer at investeringene vil være på et lavere nivå i 2015 enn i 2014. Halvparten av bedriftene i konservesindustrien og sjokolade- og sukkervarebransjen forventer også mindre investeringer i 2015. I konservesindustrien er det ingen bedrifter som forventer økte investeringer. Også i meieri- og iskrembransjen og bakervarebransjen er det små andeler (15–17 prosent) som forventer økte investeringer.

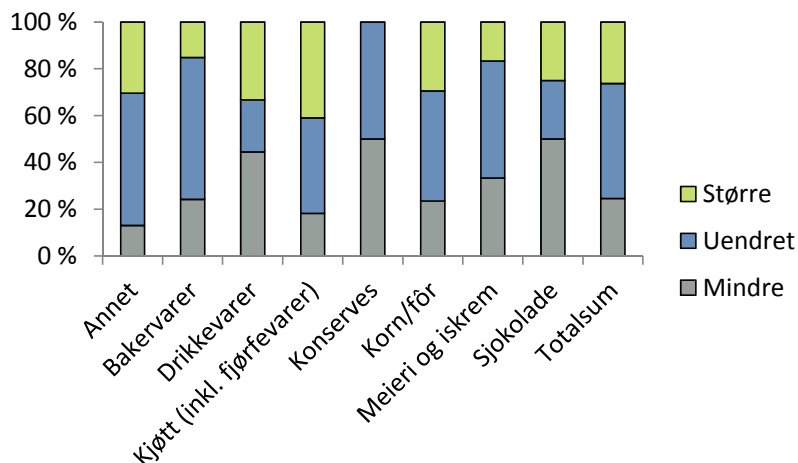
Blant de små bedriftene forventer størsteparten å holde investeringene på et uendret nivå i 2015. Blant de store bedriftene, utgjør andel som skal redusere investeringsnivået, den største andelen (44 prosent). Også av bedriftene med 50 til 99 årsverk, forventer en høy andel (38 prosent) å redusere investeringene, mens den største andelen av dem (50 prosent) skal holde investeringene på samme nivå.

For noen bedrifter, kanskje særlig de små, vil investeringer foregå i rykk og napp. Hvis bedriften investerte mye i 2014, vil den kanskje redusere investeringene i 2015. Forventninger til investeringer i inneværende år blant de bedriftene som oppga at de økte investeringene i 2014, er jevnt fordelt på mindre (35 prosent), større (35 prosent) og uendret (30 prosent). Altså skal en

stor andel av de som økte sine investeringer i 2014, fortsette å øke sine investeringer i 2015.

Figur 5.11

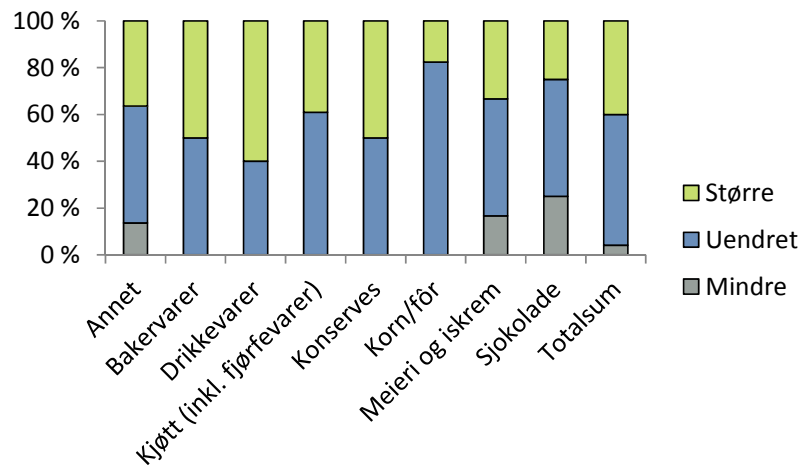
Forventninger til investeringer i 2015 (n=118)

Figur 5.12 viser bedriftenes forventninger til antall nye produkter i 2015. Den største andelen, 56 prosent av bedriftene, forventer et uendret antall nye produkter. Størst andel bedrifter som forventer et økt antall nye produkter finner vi i drikkevarebransjen (60 prosent), konservesindustrien (50 prosent) og bakervarebransjen (50 prosent). Det er kun i kategorien «annet», i meieri- og iskrembransjen og i sjokolade- og sukkervarebransjen at vi finner bedrifter som forventer et lavere antall nye produkter i 2015, og totalt sett utgjør disse en svært liten andel bedrifter. Deler vi opp bedriftene etter størrelse (antall årsverk), er det størst andel av de aller minste bedriftene, med ett til fire årsverk, som forventer et økt antall nye produkter i 2015 (75 prosent).

Figur 5.12

Forventninger til antall nye produkter i 2015 (n=121)

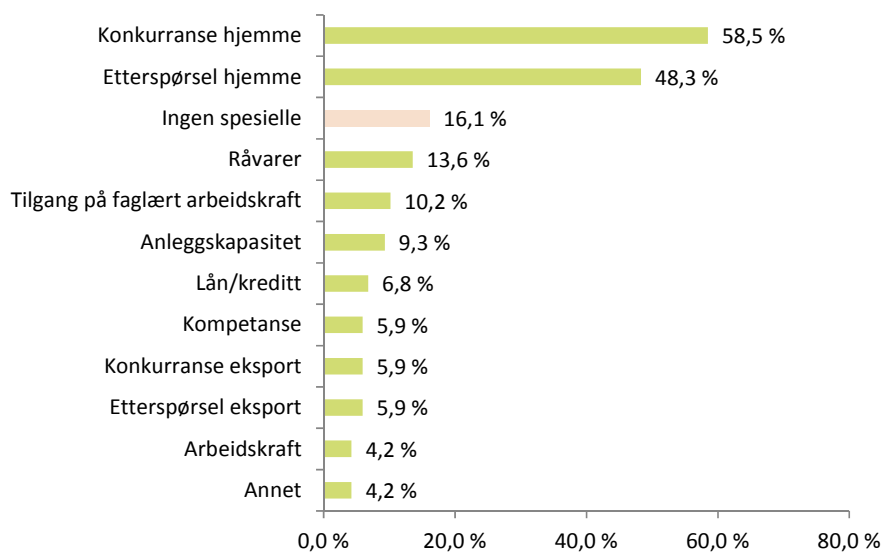
5.3.5 Hjemmemarkedet begrenser aktivitet

I undersøkelsen blir bedriftene bedt om å angi hvilke faktorer som kan forventes å begrense deres aktivitet i 2015. Figur 13 viser at de to faktorene som i størst grad forventes å kunne begrense aktiviteten, er økt konkurranse og lavere etterspørsel på hjemmemarkedet. Konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet betyr for de fleste bedriftene at de opplever økt konkurranse. Dette kan gi lavere markedsandel, noe som vil begrense aktiviteten for bedriften. Det kan imidlertid også være andre forhold ved konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet som kan begrense bedriftens aktivitet, som for eksempel tilgang til dagligvarehandelen. Etterspørsel på hjemmemarkedet er oppgitt som begrensende faktor for aktivitet av nesten halvparten av bedriftene.

Mer enn en tredjedel av bedriftene oppgir både konkurransesituasjonen og etterspørselen på hjemmemarkedet som begrensende. I tidligere års undersøkelser er det også disse to forholdene som dominerer. Det har vært en litt økende andel bedrifter som oppgir dette de siste årene. Bedrifter i alle bransjer oppgir disse forholdene som begrensende, men det er en særlig stor andel i konservesindustrien, korn- og fôrbransjen og meieri- og iskrembransjen, som oppgir etterspørsel på hjemmemarkedet som begrensende. Konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet er også utfordrende for konservesindustrien. Også en stor andel i kjøttbransjen og i kategorien «annet» oppgir dette forholdet som begrensende i 2015.

Figur 5.13

Faktorer som ventes å begrense aktivitet i 2015, (n=118)

En stor andel av bedriftene i enkelte bransjer oppgir også flere av de andre forholdene som begrensende. Totalt er tilgang på råvarer oppgitt som begrensende av 13,6 prosent av bedriftene. For så mange som 28 prosent av bedriftene i kjøttbransjen er tilgang på råvarer en utfordring. For rundt 12 prosent av bedrif-

Foto: ©Erik Burås/Studio B13

tene i kategorien «annet», bakervarebransjen og korn- og fôrbransjen, er tilgang på råvarer en begrensende faktor. I de andre bransjene er det ingen bedrifter som oppgir tilgang på råvare som begrensende. Nesten en fjerdedel av bedriftene i bakervarebransjen oppgir tilgang på faglært arbeidskraft som begrensende for aktiviteten i 2015. Kun bedrifter i bakervarebransjen, og noen få bedrifter i drikkevarerbransjen og kjøttbransjen, oppgir tilgang på faglært arbeidskraft som begrensende for aktiviteten.

Det er særlig i drikkevarerbransjen at anleggskapasitet kan være begrensende; 30 prosent oppgir at dette er begrensende i 2015, like mange som oppgir

konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet som begrensende. Drikkevarebransjen utmerker seg også ved at en relativt høy andel bedrifter (20 prosent) oppgir tilgang på kompetanse og lån eller kreditt som begrensende for aktivitet i 2015. Tilgang på arbeidskraft, og særlig faglært arbeidskraft, er oppgitt som en begrensning kun av bedrifter med mellom 1 og 49 årsverk. De litt større bedriftene har dermed bedre tilgang på arbeidskraft. Det er også en større andel av store bedriftene, fra 50 årsverk og oppover, som angir både konkurransesituasjonen og etterspørsel hjemme som begrensninger for aktivitet i 2015.

Ut fra svarene i undersøkelsen, eksporterer 29 prosent av bedriftene deler av produksjonen. Av disse oppgir 19 prosent at konkurransesituasjonen på eksportmarkedet og/eller at etterspørsel på eksportmarkedet, er forventet å begrense aktivitet i 2015. Likevel er det en større andel av de eksporterende bedriftene som oppgir forhold på hjemmemarkedet som begrensninger for aktivitet i 2015.

Foto: ©Erik Burås/Studio B13

5.3.6 Bransjevis oppsummering

Tabell 5.2 er en kort oppsummering av bedriftenes svar på forventninger for 2015, fordelt på de ulike bransjene. Denne oppsummeringen er basert på bedriftenes svar på forventet utvikling for det inneværende året samt hvilke faktorer som kan ventes å være begrensende.

Tabell 5.2

Oppsummering av forventninger til 2015 i de ulike bransjene

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Annet	+	Forventninger om øk omsetning, produksjonsvolum, priser og resultat før skattekostnad. Lavere eller uendret sysselsetting og stabil eller høyere investeringer og antall nye produkter
Bakervarer	n/+	Forventninger om økt omsetning og bedre resultat. Stabilt nivå på sysselsetting og investeringer. Økt eller uendret antall nye produkter. Mangel på faglært arbeidskraft kan være begrensende for noen bedrifter.
Drikkevarer	+	Forventninger om økt omsetning, produksjon og resultat før skattekostnad. Priser og antall nye produkter uendret eller økning. Mindre sysselsetting og investeringer. Anleggskapasitet kan begrense aktiviteten for noen bedrifter.
Kjøtt	n/+	Forventninger om økt omsetning og produksjon. Økte eller uendrede priser og resultat, investering og antall nye produkter. Stabil sysselsetting. Tilgang på råvarer kan begrense aktiviteten for noen bedrifter.
Konserver	n/-	Økt eller uendret omsetning, produksjon og antall nye produkter. Lavere resultat, stabil sysselsetting og uendret eller mindre investeringer. Konkurransesituasjonen og etterspørselen er særlig begrensende.
Korn/fôr	n	Forventninger om økte eller uendret omsetning, produksjon og resultat. Stabile priser, sysselsetting, investeringer og antall nye produkter.
Meieri og iskrem	+	Forventninger om økte eller uendret omsetning, produksjon og resultat. Høyere priser, uendret eller litt mindre sysselsetting og investering. Stabilt antall nye produkter. Etterspørsel på hjemmemarked er særlig begrensende.
Sjokolade	+	Forventninger om økt omsetning og resultat. Uendret produksjonsvolum og antall nye produkter. Lavere sysselsetting og investeringer.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

5.4 Forskning og utvikling

Forskning og utviklingsarbeid er grunnleggende for at matindustrien skal kunne produsere mat som er tilpasset etterspørsel fra forbrukerne og til en akseptabel pris. Det kan dokumenteres at veksten i fremgangsrike bedrifter og bransjer skyldes en generell faglig oppdatering, som bruk av ny teknologi, nye produksjonsmetoder, produktutvikling og bedre måter å organisere arbeidet på.

5.4.1 Midler brukt til forskning og utvikling

Tabell 5.3 viser hvor stor andel av bedriftene innen hver bransje som bruker interne midler på forskning og (produkt-) utvikling. Over halvparten av bedriftene bruker egne midler på utvikling, mens 15 prosent av bedriftene bruker egne midler på forskning. Det er noen forskjeller mellom bransjene. Alle bedriftene i konserverindustrien bruker midler på utvikling, men ingen bruker midler på forskning. Den største andelen bedrifter som bruker midler på forskning, finner vi i sjokolade- og sukkervarebransjen, kjøttbransjen og i kategorien «annet». I tillegg til i konserverindustrien, er det en stor andel bedrifter som bruker midler på utvikling i drikkevarebransjen, meieri- og iskrembransjen, i «annet» og i sjokolade- og sukkervarebransjen. Ikke i noen bransjer bruker bedrifter kun midler på forskning, men 25 prosent av bedriftene som driver med utvikling, driver også med forskning. Det er flere av de store bedriftene enn av de små som bruker midler på utvikling; over 90 prosent av bedriftene med over 100 årsverk gjør det. Blant bedriftene med ett til ni årsverk, er det bare 42 prosent som driver med utvikling. Det samme gjelder forskning, men det finnes også små bedrifter som bruker midler på forskning.

Tabell 5.3

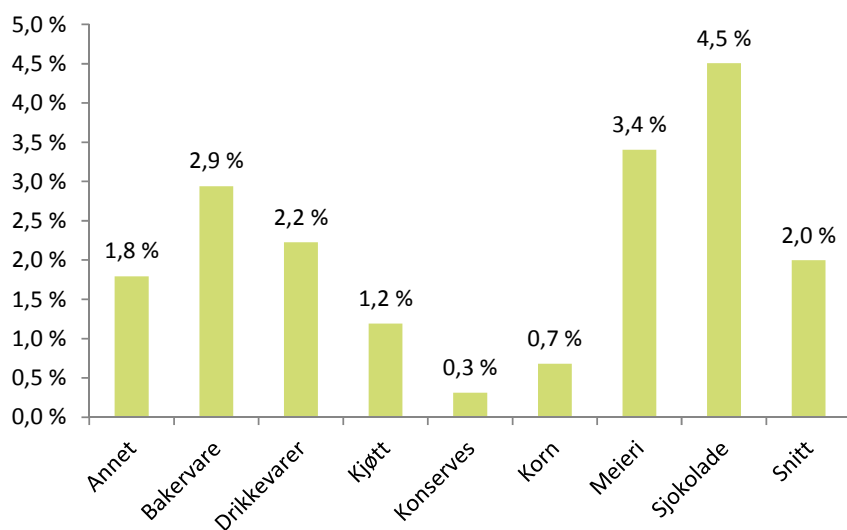
Andel av bedrifter som oppgir at bedriften som bruker interne midler på utvikling og forskning, fordelt på bransjer, 2014 (n=123)

Bransje	Utvikling	Forskning
Annet	78,3 %	21,74 %
Bakerverer	35,3 %	2,9 %
Drikkevarer	90,0 %	10,0 %
Kjøtt	56,0 %	24,0 %
Konserver	100,0 %	0,0 %
Korn	35,3 %	17,7 %
Meieri- og iskrem	83,3 %	16,7 %
Sjokolade	75,0 %	25,0 %
Gjennomsnitt alle bransjer	57,7 %	14,6 %

Ikke alle bedrifter oppgir beløpet som brukes til forskning og utvikling, men de som oppgir dette tallet, brukte i gjennomsnitt 4,7 millioner kroner på utvikling og 4,7 millioner kroner på forskning i 2014. Figur 5.14 viser hvor mye midler som blir brukt til utvikling, som andel av omsetningen. I snitt bruker bedriftene 2,0 prosent av omsetningen til utvikling, men tallet varierer en del fra bransje til bransje. Konserverindustrien har den laveste andelen, med 0,3 prosent av omsetningen, I sjokolade- og sukkervarebransjen blir det brukt 4,5 prosent av omsetning på utvikling. Meieri- og iskrembransjen bruker også relativt mye midler på utvikling (3,4 prosent av omsetningen).

Figur 5.14

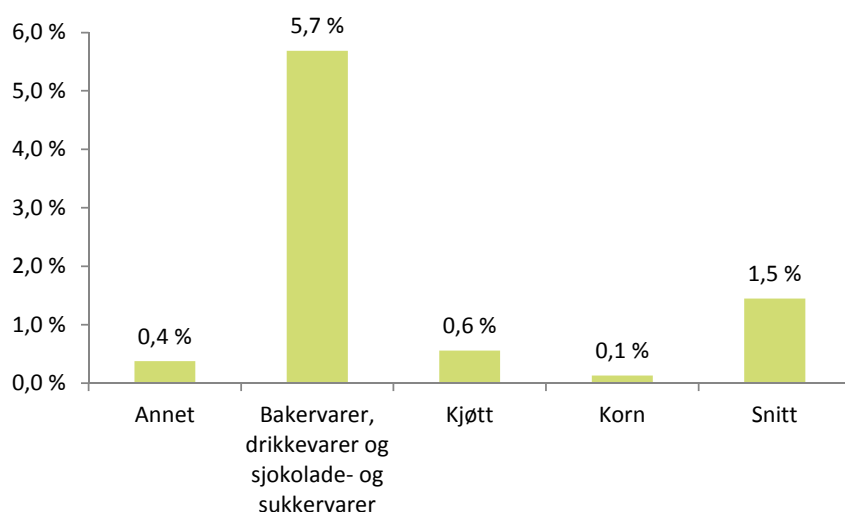
Midler benyttet til utvikling i prosent av bedriftenes omsetning. Kun bedrifter som har oppgitt omtrentlig brukt til utvikling i 2014 er med i utvalget, (n=63, minimum 3 i hver bransje)

Figur 5.15 viser hvor mye midler som er brukt til forskning som andel av omsetningen. Siden det er relativt få bedrifter som oppgir beløp som er brukt på forskning, er noen bransjer slått sammen. De bedriftene som driver med forskning, bruker i gjennomsnitt 1,5 prosent av sin omsetning på dette. Ingen bedrifter bruker med enn 10 prosent av omsetning på forskning. Det er bedrifter i samlekategorien med bedrifter fra bakervarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade og sukkervarebransjen, som bruker mest midler på forskning i forhold til bedriftens omsetning.

Figur 5.15

Midler benyttet til forskning i prosent av bedriftenes omsetning. Kun bedrifter som har oppgitt omtrentlig beløp de brukte til forskning i 2014 er med i utvalget, (n=15, minimum 3 i hver gruppe)

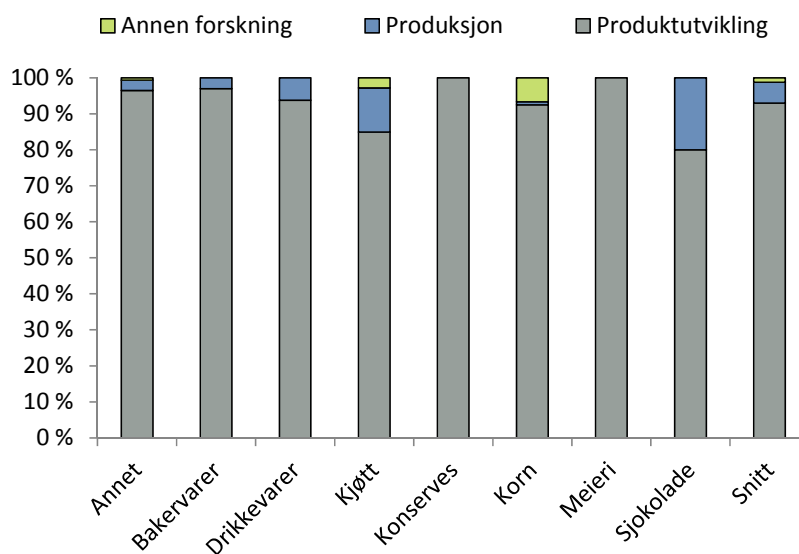
Bare 15 bedrifter oppgir hvor mange årsverk de brukte på forskning i 2015, men for bare 11 bedrifter er dette over null. I gjennomsnitt bruker bedriftene 2,2 årsverk på forskning, men det er to bedrifter som drar gjennomsnittet opp og de fleste bedriftene brukte rundt ett årsverk.

5.4.2 Innovasjon i fokus

Figur 5.16 viser hvordan midler til forskning og utvikling fordeler seg på produktutvikling, forskning på produksjon og annen forskning. Produktutvikling er helt dominerende i alle bransjer, bortsett fra sjokolade- og sukkervarebransjen og kjøttbransjen, der henholdsvis 22 og 13 prosent av de samlede midlene til forskning og utvikling brukes til forskning på produksjon. Korn- og fôrbransjen er den eneste bransjen hvor mer enn tre prosent av midlene til forskning og utvikling blir bruk til forskning.

Figur 5.16

Forskning innen produktutvikling, produksjon og annet, (n=63)

5.5 Mer om gjennomføring og svarprosent

Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved hjelp av spørreundersøkelsesverktøyet Analyzer i februar 2015. NHO Mat og Drikke sto for utsendelse, puring og kvalitetssikring av svarene, mens NILF¹⁶⁶ har stått for analyse og presentasjon av resultatene. Bedriftene som svarte på undersøkelsen, er kategorisert i åtte ulike bransjer. Tabell 5.4 viser hvor mange bedrifter det er i hver bransje. Svarprosenten varierer litt fra spørsmål til. Hvor mange som svarte på det enkelte spørsmål angis i parentes (n=123).

Noen bransjer er godt representert i undersøkelsen, med en svarprosent på over 50. Svarprosenten er lavest i kjøttbransjen og i bakervarebransjen. I disse to bransjene er det også flest bedrifter, slik at det er mange svar til tross for en lav svarprosent. Regner vi utfra antall sysselsatte i den enkelte bransje, har bakervarebransjen fortsatt en lav svarprosent. I alle andre bransjer er svarprosenten betraktelig bedre, og over 60 prosent av de sysselsatte er representert av bedriftene som har svart.

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁶⁶ Fra 1. juli 2015 ble NIBIO opprettet som en fusjon av NILF, Skog og landskap og Bioforsk.

Tabell 5.4

Bransjegruppering og antall bedrifter

Bransje	Beskrivelse	Antall svar 2015	Andel bedrifter i bransje	Andel ansatte i bransje
Bakervarebransjen	Bakeri, konditori, industribakere ol.	34	23,8 %	26,7 %
Drikkevarer	Bryggeri og mineralvann	10	55,6 %	72,3 %
Kjøttbransjen	Kjøtt, egg og fjørfe	25	23,6 %	68,2 %
Konservesindustrien	Konserves	4	57,1 %	72,0 %
Korn- og fôrbransjen	Korn, fôr og møller	17	42,5 %	60,6 %
Sjokolade- og sukkervarebransjen	Sjokolade og sukkervarer	4	100 %	100 %
Meieri og iskrem	Meieri/iskrem	6	50,0 %	91,7 %
Annet	Bedrifter med produksjon som dekker flere bransjer (4), produksjon av fisk og fiskevarer (5), margarin/olje/fett (1), potet (3) og produksjon som ikke dekkes av andre bransjer (10).	23	52,3 %	77,4 %
TOTALT		123	39,2 %	68,0 %

Årets konjunktundersøkelse omfatter mange av de største bedriftene, målt i sysselsetting innen de fleste bransjer. Blant bedriftene som har svart, er gjennomsnittet 173 årsverk. I matindustrien var gjennomsnittet 24 sysselsatte i 2012. Det høye gjennomsnittet for antall årsverk blant bedriftene i undersøkelsen, kan forklares av at ti prosent av bedriftene har mer enn 1 000 årsverk. Det er altså store forskjeller i antall årsverk blant bedriftene som har svart på undersøkelsen. Tabell 5 viser antall og andel svar innen hver størrelseskategori. Nesten halvparten av bedriftene som har svart, har mellom 5 og 19 årsverk. I bakervarebransjen tilhører over halvparten av bedriftene som har svart denne størrelseskategorien.

Gjennomsnittlig antall årsverk er klart høyest i meieri- og iskrembransjen, etterfulgt av kjøttbransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen, som alle har et gjennomsnitt på over 200 årsverk. I bakerbransjen er gjennomsnittet 36 årsverk, og bare tre av bedriftene som har svart, har over 50 årsverk. I kjøttbransjen har over 70 prosent av bedriftene under 50 årsverk, men noen få av de bedriftene som svarer trekker gjennomsnittet opp.

Bedriftene som fikk mulighet til å svare, hadde til sammen 30 798 årsverk i 2014, mens bedriftene som svarer, representerer 21 264 årsverk totalt. Til sammenligning hadde matindustrien totalt 49 100 årsverk i 2014¹⁶⁷, inkludert fiskevarebransjen. Ansatte i bedrifter i fiskevarebransjen utgjør nesten 20 prosent av totalt antall sysselsatte i matindustrien¹⁶⁸. Svært få av disse bedriftene er med i undersøkelsen. Hvis vi ekskluderer fiskevarebransjen, representerer svarene dermed mer enn halvparten av totalt antall sysselsatte.

Tabell 5.5

Svarene fordelt på størrelse etter antall årsverk i bedriften

Antall årsverk	Antall svar 2015	Andel svar
1–4 årsverk	8	6,5 %
5–19 årsverk	51	41,5 %
20–49 årsverk	29	23,6 %
50–99 årsverk	8	6,5 %
100 + årsverk	27	22,0 %
TOTALT	123	100 %

¹⁶⁷ SSB (2015): Tabell: 09174: Lønn, sysselsetting og produktivitet, etter næring

¹⁶⁸ Beregnet utfra foreløpige tall fra SSB: Tabell: 07427: Hovedtall for foretak i industri, etter næring (SN2007). Foreløpige tall. Lastet ned 10.03.2015.

Referanser

EFTA (2015). Free trade agreements, hentet fra: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements>, 07.07.2015.

Eurapaportalen (2013). Vil forenkle og stramme inn regelverket for mattrygghet, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/landbruk-og-mat/nyheter-landbruk-mat.html?contentid=732032&id=686537>. 29.08.2013.

Eurapaportalen (2014). Informasjon om Norges samarbeid med EU. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/forskning-og-utdanning/forskning.html?id=685831>, 13.10.14.

European Commission (2009). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions- A better functioning food supply chain in Europe. COM/2009/0591. Brussel, 28.10.2009.

European Commission (2013). The 5 targets for the EU in 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm, 24.06.13.

European Commission (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and social committee and the Committee of the Regions- For a European Industrial Renaissance. COM/2014/0014. Brussel, 22.1.2014.

European Commission (2014). High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain. 15. Oktober 2014.

European Commission (2015). Agri-food trade in 2014: EU-US interaction strengthened, MAP 2015-1. Hentet fra: http://ec.europa.eu/agriculture/newsroom/216_en.htm, 01.08.2015.

European Commission (2015). Background on the EU food supply chain, hentet fra http://ec.europa.eu/competition/sectors/agriculture/overview_en.html, 12.08.2015.

European Technology Platform (2014). Strategic Research and Innovation Agenda 2015-2020 and Beyond, November 2014.

FAO (2015). FAO Food Price Index. Hentet fra: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, 17. Juli 2015.
Flesland Markedsinformasjoner. Storhusholdningsmarkedet 2015/16

FoodDrinkEurope (2014). Data and Trends of the European food and drink industry 2013-2014. Hentet fra: <http://www.fooddrinkeurope.eu/S=0/publication/data-trends-of-the-european-food-and-drink-industry-2013-2014/>, 10.08.2015.

Gabrielsen, S. T. (2010). Betydningen av ulike vertikale relasjoner på konkurranseforholdet i verdikjeden for mat. Rapport avlevert matkjedeutvalget. UiB.

Handelsbladet FK. Dagligvarekartet 2015.

Helgesen, V. (2015). Redegjørelse om viktige EU/EØS-saker. Stortinget 26. mai 2015, hentet fra https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/eu_stortinget/id2413190/.

Innst. 475 L (2012-2013). Innstilling fra finanskomiteen om endringer i skatte-, og avgifts- og tollgivingen i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2013.

Jordbruksforhandlingene 2015 Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 15. mai mellom staten og Norges Bondelag, hentet fra: <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/lmd/landbruk/div/sluttprotokoll-2015-jordbruksavtale-m-vedlegg.pdf>

Knutsen, H. (2014). Utsyn over norsk landbruk- Tilstand og utviklingstrekk 2014. Nilf, Oslo.

Kommunal og moderniseringsdepartementet (2014). Spørsmål og svar om virkeområdet for distriktsrettet investeringsstøtte 2014 til 2020. Hentet fra: [https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/ryddemappe-virkeomrader-distrikt/Sporsmal-og-svar-om-virkeområdet-for-distriktsrettet-investeringsstotte-2014/id752431/#Spørsmål 2](https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/ryddemappe-virkeomrader-distrikt/Sporsmal-og-svar-om-virkeområdet-for-distriktsrettet-investeringsstotte-2014/id752431/#Spørsmål_2), 16.09.2015.

Konkurransetilsynet (2015). Vedtak V2015-24

Kunnskapsdepartementet (2013). Regjeringen sier ja til Horisont 2020. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2013/regjeringen-sier-ja-til-horisont-2020.html?id=727028>, 24.06.13.

Kårstad, S. og I. Pettersen (2013). Frakttilskudd kjøtt- Evaluering. Notat 2013-16, NILF.

Landbruksdirektoratet (2013). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2013, Avgifter - gjeldene satser 2013.

Landbruksdirektoratet (2014), Norsk pris, datafil mottatt av Trine Thanh Ha, 27.07.15

Landbruksdirektoratet (2014). Prisedskriving og RÅK-tilskudd, Datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 15.03.14.

Landbruksdirektoratet (2015). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2014.

Landbruksdirektoratet (2015). Markedsrapport 2014. Rapport nr. 6/2015.

Landbruksdirektoratet (2015). FFL/JA har blitt «Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri», hentet fra: <https://www.slf.dep.no/no/fou-midler/om-fou-midler/ffl-ja-har-blitt-forskningsmidlene-for-jordbruk-og-matindustri>, 20.07.2015.

Landbruksdirektoratet (2015). Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri. Hentet fra: <https://www.slf.dep.no/no/fou-midler/landbruks-og-matforskning>, 01.08.2015.

Landbruksdirektoratet (2015). Pristilskudd korn og kraftfôr for 2015 2016. Rundskriv 2015-29.

Lovdata (2013). Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2014.

Mattilsynet (2015). Kjøttkontrollgebyr, datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 23.06.15

Meld. St.13 (2012–2013). Perspektivmeldingen 2013.

Meld. St. 7 (2014-2015). Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015-2024.

Meld. St. 29 (2014-2015). Globalisering og handel- Muligheter og utfordringer for Norge i handelspolitikken.

NILF (2013). Innspill fra NILF til JA/FFL-2014.

Norges Bank (2014). Pengepolitisk rapport 4-2014.

Norges Bank (2015), Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt, hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig/>, 18.09.2015.

Norges Bank (2015). Pressemelding- Styringsrenten settes ned med 0,25 prosentenheter til 1,00 prosent, 18. juni 2015, hentet fra: <http://www.norges-bank.no/Publisert/Pressemeldinger/2015/Pressemelding-18-juni-2015/>.

Norges forskningsråd (2014). Tildeling av midler til fire nettverk,

http://www.forskningsradet.no/prognett-bionaer/Nyheter/Tildeling_av_midler_til_fire_netter/1253996320245/p1253971968621, publisert 20.05.2014.

Norges forskningsråd (2015). Årsrapport 2014 Bærekraftig verdiskaping i mat- og biobaserte næringer/BIONÆR (2012-2021).

Norges forskningsråd (2015). Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri (Matfondavtale), hentet fra:
<http://www.forskningsradet.no/no/Utlysning/MATFONDAVTALE/1207296101082>, 21.07.15

Norges forskningsråd (2015). SkatteFUNN årsrapport 2014.

Norsk Landbrukssamvirke (2013). Reform av EUs felles landbrukspolitikk. Hentet fra:
<http://www.landbruk.no/Nyheter/Nyhetsartikler/Naeringspolitikk/Reform-av-EUs-felles-landbrukspolitikk>, 14.10.14.

Nortura (2015). Priser, datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 21.01.2015 (kun referanse for siste år oppgitt).

NOU:1995:5. Norsk sør-politikk for en verden i endring.

NOU 2013:6. God handelsskikk i dagligvarekjeden.

NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

NOU 2015:6. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2015.

Nærings- og fiskeridepartementet (2014). Konsekvenser for Norge av et handels og investeringspartnerskap mellom EU og USA. Hentet fra:
http://www.regjeringen.no/pages/38671155/TTIP_Konsekvenser_for_Norge.pdf, 14.10.14

Nærings- og fiskeridepartementet (2013). Markedsadgang for norsk sjømat. Hentet fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/ryddemappe/rydde/handelspolitikk.html?id=742607>, 14.10.14

OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2015–2024.

OECD-FAO (2014). Agricultural Outlook 2015–2024.

Official Journal of the European Union (2015). Commission Decision of 1 June 2015 establishing the High Level Forum for a better functioning food supply chain, 2015/C 179/03.

Orkla Brands (2015). Pris på sukker, datafil mottatt av Trond Aanerud, 19.01.15.

Produivel (2015). Marketprices by products. Hentet fra:
<http://www.produivel.nl/pz/noteringen>.

SCB (2015). Producentprisindex (PPI) etter produktgrupp. Hentet fra:
<http://www.ssd.scb.se>, 02.07.15.

SSB (2013). Tabell 10235 Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe.

SSB (2013). Tabell 08674 Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F).

SSB (2014). Tabell 08809 Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosifret SITC) og land/handelsområdet/verdensdel.

SSB (2014). Tabell 09181 Investeringer og kapitalbeholdninger, etter næring, tid og statistikkvariabel.

SSB (2015). Statistical Classification of Productivity by activity in the European Community. Datafil mottatt fra Jan Olav Rørhus, 06.05.15.

SSB (2015). Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå. Datafil mottatt fra Pål Nordby, 13.08.15.

SSB (2015). Tabell 04882. Utgift per husholdning, etter vare- og tjenestegruppe.

SSB (2015). Tabell 07427. Hovedtall for foretak i industri, etter næring (SN2007).

SSB (2015). Tabell 07963: Kostnader til egenutført FoU-virksomhet i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr). Tabell: 07966: Innkjøpte FoU-tjenester i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr)

SSB (2015). Tabell 07964: FoU-personale og FoU-årsverk i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007)

SSB (2015). Tabell 07966: Finansiering av egenutført FoU i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr).

SSB (2015). Tabell 09172. Konsum husholdninger.

SSB (2015). Tabell 09174. Sysselsatte personer. Lønn, sysselsetting og produktivitet, etter næring.

SSB (2015). Tabell 09181. Investeringer og kapitalbeholdninger, etter art og næring.

SSB (2015). Økonomiske analyser. Økonomisk utsyn over året 2015. 1/2015

TINE (2015). Norske priser. Datafil mottatt av Åge Klafstad, 21.01.15.

Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Sukkeravgift-kort om temaet. Hentet fra: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=244961&epslanguage=no

Toll- og avgiftsdirektoratet (2015). Særagifter på nærings- og nytelsesmidler. Datafil mottatt av Erik Forvik, 16.6.2015.

Tollvesenet (2014). GSP- handel med U-land, hentet fra: <http://www.toll.no/no/bedrift/varer-inn-til-norge/frihandel/gsp---handel-med-u-land/>, 07.07.2015.

Virke Dagligvarehandelen (2015).

WTO (2015). Members accepting the Protocol of Amendment to insert the WTO Trade Facilitation Agreement into Annex 1A of the WTO Agreement, hentet fra: https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/tradfa_agreec_e.htm.

Øistad. K. (2013). CAP-reformen 2013 - EUs felles landbrukspolitikk i endring. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/pages/38470168/knutrapport.pdf>.

Forskrifter:

Forskrift om adm. tollnedsettelse, landbruksvarer (2006). Forskrift om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer. Trådt i kraft 01. januar 2006.

Forskrift om prisutjevningsordningen for melk (2007). Forskrift om prisutjevningsordningen for melk. Trådt i kraft 01. juli 2007.

Forskrift om GSP ved import fra u-land (2008). Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser (Generalized System of Preferences for goods imported from developing countries- GSP). Trådt i kraft 07. mars 2008.

Forskrift om prisnedskrivning av potetsprit (2009). Forskrift om prisnedskrivning ved produksjon av rektifisert potetsprit og potetstivelse. Trådt i kraft 01. juli 2009.

Forskrift om forskningsavgift på landbruksprodukter (2012). Trådt i kraft 20. desember 2012.

Forskrift om distriktrettet investeringsstøtte mv. (2014). Forskrift om virkeområdet for distriktrettet investeringsstøtte og regional transportstøtte. Trådt i kraft 01. juli 2014.

Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor matindustrien etter gammel og ny NACE.

Næringsgrupper (NACE 2007)	Næringsgrupper (NACE 2002)
10-33 Industri	15-37 Industri
10 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)	15 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)
Kjøttvarer	Kjøttvarer
10.110 Bearbeiding og konservering av kjøtt	15.110 Slaktning, produksjon og konservering av kjøtt
10.120 Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt	15.120 Slaktning, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
10.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer	15.120 Slaktning, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
	15.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer
Fiskevarer	Fiskevarer
10.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk	15.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk
10.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skaldyr og bløtdyr	15.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skaldyr og bløtdyr
10.203 Produksjon av fiskehermetikk	15.203 Produksjon av fiskehermetikk
10.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers	15.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers
Potetindustri	Potetindustri
10.310 Bearbeiding og konservering av poteter	15.310 Bearbeiding og konservering av poteter
Konserver	Konserver
10.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker	15.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker
10.390 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers	15.330 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers
Olje og fett	Olje og fett
10.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett	15.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett
10.412 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett	15.419 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett
10.413 Produksjon av raffinerte oljer og fett	15.421 Produksjon av animalske oljer og fett
10.420 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer	15.422 Produksjon av vegetabiliske oljer og fett
	15.430 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
Meierivarer	Meierivarer
10.510 Produksjon av meierivarer	15.510 Produksjon av meierivarer
10.520 Produksjon av iskrem	15.520 Produksjon av iskrem
Kornvarer	Kornvarer
10.610 Produksjon av kornvarer	15.610 Produksjon av kornvarer
10.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter	15.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter
Bakervarer	Bakervarer
10.710 Produksjon av brød og ferske konditorvarer	15.810 Produksjon av brød og ferske konditorvarer
10.720 Produksjon av kavringer, kjeks og konserverte konditorvarer	15.820 Produksjon av kavringer og kjeks og konserverte konditorvarer
10.730 Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer	15.850 Produksjon av pastavarer
Sjokolade og sukkervarer	Sjokolade og sukkervarer
10.810 Produksjon av sukker	15.830 Produksjon av sukker
10.820 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer	15.840 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
Øvrige næringsmidler	Øvrige næringsmidler
10.830 Bearbeiding av te og kaffe	10.830 Bearbeiding av te og kaffe
10.840 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier	10.840 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier
10.850 Produksjon av ferdigmat	10.850 Produksjon av ferdigmat
10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat	10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat
10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted	10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted
Dyrefôr	Dyrefôr
10.910 Produksjon av fôrvarer til husdyrhold	15.710 Produksjon av fôr til husdyrhold
10.920 Produksjon av fôrvarer til kjæledyr	15.720 Produksjon av fôr til kjæledyr
Drikkevarer	Drikkevarer
11.010 Destillering, rektifisering og blanding av sprit	15.910 Produksjon av destillerte alkoholholdige drikkevarer
11.030 Produksjon av sider og annen fruktvin	15.920 Produksjon av etylalkohol av gjærede råvarer
11.040 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer	15.940 Produksjon av sider og annen fruktvin
11.050 Produksjon av øl	15.950 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer
11.060 Produksjon av malt	15.960 Produksjon av øl
11.070 Produksjon av mineralvann, leskedrikker og annet vann på flaske	15.970 Produksjon av malt
	15.980 Produksjon av mineralvann og leskedrikker

Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2012, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder
Industri	229 710	15 627	12 667	13 743	7 971	8 119	17 172	13 027	8 229	5 285	12 146
%	100	7	6	6	3	4	7	6	4	2	5
Matindustrien	47 796	3 737	3 294	4 313	2 415	1 431	1 344	2 720	579	494	1 094
%	100	8	7	9	5	3	3	6	1	1	2
Kjøtt og kjøttvarer	11 710	1 947	505	611	1 040	382	293	1 359	13	31	152
%	100	17	4	5	9	3	3	12	0	0	1
Fisk og fiskevarer	9 629	66	7	45	85	26	19	131	14	21	72
%	100	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Potet	582	27	0	116	141	158	0	14	0	0	33
%	100	5	0	20	24	27	0	2	0	0	6
Konserves	841	99	77	17	48	7	206	180	0	45	3
%	100	12	9	2	6	1	24	21	0	5	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	515	156	5	68	0	0	0	0	0	0	0
%	100	30	1	13	0	0	0	0	0	0	0
Meierivarer og iskrem	6 276	69	415	1277	411	409	17	152	123	14	320
%	100	1	7	20	7	7	0	2	2	0	5
Kornvarebransjen	694	93	112	85	35	24	13	18	32	4	0
%	100	13	16	12	5	3	2	3	5	1	0
Bakervarer	7 346	572	389	864	245	346	463	402	269	185	298
%	100	8	5	12	3	5	6	5	4	3	4
Sjokolade- og sukkerwarebransjen	1 039	168	30	419	1	7	0	7	3	6	2
%	100	16	3	40	0	1	0	1	0	1	0
Øvrige næringsmidler	2 824	212	95	538	133	4	158	138	29	11	67
%	100	8	3	19	5	0	6	5	1	0	2
Dyrefôr	2 131	175	50	14	179	60	18	61	0	0	10
%	100	8	2	1	8	3	1	3	0	0	0
Drikkevarer	4 206	153	1 609	259	97	8	157	258	96	177	137
%	100	4	38	6	2	0	4	6	2	4	3

Rogalan	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finmark
Industri	26 077	7 687	20 961	12 466	6 177	9 639	4 162	2 716
%	11	3	9	5	3	4	2	1
Matindustrien	4 859	1 799	3 406	4 063	1 481	3 057	2 026	1 313
%	10	4	7	9	3	6	4	3
Kjøtt og kjøttvarer	1 892	656	338	1 131	417	303	319	74
%	16	6	3	10	4	3	3	1
Fisk og fiskevarer	455	510	1 737	969	339	2 106	850	1 069
%	5	5	18	10	4	22	9	11
Potetbransjen	14	2	9	11	41	0	16	0
%	2	0	2	2	7	0	3	0
Konserves	44	46	4	1	56	0	1	0
%	5	5	0	0	7	0	0	0
Vegetabilske og animalske oljer og fett	12	0	174	1	4	43	35	7
%	2	0	34	0	1	8	7	1
Meierivarer og iskrem	777	204	316	615	181	83	287	39
%	12	3	5	10	3	1	5	1
Kornvarebransjen	57	0	5	34	8	0	0	0
%	8	0	1	5	1	0	0	0
Bakervarer	770	137	508	391	279	248	238	102
%	10	2	7	5	4	3	3	1
Sjokolade- og sukkervarebransjen	23	0	3	360	0	1	2	0
%	2	0	0	35	0	0	0	0
Øvrige næringsmidler	163	2	44	72	71	0	59	20
%	6	0	2	3	3	0	2	1
Dyrefôr	510	125	168	209	81	216	77	0
%	24	6	8	10	4	10	4	0
Drikkevarer	142	117	100	269	4	57	142	2
%	3	3	2	6	0	1	3	0

Vedlegg 3: Internasjonal handel

Handelsstatistikken er basert på datafil fra SSB, som angir import- og eksportverdi basert på CPA-koder. CPA (Statistical Classification of Productivity by Activity in the European Community) er EUs sentrale produktklassifikasjon. Det er en produktgruppering som er nært knyttet til næring, det vil si næringsgruppering NACE Rev. 2. Matvarer som er knyttet til andre næringer enn de som fremkommer av vedlegg 1, inngår ikke i tallene som presenteres i denne rapporten med mindre dette er nevnt. For eksempel inngår ikke handel av blant annet levende dyr, frisk frukt og friske grønnsaker, fersk/kjølt fisk, diverse sjømat, egg, matpoteter, korn, soyabønner m.m. i og med at dette er varer som er knyttet til andre næringer.

Kodeliste for land:

AU	Australia	NA	Namibia
BE	Belgia	NL	Nederland
BR	Brasil	PE	Peru
CA	Canada	RU	Russland
CN	Kina	SE	Sverige
CR	Costa Rica	TH	Thailand
DE	Tyskland	US	USA
DK	Danmark	UY	Uruguay
EC	Ecuador		
ES	Spania		
FI	Finland		
FR	Frankrike		
GB	Storbritannia		
HK	Hong Kong		
IE	Irland		
IS	Island		
IT	Italia		
JP	Japan		

Import fordelt på varegrupper

Import i 1000 NOK	1995	2000	2010	2011	2012	2013
Kjøtt og kjøttvarer	429	432	1 183	1 534	1 918	2 044
Fisk og fiskevarer	1 663	3 524	4 494	4 791	4 911	4 569
Potetindustri	47	56	51	55	63	78
Konserver	904	1193	1803	2119	2156	2214
Olje og fett	683	955	3 880	5 217	5 823	6 024
Meierivarer	198	246	656	793	821	869
Kornvarer	541	957	1 788	1 971	2 187	2 823
Bakervarer	569	968	2 247	2 363	2 425	2 544
Sjokolade- og sukkervarer	1488	1561	2538	2637	2589	2715
Øvrige næringsmidler	1 028	1 558	4 278	4 684	5 168	3 651
Fôr	493	572	1 127	1 207	1 269	4 066
Drikkevarer	1 059	1 845	3 832	4 221	4 464	4 900
Totalt	9 102	13 867	27 877	31 592	33 794	36 497
Totalt uten fisk	7 439	10 343	23 383	26 801	28 883	31 928
Fisk andel av importen	18,3 %	25,4 %	16,1 %	15,2 %	14,5 %	12,5 %

Eksport fordelt på varegrupper

Eksport i 1000 NOK	1995	2000	2010	2011	2012	2013
Kjøtt og kjøttvarer	296	350	387	444	472	597
Fisk og fiskevarer	13 618	20 724	26 602	27 477	24 970	25 078
Potetindustri	39	19	4	4	4	17
Konserver	45	22	97	76	89	86
Olje og fett	838	991	1 940	2 096	2 298	2 193
Meierivarer	586	731	630	605	586	702
Kornvarer	21	23	31	50	64	58
Bakervarer	217	156	186	187	174	191
Sjokolade- og sukkervarer	354	362	292	246	291	305
Øvrige næringsmidler	209	275	538	658	613	1 095
Fôr	252	472	241	329	481	472
Drikkevarer	93	160	455	498	610	557
Totalt	16 568	24 285	31 403	32 670	30 652	31 351
Totalt uten fisk	2 950	3 561	4 801	5 193	5 682	6 273
Fisk andel av importen	82,2 %	85,3 %	84,7 %	84,1 %	81,5 %	80,0 %

Vedlegg 4: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften¹⁶⁹

Kvotene gjelder for de produkter som var omfattet av de varenummer i tolltariffen som gjaldt ved iverksettelsen av forskriften.

Eventuelle endringer i tolltariffens varenummer medfører ingen endringer i hvilke produkter som kan importeres innenfor kvotene. Tollsatser som fremgår av kolonne III er det som er avtalt ved avtaleinngåelse. I tillegg er det inngått frihandelsavtaler som kan åpne for import til lavere tollsatser enn det som fremkommer av kolonnen. Dette vil fremkomme i informasjon fra SLF i forkant av fordeling.

<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>	<i>V</i>	<i>VI</i>	<i>VII</i>	<i>VIII</i>	<i>IX</i>
Produkt	Tolltariffens varenummer	Tollsats (kr/kg)	Mengde (tonn)	Kvoteperiode	Importland	Fordeling	Avtale	Note
Islandshest	01.01.2100/	Tollfritt	200 stk.	Kalender året	Island	S	EØS-avtalen	
	.2902/							
	.2908							
Levende rein til slakt og kjøtt av rein, hele/halve skrotter	01.06.1910/			1.10–30.6	Alle land	A1		1
	02.08.9021							
Kjøtt til messer og lignende	Kap. 2 og 16	2,4	35	Kalender året	WTO	S	WTO-avtalen	
Kosherslaktet kjøtt	Kap. 2 og 16		15	Kalender året		S		
Halalslaktet kjøtt (slaktet uten bedøvelse)	Kap. 2 og 16		30	Kalender året		S		
Kjøtt av storfe	Pos. 02.01. og 02.02.	Tollfritt	500	Kalender året	Namibia og Botswana	A2	WTO-avtalen/frihandelsavtaler	2

¹⁶⁹ Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer (2008). Trådd i kraft 10. november 2008.

Kjøtt av storfe	02.01.1000/.2001/	Tollfritt	900	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
	.2002/.2003/							
	.2004/							
	02.02.1000/.2001/							
	.2002/.2003/							
.2004								
Kjøtt av storfe	02.02.1000/.2001/	9,11	1 084	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	2
	.2002/.2003/	18,75						
	.2004	33,6						
	02.02.2008							
	02.02.3001/.3009							
Kjøtt av svin	02.03.1101/.2101	Tollfritt	600	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av svin	02.03.2101	6,96	1 381	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av sauer eller geiter	02.04.1000/.3000	12,23	206	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	2
	02.04.2100/.4100	9,09						
	02.04.2200/.4200	32,1						
	02.04.4300	28,97						
	02.04.5000	14,01						
Lever av svin	02.06.4100	5	350	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøtt av høns og kalkuner	02.07.1100/.1200/	Tollfritt	800	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
	.2400/.2500							
Kjøtt av høns	02.07.1200	7,26	221	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av kalkun	02.07.2500	7,75	221	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av ender, gjess og perlehøns	02.07.4200	13,67	221	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	

Bryst av ender	Ex. 02.07.4401	30	100	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalen (2010)	
Kjøtt av annet vilt	02.03.1109/ 1209/	0,6	250	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen/f rihandels avtaler	
	.1909/.2109/ .2209/							
	.2909							
	02.08.1000/ 9030/							
	.9094/							
	ex.9099							
Kjøtt av elg	02.08.9043/ 9044/	0,6	100	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen/f rihandels avtaler	3
	.9045							
Kjøtt av hjort	02.08.9046/ 9047/	0,6	200	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen/f rihandels avtaler	3
	.9048							
Skinker, bøger og stykker derav	02.10.1101	Tollfritt	400	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Tørket storfekjøtt	02.10.2000	Tollfritt	10	Kalender året	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Smør	04.05.1000	3,32	575	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen	
Ost	04.06.	Tollfritt	4 500	Kalender året	EU	H	EØS- avtalens art. 19 (2003)	
Ost	04.06.	Tollfritt	2 700	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2010)	
Ost	04.06.	Tollfritt	200	Kalender året	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Hønseegg	04.07.1100/ 2100	Tollfritt	290	Kalender året	EU	A2	Avtale med EF	
	Ex 04.07.9000							
Hønseegg	04.07.2100	3,78	1 295	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen	

Honning	04.09.0000	Tollfritt	192	Kalender året	GSP	A2		4
Blodpulver	05.11.9911	Tollfritt	350	Kalender året	EU	A2	Avtale med EF og EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	07.01.9022	Tollfritt	2 500	1.4–14.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	Ex. 07.01.9028	Tollfritt	1 310	1.12–14.5	Egypt	A3	Frihandel savtale	5
Hvitkål	07.04.9013/.9020	1,43	134	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Rødkål	07.04.9040	0,72	134	Kalender året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1119	Tollfritt	400	1.3–31.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1122	Tollfritt	600	1.3–30.11	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Erter	07.08.1000	Tollfritt	60	Kalender året	Egypt	A2	Frihandel savtale	
Tørkede poteter	07.12.9011	Tollfritt	300	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	Tollfritt	2 000	1.5.–31.7.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	7 000	1.5.–31.7.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	750	1.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	250	1.11–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Pærer	08.08.3020	0,02	250	11.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	

Jordbær, friske	08.10.1023/.1024	Tollfritt	300	9.6.–9.9.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Kirsebær, midl. konserverte	08.12.1000	4,3	100	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Durumhvete, til pastaproduksjon	10.01.1900	Tollfritt	5 000	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Durumhvete til pastaproduksjon	10.01.1900	Tollfritt	10 000	Kalender året	Canada og Ukraina	A2	Frihandel savtale	
Høstrug, til såformål	Ex. 10.02.1000	Tollfritt	1 000	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Mais, til dyrefôr	10.05.9010	Tollfritt	10 000	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Gryn, grovt mel og pelleter av mais, til dyrefôr	11.03.1310	Tollfritt	10 000	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matkorn	10.01.1900/.9900			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7
	10.02.9000							
	10.08.4000/.5000/							
	.6000							
	10.08.9000							

Råvarer til kraftfôr	07.13.1001			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7
	10.01.9900							
	10.02.9000							
	10.03.9000							
	10.04.9000							
	10.05.9010							
	10.07.9010							
	11.03.1310							
	12.14.1000							
	15.20.0010							
	17.03.1010/.9010							
	23.02.1010/.3000/.4090 23.03.2010							
Oljefrø	12.01.9010			01.09–31.08.	Alle land	A5		6, 7
	12.05.1010/.9010							
Svingelfrø	12.09.2300	Tollfritt	75	Kalender året	EU	A2	Avtale med EF	
Svingelfrø til plenformål	12.09.2300	Tollfritt	400	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Engrappfrø	12.09.2400	Tollfritt	50	Kalender året	EU	A2	Avtale med EF	
Engrappfrø til plenformål	12.09.2400	Tollfritt	200	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Raigrasfrø	12.09.2500	Tollfritt	700	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	35 000	Kalender året	EU	A2	Avtale med WTO og EØS-avtalens art. 19 (2003)	

Høy	12.14.9091	Tollfritt	500	Kalender året	Andre land enn EU	A2	Avtale med WTO	
Pølser	16.01.0000	Tollfritt	10	Kalender året	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Pølser	16.01.0000	Tollfritt	400	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kalkunrullade	16.02.3101	12,50 %	20	Kalender året	WTO	A2	WTO- avtalen	8
Hermetisk skinke av svin og tunge av storfé	Ex. 16.02.4100	Tollfritt	150	Kalender året	GSP	A2		4
	ex. 16.02.5009							
Bacon Crisp	16.02.4910	Tollfritt	350	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøttboller	16.02.5001	Tollfritt	200	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Corned beef	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	200	Kalender året	GSP	A2		4 , 9
Melasse til dyrefôr	17.03.1010	Tollfritt	40 000	Kalender året	GSP	A2		4
	17.03.9010							
Poteter, halvfabrikata til fremstilling av snacks	20.05.2091	Tollfritt	3 000	Kalender året	EU	A2	EØS- avtalens art. 19 (2010)	
Hermetiske erter, snittebønner og brekkbønner	20.05.4003/. 4009	Tollfritt	350	Kalender året	GSP	A6		4
	ex. 20.05.5901							
Hermetiske grønnsaksblan dinger	Ex. 20.05.9909	Tollfritt	150	Kalender året	GSP	A6		4

Konsentrert epleaft, til industriformål	20.09.7900	Tollfritt	400	Kalender året	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Epleaft også konsentrert, til industriformål	20.09.7100/.7900	Tollfritt	3 300	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Blåbærkonsentrat	Ex. 20.09.8999	Tollfritt	200	Kalender året	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	

S: Fordeling etter søknadstidspunkt jf. kapittel II i forskriften.

A1, A2, A3, A4, A5 og A6: Fordeling ved auksjon, jf. kapittel III i forskriften

H: Fordeling av tollkvote for ost, jf. kapittel V i forskriften.

Særlige bestemmelser:

1. Tollsatsen fastsettes av Landbruksdirektoratet, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 23. Mengde fastsettes av Landbruksdirektoratet i forkant av hver auksjon og beregnes i kilo hele og halve reinskrotter. Ved omregning til levende rein tilsvarer et levende dyr gjennomsnittlig slaktevekt for importerte rein i foregående sesong.
2. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,33.
3. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,42.
4. Det generelle tollpreferansesystemet for utviklingsland (GSP).
5. Eventuell import betinges av at varene oppfyller gjeldende krav til plantehelse, jf. Mattilsynets regelverk om import av egyptiske poteter.
6. Tollsats fastsettes kvartalsvis, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 22 fjerde ledd. GSP-land gis 20 % preferanse innenfor kvoten.
7. Mengde fastsettes av Landbruksdirektoratet i forkant av hver auksjon.
8. Tollsats i prosent av verdi.
9. Import av 145 tonn av kvoten for corned beef kan i tillegg skje fra WTO-land til en tollsats på 12,5 %.
10. Endret ved forskrifter 31 aug 2009 nr. 1123, 1 juli 2011 nr. 753, 24 okt 2011 nr. 1041, 15 nov 2011 nr. 1111 (i kraft 1 jan 2012), 16 nov 2012 nr. 1100 (i kraft 1 jan 2013), 18 des 2012 nr. 1299 (i kraft 1 jan 2013), 3 okt 2013 nr. 1178, 3 sep 2014 nr. 1144, 19 des 2014 nr. 1812 (i kraft 1 jan 2015), 20 feb 2015 nr. 144.

Vedlegg 5: Avgifts- og tilskuddssatser¹⁷⁰

Tobaksvarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Sigarer (kr/100 g)	93	177	184	192	212	231	235	239
Sigaretter (kr/100 stk)	162	177	184	192	212	231	235	239
Røyketobakk og karv. Skråtoakk (kr/100 g)	112	177	184	192	212	231	235	239
Skråtoakk (kr/100 g)	53	57	59	68	82	93	95	97
Snus (kr/100 g)	53	57	59	68	82	93	95	97
Sigarettpapir og – hylser (kr/100 stk)	2,4	2,7	2,81	2,94	3,23	3,51	3,58	3,65

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Sjokolade- og sukkeravgift	14,17	15,45	16,07	16,79	17,60	18,21	18,56	18,91
Sukkeravgift*	5,49	5,99	6,23	6,5	6,82	7,05	7,18	7,32

* Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker

F.o.m. 1. januar 2001 ble tidligere avgiftssatser på kullsyrefrie og kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer slått sammen.

Alkoholfrie drikkevarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Drikkevarer (kr/l)	1,58	1,58	1,61	1,68	2,76	2,85	3,06	3,12
Kullsyre (kr/kg)*	63	64	65,12	–	–	–	–	–
Sirup for dispensertilvirkning (kr/l)	9,49	9,64	9,81	10,25	16,83	17,40	18,68	19,03

* Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg

F.o.m. 1. januar 2000 ble avgift på øl og avgift på brennevin og vin erstattet med et vedtak om «Avgift på alkohol». Denne omfatter brennevin, vin og øl, samt avgift på essenser som innføres.

¹⁷⁰ Hvis ikke annet er nevnt er avgiftssatsene hentet fra toll og avgiftsdirektoratet.

Avgift på alkohol

	2001	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
– over 22 % alkohol (pr vol % og l)	7,04	5,54	5,64	5,89	6,18	6,72	6,85	6,98
– over 4,75 og under 22 % alkohol (pr vol % og l)	3,65	3,61	3,67	3,84	4,03	4,38	4,46	4,54
– over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,4	16,18	16,46	17,20	18,04	19,59	19,96	20,34
– over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45	9,35	9,51	9,93	10,41	11,31	11,52	11,74
– over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51	2,47	2,51	2,63	2,76	3,0	3,06	3,12
– brennevinbasert drikk m/ styrke over 0,7 % (kr/l)	–	5,54	5,64	5,89	6,18	6,72	6,85	6,98

Satsen er flyttet til alkoholfrie f.o.m. 1. januar 2001

Grunn- og miljøavgift på drikkevareemballasje¹⁷¹

Kr/enhet	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Grunnavgift engangsemballasje	0,81	0,89	0,93	0,97	1,02	1,06	1,08	1,10
Miljøavgift								
Glass								
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	5,14	5,24	5,34
90 % returandel		0,43	0,45		0,49	0,51	0,524	0,53 4
Metall								
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	5,14	5,24	5,34
70 % returandel				1,42			1,572	1,60 2
Plast								
Ingen returandel	2,4	2,63	2,74	2,86	3,00	3,1	3,16	3,22
70 % returandel				0,91				
78 % returandel						0,68		
87 % returandel							0,410 8	0,41 86
Papp og papir								
Ingen returandel	1	1,09	1,13	1,18	1,24	1,28	1,30	1,32
Drikkekartong								
83 % returandel								
88 % returandel								
92 % returandel								0,10 56
Skolemilk								
Ingen returandel							1,30	1,32
93 % returandel					0,08			
94 % returandel						0,07		

Statens forurensningstilsyn fastsetter returandelen for maksimalt et år om gangen, og returandelen varierer i hver periode.

¹⁷¹ Finansdepartementet (2014), *Avgiftssatser 2014*, URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter/avgiftssatser-for-2014.html?id=748049, 24.09.14. og grønt punkt, avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2014 URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-01012014.pdf>, 24.09.14.

Forskningsavgift – kr per l/kg¹⁷²

Produkt	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Fjørfe							
And og gås	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Egg	0,04	0,05	0,05	0,06	0,065	0,07	0,060
Høns	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Kalkun	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Kylling	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Honning		0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %	0,35 %
Kjøtt							
Sau/lam	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Storfe/kalv	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Svinekjøtt	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Korn							
Korn	0,0054	0,0063	0,0072	0,0076	0,0078	0,0081	0,0088
Oljefrø							
Erter, lupiner og åkerbønner							
Vegetabiler	0,30 %	0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %	0,35 %
Melk							
Kumelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0166	0,0168	0,0176
Geitmelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0166	0,0168	0,0176
Vilt							
Rein	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Elg	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Hjort	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137

For pelsdyr/skinn ble det trukket 2,25 % av salgsværdien i omsetningsavgift i 2004 og 2005 og 1,0 % i 2006 og 2007.

Fra 2007 ble avgift for vegetabiler og honning innkrevd av Mattilsynet.

¹⁷² Statens landbruksforvaltning (2014). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2014. Avgift- gjeldende satser 2014, URL: <https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/kjott-og-egg/avgifter/satser>, 24.09.14.

Arbeidsgiveravgift – fordelt på soner, i prosent ¹⁷³

	2000	2004	2008	2010	2012	2013	2014
Sone I	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone Ia			10,6/14,1	10,6/14,1	10,6/14,1	10,6/14,1	10,6/14,1
Sone II	10,6	14,1	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6
Sone III	6,4	8,3	6,4	6,4	6,4	6,4	6,4
Sone IV	5,1	7,3	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1
Sone IVa			5,1/7,9	5,1/7,9	5,1/7,9	5,1/7,9	7,9
Sone V	0	0	0	0	0	0	0

Der tall er skilt med parentes gjelder følgende oppsett: landbruk og fiske/ordinære næringer

Transporttilskudd ¹⁷⁴

	2000	2010	2013	2014	2015
Frakttilskudd kjøtt (kr/dyr)					
– innfrakt	0,202	(kr/kg)			
Slaktekvantum > 1500 tonn					
Gris			10,71	11,56	10,73
Småfe			31,76	31,35	31,50
Storfe			251,24	229,65	243,00
Slaktekvantum < 1500 tonn					
Gris			39,58	59,37	54,06
Småfe			33,63	33,54	34,44
Storfe			394,00	372,59	391,17
Frakttilskudd egg¹⁾					
– generell sats	0,433	0,21	0,17		
– tilleggssats for Nord-Norge		0,98	0,86		
– Sone 0-6 ²⁾				0,26	0,26
– Sone 7-10 ³⁾				1,79	1,79

1) Ordningen er endret fra 2014. Statens landbruksforvaltning fastsetter en sone for hver enkelt kommune, basert på gjennomsnittlig avstand fra kommunen til nærmeste eggpakkeri.

2) Gjennomsnitt av satsene i sone 0-6

3) Gjennomsnitt av satsene i sone 7-10, kun i Nord-Norge.

¹⁷³ Skatteetaten (2014), *Arbeidsgiveravgift*, URL: <http://www.skatteetaten.no/no/Tabeller-og-satser/Arbeidsgiveravgift/?ssy=2014>, 24.09.14.

¹⁷⁴ Teknisk jordbruksavtalen (2014-2015), URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Regelverk/Teknisk_jordbruksavtale_2014-2015.pdf, 24.09.14.

Avgiftssatser for noen særavgifter i Norge, Sverige og Danmark i 2014¹⁷⁵

Avgifter	Norge (NOK)	Sverige (SEK)	Danmark (DKK)
Sjokolade og sukker			
– Sjokolade og sukkervarer m.m.	18,91 kr/kg		24,61 kr/kg ved mer enn 0,5 % sukker per 100g. og 20,93 kr/kg ved mindre enn 0,5 % sukker per 100g.
– Sukker	7,32 kr/kg		
– Mandler, nøtter og lignende			5,49-33,06 kr/kg
Tobakk			
– Sigaretter	2,39 kr/stk.	1,41 kr/stk. + 1 % av detaljprisen	1,183 kr/stk. + 1 % av detaljprisen.
– Sigarer og sigarillos	2,39 kr/g	1,25 kr/stk.	0,198 kr/stk. + 10 % av detaljprisen.
– Snus	0,97 kr/g	0,385 kr/g	0,0688 kr/g
Alkoholrie drikkevarer			
– Alkoholrie drikkevarer	3,12 kr/l		
Alkohol			
– Alkohol, styrke mellom 0,7–2,75 %	3,12 kr/vol % og l		
– Alkohol, styrke mellom 2,75–3,75 %	11,74 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 3,75–4,75 %	20,34 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 4,75–22 %	4,54 kr/l og vol %		
– Øl med styrke over 2,8 %		1,78 kr/vol % og l	56,02 kr/l ren alkohol til 30. juni 2013, 56,02 kr./l fra 1. juli 2013
– Vin, styrke mellom 2,25–8,5 %		8,11 - 16,49 kr/l	
– Vin, styrke mellom 8,5–15 %		23,09 kr/l	
– Vin, styrke mellom 15–18 %		48,33 kr/l	
– Vin, styrke mellom 1,2–6 % 1)			5,06 kr/l
– Vin, styrke mellom 6–15 % 1)			11,01 kr/l
– Vin, styrke mellom 15–22 % 1)			14,74 kr/l
– Brennevinbasert drikk, over 0,7 %	6,98 kr/vol % og l		
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %		506,42 kr/l ren alkohol (100 %)	
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %, samt vin over 22 %			150,00 kr/l ren alkohol (100 %)

For musserende vin og champagne kreves det en tilleggsavgift på 3,17 kr/l i Danmark.

¹⁷⁵ Toll og avgiftsdirektoratet (2014), Særavgifter, URL: <http://www.statsbudsjettet.no/Tilleggsproposisjon-2014/Artikler/Avgiftssatser-i-2013-og-2014/>, 24.09.14. og Skatteministeriet (2014), *Satser og beløpsgrænser*, URL: <http://www.skm.dk/skattetal/satser/satser-og-beløbsgraenser/>, 24.09.2014. og Skatteverket (2014), *Punktskatter*, URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter.4.71004e4c133e23bf6db800057013.html>, 24.09.14.

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Postadresse:
NIBIO, Postboks 115
1431 ÅS

Kontoradresse:
Storgata 2-4-6
0155 OSLO

Telefon: 03 246
E-post: post@nibio.no
Internett: www.nibio.no

Norsk
Landbrukssamvirke

Forskningsrådet

NHO
MAT OG DRIKKE

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektoráhtta